

MARIO WITHOUD

Herziene
en
verbeterde
versie

Een roman gebaseerd op historische gebeurtenissen

van **SCHOK LAND**
SCHOK gekomen

In 1825 krijgt de vierjarige Anne te maken met een overstroming op het al zo armoedige Schokland. Alles wat ze heeft, wordt door de golven verslonden. Bijna tweehonderd jaar later doorstaat Anneke in Lelystad heel andere worstelingen om het bestaan. Een ontmoeting met de Almeerse dichter Maarten Luger verandert haar leven en laat haar nadenken over haar afkomst en haar toekomst. De roman Van Schokland gekomen gaat over de strijd om het bestaan, over vooroordelen, eenzaamheid en doorzetten. Over dat wat vroeger gebeurde nog altijd gebeurt. Het is ook het verhaal van Flevoland en haar gemeentes in de vorm van een familiechroniek die loopt van 1825 tot maart 2018.

MARIO WITHOUD Mario Withoud (Amsterdam, 1965) is schrijver, dichter en journalist. Van zijn hand verscheen al eerder 'Van water tot Flevoland' en hij was co-auteur van het boek 'Ambtenaren! 200 jaar werken aan Nederland in 100 portretten'. Gedichten die hij schreef als officieel Stadsdichter van Almere zijn opgenomen in drie verzamelbundels. Daarnaast publiceerde hij in kranten, week- en maandbladen talloze teksten, waaronder verhalen en reportages.

Dit boek is opgedragen aan
Bert Gijsberts
Flevolander en inspirator van velen

en zou niet geschreven zijn zonder
Annemarie Eijkman
het Ir. Lelylyceum
“De Clercqstraat”

Copyright 2018/2023 Mario Without

Omslagontwerp en fotografie Norma van der Horst/ Normafotografia

Uitgeverij Keytree 2023

1825, februari, Schokland

Het water van de Zuiderzee is vroeg in de ochtend gekomen. Haar schoentjes, stoffen muiltjes, zijn het eerst nat. Binnen een paar minuten zijn haar zwarte rok en witte onderrok doorweekt, staat het water tot aan de navel van de vierjarige Anna en drijft het houten bedje van haar broertje in de kamer. Vader slaapt stevig door, de dag ervoor was er namelijk eindelijk weer eens geld en een klein deel daarvan heeft hij direct omgezet in jenever. Als Anna begint te huilen wordt haar vader wakker.

‘Wat is er?’ vraagt hij, terwijl hij rechtop in bed gaat zitten.

Dan overziet hij de situatie in zijn huis. Met grote passen waadt hij naar de deur, die moeizaam open gaat. De zee jaagt nog altijd over het eiland, ziet vader.

Hij draait zich om naar Anna en haar broertje Bert. ‘Vlug, we moeten hier weg!’ zegt hij. Nu gaat ook Bert huilen.

Vader kijkt nog een keer naar buiten en loopt naar zijn kinderen. Hij wil dat te snel doen en valt voorover. Drijfnaat tilt hij zijn kinderen op. ‘Het is hier niet meer veilig.’

Met Anna en Bert tegen zich aangedrukt loopt hij naar buiten. ‘Pappa, ik ben bang’, zegt Anna.

‘Het huis van de buurman. Dat is stevig en heeft een zolder, daar zitten we goed’, besluit vader. Hij doet zijn best om minder paniekerig te klinken dan hij is.

Het een paar kilometer lange Schokland is volledig overstroomd. De kustlijn, het drassige land er achter, de huizen op hun terpen, de kerken. Het water bedekt het hele eiland. Ook de begraafplaatsen. En er overlijden veel mensen op Schokland. Zoals in de afgelopen jaren Anna’s moeder, zusje en drie broertjes zijn gestorven. Die zijn allemaal zonder kist begraven. Slechts

gewikkeld in een doek de grond in gegaan. Zonder kleding, want die kan nog hergebruikt worden, moet hergebruikt worden.

Inmiddels heeft de Zuiderzee zich weer teruggetrokken. De stormvloed heeft modder en littekens op Schokland achtergelaten en hele buurten weggespoeld. Zelfs de zo stevig geachte vuurtoren op het Zuidpunt staat op instorten.

Anna, haar vader Gijsbert en haar broertje Bert hebben vanaf buurmans zolder, die net boven het water uitstak, gezien hoe hun eigen huisje verdween. Dat hutje met een vloer van klei en muren van planken, die regen en wind doorlaten, hield geen stand tegen de combinatie van het stijgende water en de beukende storm. Het ging zo snel dat ze niets konden redden. Ook niet de stenen bruidspijp waar Anna van af moest blijven. Zou die pijp kapot gaan, dan bracht dat ongeluk, had vader verteld.

Zelfs Anna's enige pop heeft het water meegenomen. Een pop die ze nog van haar moeder had gekregen al kan ze zich dat niet meer herinneren.

Maar haar vader heeft haar verteld dat moeder die voor haar gemaakt heeft, dus is het voor Anna waar.

Ze wonen nu al een paar dagen bij de buurman. Vader, de eenjarige Bert en Anna hebben alleen nog de kleren die ze aan hadden toen ze wegvluchtten. Haar dunne, veelvuldig verstelde witte onderrok houdt Anna aan als ze in haar bed ligt want het is koud en alles is nog vochtig. Zelfs het muf ruikende stro van haar geïmproviseerde slaappleats is vochtig. Ze probeert warmte te vinden door tegen haar broertje Bert aan te kruipen. Haar broertje stinkt. Ook hij heeft al dagen dezelfde kleren aan.

Haar knorrende maag houdt haar wakker. Veel heeft ze niet gegeten. Het gebruikelijke menu van roggebrood en later op de dag wat aardappelen en

vis. Die vis is meestal haring, bot of spiering. Vlees en groenten eet ze zelden. Zoals elke Schokker.

Doordat ze niet kan slapen, hoort Anna haar vader en de buurman praten.

‘Van de loopkistendam is niet veel meer over. De bijna tweeduizend palen van de dam... die stonden vast in de grond... allemaal weggeslagen door de zee’, zegt de buurman.

‘Het werk van Peerenboom heeft het water ook niet kunnen stoppen’, zegt vader.

‘Dat verbaast mij niks. Peerenbooms stenen dijk had het afgelopen oktober al zwaar. Alle buitendijkse grond was in de jaren ervoor meegenomen door de zee en de stenen waren verzakt, de dijk was minder hoog dan eerst’, zegt de buurman.

‘Ja,’ zucht vader, ‘ook zijn werk is voor niks geweest. Zoals heel ons werk voor niks is geweest...’

Minuten lang is het stil.

‘Er zijn dertien mensen omgekomen door deze stormvloed... Meer dan honderd huizen zijn weggespoeld of zo beschadigd dat ze onbewoonbaar zijn... En niemand, Gijsbert, niemand die ons helpt’, zegt de buurman, ‘Als het aan Amsterdam had gelegen, was Emmeloord vorige eeuw al aan de zee prijs gegeven. Het kost te veel geld om het eiland tegen de zee te beschermen.’

‘Het gaat altijd om geld. Alles gaat altijd om geld’, zegt vader.

Weer is het stil.

Dan zegt vader dat het niet meer gaat zo. Je bijvoorbeeld nooit het eiland over kunt zonder natte voeten te krijgen.

‘Het is hier geen leven voor een mens’, zegt de buurman, ‘En nu schijnt Sonderman ook al besloten te hebben naar het vasteland te vertrekken.’

‘Dokter Sonderman weg? Naar wie moeten we dan als we een dokter nodig

hebben?’

‘Ik weet het niet.’

‘Het gaat zo echt niet meer, buurman. Alles mislukt hier. Alles gaat hier kapot. Alles is hier voor niks. En hoewel de dominee zegt dat bidden zal helpen, kan God beter zorgen dat die lui van Kampen brood, kleding en dekens naar ons toe brengen.’

‘Die van Kampen hebben het ook zwaar gehad met de storm’ zegt de buurman. ‘Trouwens in het hele land hebben veel mensen het al tijden niet goed. Er is overal armoede. Er is overal tekort. We moeten bidden, meer kunnen we niet doen.’

‘Bidden...’, zegt vader, ‘Aan de andere kant van het eiland, in Emmeloord, zijn ze katholiek, en daar staat even veel water, dus ook hun God heeft het niet kunnen voorkomen.’

‘Gijsbert, als je godslasterlijk gaat praten, moet je maar gauw ergens onderdak zoeken voor jou en je kinderen. Want dergelijke taal pik ik niet in mijn huis.’

‘Het spijt me’, zegt vader.

Hoewel Anna pas vier jaar is, is ze al oud genoeg om aan haar vaders stem te horen dat hij veel verdriet heeft.

Heden, 2018 maart, Schokland

Anneke is er bijna. Zoveel jaar na dato, nadat ze zo veel moeite heeft gedaan om alles te achterhalen, is ze er eindelijk. Bij de parkeerplaats staat een paal met een bordje met een vliegtuig erop. Ook hier is er in de oorlog dus eentje neergestort, beseft Anneke. Vanaf de parkeerplaats is het een paar honderd meter lopen. Het laatste stukje gaat omhoog en dan is ze op een van de verhogingen, een van de terpen waar de mensen woonden. Het waait en er zijn weliswaar wat bomen om de wind te breken, maar die heeft in het lege polderlandschap een flinke aanloop kunnen nemen om op krachten te komen.

‘Het waait bijna altijd’, zegt Maarten, die rondloopt alsof hij er de weg kent, hier heel vaak is geweest en hier niet, net als Anneke, voor het eerst is. Eerder die dag heeft Maarten haar even verderop een nagebouwde loopplankendam laten zien. Een houten paadje vlak achter de palendam die het eiland moest beschermen. Doordat het eiland vrijwel altijd en overal drassig was, moest je over de loopplankendam lopen om geen natte voeten te krijgen. Omdat het een smal paadje van houten planken was, kon je elkaar niet passeren. En kwam je iemand tegen die de andere kant op moest, dan zat er niks anders op dan elkaar stevig vast te houden en zo om elkaar heen te draaien. De Schokkerdans, werd dat genoemd, vertelt Maarten.

Hij heeft zich goed voorbereid op vandaag, veel er over gelezen. Dat is typisch Maarten, denkt Anneke, hij wil veel weten en als het om haar gaat, is geen moeite hem te veel.

De bomen rondom zijn de afgelopen decennia geplant om de contouren van het voormalige eiland aan te geven, zegt Maarten.

Anneke en Maarten staan nu op het zuidelijkste punt. Een paar meter verderop, achter de bomen, ligt het land laag. Op dat lagere land groeien

verschillende soorten gewassen. Volgens Anneke allemaal onkruid. Maar ze kan zich vergissen. Ze is hier niet om de natuur te bewonderen of om vast te stellen welke gewassen er groeien.

Er ligt een overblijfsel van een gebouw. Iets anders dan een overblijfsel kan ze de kerkruïne niet noemen. Afgebrokkelde stenen muren, grotendeels fundamenteën, die vreemd genoeg nog wel een geheel vormen. Elf, twaalf bakstenen hoog. Hier en daar lager. Een meter hoog, schat Anneke. De contouren van de kerk zijn nog duidelijk te zien. De ingang is met zijn treden van steen makkelijk te herkennen. Naast de ingang een bordje waarop staat dat het een grafmonument is en niet betreden mag worden. Anneke blijft in gedachten verzonken staan. Vaag hoort ze Maarten iets vertellen over dat vroeger bij huwelijken de bruidegom een stenen bruidspijp kreeg. Die van klei gemaakte pijp werd met bloemen versierd. De bruid moest dan tabak in de pijp doen en die voor de bruidegom aansteken. Dat gebeurde allemaal voorzichtig, want als de pijp brak, zou er geen huwelijksgeluk zijn.

Anneke vindt het zorgzaam en lief dat Maarten dat allemaal heeft uitgezocht, maar haar hoofd is bij iets heel anders. Dat is niet de Schokkerse huwelijksfolklore. En waarom begint hij eigenlijk uitgerekend nu over huwelijken? Maarten zal toch niet een reden hebben om het onderwerp trouwen aan te kaarten?

De wind doet haar zwart-wit gestreepte lange jurk bij haar knieën opwaaien. Er loopt een koude rilling over haar rug, ondanks dat ze een dikke jas, een trui en een maillot aan heeft.

Of komt die rilling doordat ze beseft waar ze is?

Ze doet nog een paar stappen richting de afgebrokkelde stenen die de resten van de kerk vormen. Bij wat de ingang was, stopt ze en kijkt vragend naar Maarten. Alsof ze hem om toestemming vraagt. Maarten weet waarom ze

hier is, wat Anneke hier wil doen. Haast onmerkbaar knikt hij.

Hier moet haar opa naar toe, hier hoort hij voorgoed te zijn, weet Anneke nu zekerder dan ooit.

1855, Schokland

Het heeft al dagen zo hard gevroren dat er rivieren bevroren zijn, terwijl er nieuw water door wil. Sommige dijken kunnen de druk van dat water niet meer weerstaan. Het aandringende water slaat op verschillende plekken gaten in de dijken en stroomt het land in. Onder meer het Land van Maas en Waal staat blank. Maar ook daar wil het water weer weg. Het zoekt een uitweg en belandt uiteindelijk voor een deel in de Zuiderzee waar Schokland nog altijd onvoldoende beschermd is. De overheid, met name de provincie en het rijk, is de afgelopen dertig jaar wel bezig geweest met Schokland, maar dat is voornamelijk beperkt gebleven tot plannen maken. Veel concrete maatregelen zijn er niet genomen. En wat er daadwerkelijk aan waterbescherming bij is gekomen, is te laag, te gering om het water tegen te houden als het gevaarlijk wordt.

Anna heeft daar allemaal geen weet van als ze op Schokland weer een overstroming meemaakt. Opnieuw staat het hele eiland blank. Voor de zoveelste keer wint het water het van het land. Dit keer is het niet haar vader die Anna beschermt en geruststelt want haar vader ligt al op de Zuidpunt, op de begraafplaats naast moeder en hun kinderen. Nee, Anna moet nu op haar beurt bescherming bieden, haar twee kinderen gerust stellen, daar voor zorgen. Het terpdorp Zuidert, waar Anna en haar broer Bert wonen, wordt ontruimd. Terwijl ze haar kinderen in veiligheid brengt, denkt Anna zoals wel vaker terug aan de overstroming van 1825. Hoe ze alles kwijt raakte. Ze zal nooit vergeten hoe verdrietig haar vader had geklonken. Hoe haar vader en de buurman er over hadden gesproken dat het leven op Schokland eigenlijk te zwaar is voor een mens om er te wonen. Veel werk is er ook niet. En dan is er alleen in haar leven al drie maal een cholera-epidemie geweest op het eiland, waarvan de laatste het leven heeft

gekost van haar man. En inmiddels liggen er van haar vier kinderen twee op de begraafplaats.

1859, maart, Schokland

Anna leerde als kind lezen op de school in Middelbuurt, een terpdorp halverwege het eiland. Bert kan alleen met veel moeite lezen, omdat hij vrij snel van school was gegaan. Hij moest al jong zijn vader helpen bij het werk. Vandaar dat Anna haar broer moet voorlezen wat er staat op het plakkaat dat burgemeester Gillet heeft laten ophangen aan het gemeentehuis.

‘We moeten weg, allemaal weg van hier’, zegt Bert als tot hem doorgedrongen is wat zijn zus voorgelezen heeft.

‘Als de burgemeester het zegt, zullen we wel moeten’, constateert Anna nuchter.

‘Maar waar moeten we naar toe dan?’ vraagt Bert, bleek weggetrokken, ‘En waar is werk voor mij? Vind ik dat wel? Straks moet ik nog gaan bedelen. Wat vernederend! En het kan je een gevangenisstraf opleveren en daarna moet je naar het bedelaarsgesticht, naar Veenhuizen.’

Bert klampt dokter Meijer aan die het plakkaat ook staat te lezen. Meijer heeft in bijna twintig jaar het vertrouwen van de Schokkers gewonnen. Niet alleen omdat hij een goede dokter is, maar ook door zijn interesse in het eiland zelf en zijn geschiedenis. Nooit is Meijer te beroerd om tijd te nemen voor mensen. Om naar ze te luisteren en zaken toe te lichten.

‘Dit was onvermijdelijk’, zegt dokter Meijer, ‘In december is er door de regering al een wet aangenomen die dit mogelijk maakt. De minister van Binnenlandse Zaken heeft gesteld dat er op Schokland niets te verdienen is. De regering noemt de toestand op het eiland onhoudbaar. Schokland moet en zal ontruimd worden.’

‘Dat kan niet zomaar! We wonen hier al ons hele leven’, protesteert Bert. ‘Ik weet het’, knikt de dokter, ‘Er wonen al meer dan duizend jaar mensen op het eiland. Maar kennelijk gaat het niet meer...’

‘Ja, dat vinden de hoge heren!’ protesteert Bert opnieuw.

De dokter zegt dat hij Berts teleurstelling begrijpt. Er is echter gebleken dat het onmogelijk is het eiland tegen de zee te beschermen en zonder die bescherming wordt Schokland steeds kleiner en onleefbaarder. En doordat de bewoners arm zijn, is de gemeente Schokland ook arm.

Geduldig vertelt de dokter dat alles steeds weer stuk loopt op dat het te veel geld kost om Schokland dijken te geven.

Anna denkt weer terug aan haar vader, die tegen de buurman zei: ‘Het gaat altijd om geld. Alles gaat altijd om geld.’

1859, mei, Schokland

Dokter Meijer kijkt tevreden naar de zestienjarige gezond stevige Berta en denkt aan wat hij in het Kamper Weekblad heeft gelezen. “Die met die breede boezems, dat zijn Schokkerinnen: bataviers bloed, geel haar en drie korte rokken. Een onverbasterd geslacht, kuisch, welgeheupt, onverfijnd van manieren en zeer gezocht om allerlei schuurwerk.”

Er verschijnt een geruststellende glimlach op de dokters gezicht als hij zegt zeker te weten dat Berta volledig hersteld is van de cholera van vorig jaar. De spanning valt weg van de gezichten van Berta en haar moeder Anna. ‘Dank u wel voor de goede zorgen, dokter’, zegt Anna, een pluk blond haar wegvegend die onder haar kanten mutsje uitpiekt en voor haar ogen zit. Dokter Meijer knikt en slaat zijn ogen even neer. Dan slaat hij zijn ogen weer op en kijkt hij Anna onderzoekend aan. Hij vraagt hoe het met haar gaat omdat ze er moe en afgetobd uit ziet.

Anna maant Berta om maar vast naar huis te gaan. ‘Ik wil de dokter nog even alleen spreken’, zegt ze tegen haar dochter.

Nadat Berta vertrokken is, praten Anna en de dokter lang. Dat is typerend voor Meijer die voor iedereen aandacht heeft.

Ze hebben het er over dat Anna weet dat iedereen van Schokland weg moet, maar dat ze niet weet of ze dat wel wil. En ze heeft geen idee waar ze naar toe moet. Anna begrijpt niet waarom ze niet gewoon kunnen blijven. Hoe mensen op het vaste land wonen, weet ze niet goed. Natuurlijk: ze is vaak genoeg in Kampen geweest, veel van de door Schokkers gevangen vis wordt daar verkocht, en ook Vollenhove kent ze maar of die mensen daar het zoveel beter hebben? De meeste mensen daar zijn ook arm en ook daar dreigt het water altijd te komen...

‘Anna toch... Er is meer dan Kampen en Vollenhove. Niet elk dorp of elke stad in Nederland ligt aan het water. En denk eens aan wat voor toekomst er

op het eiland is voor je kinderen en je broer. Je weet dat er de afgelopen halve eeuw vernietigende stormen waren en die soms gepaard gingen met een volledige overstroming.'

'Schokland is alles wat we hebben en kennen.'

'Heb vertrouwen, de gemeente gaat iedereen wat geld geven in ruil voor het verlaten van het eiland. Een schadeloosstelling. Zo kan iedereen elders overnieuw beginnen.'

'Maar dokter...'

'Vroeger, Anna, kon er op het eiland nog een beetje gewas geteeld worden, kon er wat vee rondlopen. Maar doordat Schokland regelmatig met wateroverlast te maken heeft, en er steeds meer land door de zee afgekald wordt, is er steeds minder ruimte. En elk stuk eiland is zompig en te nat. Het enige dat hier nog groeit, is een enkele wilg. Zowat alles wat de Schoklanders nodig hebben, voedsel, kleding, brandstof, bouw materiaal moet van het vasteland komen.'

'We horen hier gewoon, dokter. Schokkers zijn één met Schokland.'

'Beste brave Anna toch... Schokland is een verdeeld eiland. Dat is het nu en dat was het vroeger.'

'Hoe bedoelt u?'

'Weet je dat het gezag over het eiland heel lang over twee provincies verdeeld was? En daarvoor over twee verschillende steden?'

'Nee, dokter.'

'Dat is dus zo. En dat op een eilandje van vier kilometer lang en hoogstens vijfhonderd meter breed! We hebben ook nog eens twee geloofsgenootschappen. En protestanten en katholieken mengen zich niet goed.'

'Dat is waar, dokter.'

'Dus Schokland is minder een geheel dan jij denkt, Anna.'

Dokter Meijer, die zich uitgebreid in de Schoklandse geschiedenis verdiept heeft, vertelt Anna over alles wat het eiland in het verleden getroffen heeft. Niet alleen watersnood en armoede maar ook branden en talloze epidemieën, cholera, tbc en niet te vergeten de pest die in 1632 tweederde van de Schoklanders trof. Er is geprobeerd ander werk op het eiland te scheppen, maar de weverijen, die kleine bedrijfjes, hebben het niet lang volgehouden, na negentien jaar waren ze weer verdwenen. Het is allemaal tegenslag en ellende wat de dokter opsomt. En dat ziet hij in de toekomst niet veranderen. Het komt er op neer dat alles op Schokland onomkeerbaar achteruit gaat. Steeds minder vissers, steeds minder inkomsten, steeds minder huizen, steeds minder bewoners, steeds minder land doordat de zee het opvreet... 'Het enige dat groeit op Schokland, is de armoede', sluit hij af.

2015, januari, Almere

Anneke is expres vroeg genoeg in haar woonplaats Lelystad op de trein gestapt om ruim op tijd in Almere te zijn. Als ze een artikel moet schrijven, vindt ze het prettig om vooraf de sfeer van dat moment te kunnen proeven. Vanaf de trein loopt ze naar de Stationsstraat richting het café op het Almeerse Stadhuisplein. Het eerste wat Anneke ziet als ze het station uit komt, is een Primark. Dat is een publiekstrekker in Almere, weet ze. Elke keer als ze in Almere is, verbaast ze zich er nog altijd over dat het zo'n grote stad is geworden. Er is zeker geprobeerd om sfeer te creëren in dit deel van de stad. Alles ziet er goed onderhouden uit. Voor haar gevoel bruist het echter niet. Hoewel er ook vandaag genoeg winkelend publiek is, zoals op het Stationsplein waar driekwart van de mensen een bruine Primarktas heeft.

Direct corrigeert Anneke zichzelf over het wel of niet bruisen; van haar woonplaats Lelystad wordt immers ook beweerd dat het niet leeft, het er saai is, terwijl zij zich daar prima thuis voelt.

Het is niet druk in het café als ze binnen komt. Ze verbaast zich daarover omdat over drie kwartier de optredens al beginnen. Vrijwel iedereen in het nog lege café is bezig. De een sjouwt met kabels en plukt die in twee grote speakers aan de zijkanten van het podium, achter de bar is iemand bezig met het aanvullen van flessen, weer anderen benen nerveus heen en weer, zacht zinnen prevelend die van een papier gelezen worden. Slechts één iemand straalt rust uit en dat valt Anneke op. Het is een man die ze zo'n twintig jaar ouder dan haarzelf schat. De man zit op het terras voor het café een shaggie te roken. Op het tafeltje voor hem de Volkskrant van dat weekend waarin hij aandachtig leest. Alsof de man voelt dat Anneke hem observeert, kijkt hij op van zijn krant in haar richting. Kort neemt hij haar op en dan knikt hij naar haar.

‘Komt u hier ook om naar de optredens te kijken?’ vraagt Anneke.

‘Kijken ga ik niet, wel zelf optreden’, zegt de man. Hij heeft een diepe, maar niet zware stem. Zijn bruine ogen vallen op, doordat ze jonger lijken dan de rest van zijn gezicht. Hij komt uit zijn terrasstoeltje, steekt zijn hand naar Anneke uit en zegt: ‘Ik ben Maarten Luger.’

Na afloop van de optredens is Anneke om twee redenen blij. Ten eerste omdat de optredens voorbij zijn en ten tweede omdat ze zelf mag bepalen wat ze er in haar artikel over schrijft. Was dat niet zo, dan had ze moeten melden dat de meeste optredens ronduit nietszeggend waren en dat als het al iets zei, dat was dat gedichten schrijven en voordragen een vak is dat weinigen onder de knie hebben.

De enige die Anneke de moeite waard vond, was Maarten Luger, de man die ze op het terras gesproken had. Kwam dat omdat ze hem sympathiek vond? Ze dacht er over na, maar Maarten scheen als enige te weten wat hij deed. Dat hij haar aardig leek, deed er niet toe, zo professioneel is ze wel als journalist.

Ze vond zijn gedichten goed geschreven, begrijpelijk en toch verrassend. Grappig ook op momenten. En op het podium straalde Maarten Luger een alles omvattende vriendelijkheid uit met daaronder eenzaamheid en verdriet.

Of meent Anneke het te zien, vraagt ze zich af. Omdat ze zelf verdrietig is en eenzaam? Ze voelt zich al zo lang zo dat ze niet eens meer weet hoe het voelt om zich niet zo te voelen. Och, ze heeft haar familie, haar vrienden en op de krantenredactie, kan ze het goed vinden met bepaalde collega's, maar als ze thuis komt, is daar niemand die wacht.

Ze glimlacht even als ze terug denkt aan het slot van een gedicht dat Maarten zojuist voordroeg. Over een man die de wekker zet, op tijd opstaat,

het huis opruimt, boodschappen doet en vervolgens de hele dag op de bank gaat zitten wachten tot hij dood gaat.

Het was grappig verwoord en Maarten had het gebracht in de juiste combinatie van onderkoeling en bravoure met een haast onhoorbare inktzwarte ondertoon.

Anneke betwijfelt of het publiek die dubbele laag opgemerkt heeft.

‘Klopt dat? Heeft het publiek die dubbele laag niet door?’ vraagt ze als ze Maarten na het optreden interviewt.

‘Het zijn Almeerders, die hebben sowieso niet veel door’, antwoordt Maarten.

‘Meen je dat?’ wil Anneke weten.

‘Ik woon in Almere, hè, dus zullen we daarom doen alsof ik een grapje maak?’

‘Wat is er dan bijzonder aan Almeerders?’

‘Helemaal niks.’

‘Is ook dat een grapje?’

‘Dat hangt ervan af of je het in de krant zet.’

Anneke lacht.

Maarten zegt: ‘De meeste mensen zijn bijzonder in het niet bijzonder zijn... Dat geldt ook voor Almeerders. Het zijn gewone mensen en dat is prima.’

‘Hoe kijk jij naar Almere?’

Hij draait geconcentreerd een shaggie en steekt dat op.

‘Almere is een jonge stad. En die mag en kun je niet vergelijken met andere steden. Dat Almere nog geen geschiedenis heeft, kun je de stad niet verwijten. Een kind neem je ook niet kwalijk dat het nog een kind is. En een kind doet zich op een gegeven moment groter, sterker, stoerder en volwassener voor dan het is. Dat verwijt je een kind niet. Wat ik bepaalde Almeerse politici en reclamemakers wel kwalijk neem, is dat zij de stad

afschilderen als stoerder en volwassener dan die is.'

Anneke knikt. 'Ik denk dat je gelijk hebt', zegt ze, 'Iets anders dan: Maarten Luger. Zo heet je vast niet echt, dat is een pseudoniem toch?'

'Hoezo?'

'Nou, die voornaam in combinatie met die achternaam, dat heeft iets van een prediker en hervormer, zoals Maarten Luther. En het heeft ook iets scherp en gevaarlijks zoals een pistool, een Luger.'

'Geen gekke gedachte, Anneke. Maarten Luther was de prediker die in opstand kwam tegen de gevestigde orde van zijn tijd. En dat was de katholieke kerk die heerste dankzij intimidatie, indoctrinatie en het verpulveren van haar critici.'

'Die Maarten Luther, de kerkhervormer die bijna honderd stellingen tegen kerkelijke gebruiken op een kerkdeur timmerde.'

'Ik weet dat Maarten Luther wees op de ondeugdelijkheid van het systeem en daardoor verketterd werd, maar ik heet echt Maarten Luger.'

Maarten kijkt haar onbevangen aan, bijna vrolijk, maar ze meent ook iets breekbaars, iets gekwetsts in zijn bruine ogen te zien.

Weer heeft Anneke het idee dat hij verdrietiger en eenzamer is dan hij doet voorkomen. Weer vraagt Anneke zich af of ze niet haar eigen gevoel op hem projecteert.

Wat opvalt, is dat hij openhartig antwoordt, maar ze ergens het idee heeft dat wat hij zegt, hoewel het doorleefd klinkt, slechts een schim is van wat er aan teleurstelling in hem zit.

Als ze hem vraagt of het klopt dat hij een somber mensbeeld heeft, kijkt hij haast verontschuldigend. 'Ik zie in elke individu wel iets goeds. Al is het maar dat ze heel veel van hun hond houden, hun kamerplanten op tijd water geven of hun Almeerse voortuin, die meestal uit stenen bestaat, goed schoon houden.'

1859, begin juni, Schokland

De afgelopen maanden hebben Anna en Bert vrijwel nergens anders over gesproken dan waar ze heen moeten, nu niemand op Schokland mag blijven.

En waar Bert telkens zegt dat een vertrek van Schokland het einde is, stelt zijn zus Anna dat het juist een nieuw begin kan zijn.

Naar Kampen willen ze niet, omdat Schokkers daar eigenlijk niet welkom zijn, daar alleen terecht kunnen buiten de stadspoorten, in het arme vissersdorpje Brunnepe. Wat meespeelt, is dat Kampen en Schokland in het verleden vaak zijn gebotst. Onder meer over de viskorven die Schokkers van de Kampenaren slechts op bepaalde plekken mochten plaatsen. Ook heeft het stadsbestuur van Kampen geweigerd om Schokland onderdeel van die gemeente te laten worden. Kampen had zelf al genoeg armoede binnen de eigen grenzen om ook nog de tekorten van Schokland voor haar rekening te nemen.

Niet dat Kampen het als enige zwaar heeft. Heel Nederland heeft al decennia weinig te eten en dat is nog erger geworden door de aardappelziekte, waardoor de oogst van dat “volksvoedsel” meer dan gehalveerd is.

Maar als ze niet naar Kampen kunnen wat moeten ze dan doen? Waar moeten ze dan heen? Moeten broer en zus met haar kinderen de andere kant van de Zuiderzee op dan? Naar Volendam?

‘Wat hebben wij daar als protestanten te zoeken tussen de Volendamse katholieken?’ vraagt Bert.

Uiteindelijk komt er steeds hetzelfde besluit uit deze gesprekken: ze gaan naar Urk. Daarin zijn ze een uitzondering, want de meeste van de pakweg 650 Schoklanders vertrekken naar elders.

Dat Anna, haar kinderen en broer Bert op Urk terecht kunnen, hebben ze

deels te danken aan tegenslag van een ander. Een Urker schipper waar Bert soms klusjes voor doet, heeft een huis op Urk vrij. Dat is van zijn broer, een kinderloze weduwnaar, die onlangs overboord is geslagen.

1859, half juni, Schokland

Samen wandelen Anna en Bert voor een laatste keer over het eiland. Langs de oostelijke kustlijn lopen ze van Middelbuurt naar Emmeloord en terug naar de Zuidpunt. En dan langs Zuidert, het dorp waar hun familie zo lang gewoond heeft. Dan lopen ze door naar Middelbuurt, het beginpunt, waar ze geboren zijn.

‘Het is zo zonde... Zo zonde dat we hier weg moeten’, zegt Bert zacht. Anna zwijgt.

‘We hadden hier best nog kunnen blijven’, zegt Bert.

Anna kijkt om zich heen. Alles is weg. Verdwenen zijn de gammele huisjes die weinig bescherming tegen de wind en regen boden, laat staan tegen een storm en opgezweept water dat telkens zijn gang kon gaan. Te weinig gehinderd werd om telkens voor even het eiland over te nemen.

Al die huisjes hebben ze overal op Schokland zelf moeten afbreken in opdracht van de regering, omdat die bang is dat Schokkers anders terug zullen keren. Het hele eiland heeft dat met tegenzin moeten doen. Het zweet van het sloopwerk gemengd met de tranen van verdriet, vloekend van woede omdat ze niet alleen van het eiland af moeten, maar ook nog eens gedwongen worden af te breken wat zij, hun ouders en voorouders hebben gebouwd. Heeft de overheid geen hart, vroeg menig Schokker zich af. In het dorpje staan alleen nog de kerk en de pastorie overeind te midden van grond die te drassig is voor gewas en waar vee, als het er al kan rondlopen, de grond nog onbruikbaar maakt, er nog meer een modderbende van maakt.

‘Ze jagen ons hier gewoon weg!’, schreeuwt hij.

Anna kijkt hem aan: ‘Daar kan ik niets aan doen. En ik sta trouwens vlak naast je, dus je hoeft niet te schreeuwen.’

‘Het is oneerlijk’, zegt Bert.

Hij kijkt zijn zus doordringend aan.

‘Misschien’ zegt Anna, ‘is het maar beter zo. Het leven is hier hard en zwaar. Te hard en te zwaar.’

‘Tot nu toe hebben we het wel vol gehouden, er is vis genoeg’, zegt Bert.

‘Luister nou, sluit je ogen niet. Begin deze eeuw waren er tachtig vissersschuiten die van Schokkers waren. En dan werd alles meegeteld, ook de kleine bootjes waar slechts twee man voor nodig zijn. Vorig jaar waren er daar nog geen zestig van over... Een kwart minder. Dus ook vis zal ons op Schokland niet in leven houden.’

‘Hoe kom jij aan al die wijsheid?’ wil Bert weten.

Anna vertelt haar broer dat ze een lang gesprek heeft gehad met dokter Meijer. Dat de dokter haar aan het denken heeft gezet. Eigenlijk bevestigde Meijer wat Anna al wist, maar niet wilde weten: dat het haast moerassige eiland weerloos is tegenover het water. Dat ze weliswaar dijken kunnen bouwen, alleen die dijken telkens weer weg zakken. Dat is wel bewezen met de stenen dijk van Peerenboom, ruim dertig jaar geleden. En wat ze op Schokland ook doen: uiteindelijk zal de zee winnen. Het is een uitzichtloze strijd.

Ze pakt de hand van haar broer vast. ‘Al die moeite, Bert, om het onvermijdelijke uit te stellen. Waarom koppig hier blijven terwijl we weten dat we niet tegen het water opgewassen zijn? Kunnen we die energie niet beter stoppen in elders opnieuw te beginnen? Er is hier niets, geen brood, geen brandstof, geen toekomst. De huizen stonden op instorten, we zakten weg in de modder die we eilandgrond noemen.’

Bert schudt nee.

Anna knijpt in zijn hand en zegt: ‘Ook ik ben bang. Ook ik vind het moeilijk om weg te gaan, maar ik weet dat op Schokland blijven nog moeilijker zal worden.’

Haar broer blijft nee schudden.

Ze belooft hem dat het op Urk beter zal zijn. Dat daar een toekomst is voor ze.

‘Maar jij en ik zijn hier geboren, Anna. We hebben hier gespeeld, zijn hier opgegroeid, hebben hier gewerkt, jij bent hier getrouwd en hebt hier kinderen gekregen.’

‘En nu vertrekken we er.’

Veel ligt er niet in het gammele sloepje waarmee ze zo dadelijk naar Urk varen om voorgoed vanaf Schokland weg te gaan. Wat stromatrasen, drie stoelen en een gammele tafel die hun vader nog gemaakt heeft. Kleding en wat spullen van de kinderen.

Voor ze vertrekken wil Anna echter nog één ding doen. Ze moet dat alleen doen omdat haar broer niet mee wil. Bert kan het niet aan; ‘Ik vind dit al zwaar genoeg zonder dat ik ook nog...’

Om die reden wil Anna ook haar eigen kinderen niet meenemen .

Na een half uur lopen is ze er. De weg er naar toe valt haar zwaar. Fysiek omdat de loopplanken er niet overal meer zijn en ze dan door de modder moet. Mentaal zwaar omdat ze beseft dat ze nu echt voorgoed afscheid gaat nemen. Gelukkig komt ze niemand tegen anders had ze de Schokkerdans moeten doen op de weinige loopplanken die het doorstaan hebben.

Ondanks dat half uur lopen, is ze er sneller dan ze eigenlijk wil, is ze bij de kerk. Liever had ze er langer over gedaan omdat ze het moment wil uitstellen. Dan is ze op de begraafplaats bij de kerk. Ook hier overal plassen, de rest is modder, de meeste graven zonder steen. Langzaam knielt ze huilend naast een rijtje graven. Deze graven hebben ook geen steen, slechts een eenvoudig houten kruis. Erin liggen haar vader, moeder,

broertjes en zusjes, en, voor Anna hartbrekend, haar eigen man en twee van haar kinderen die allebei in hun eerste levensjaar zijn gestorven.

1868, mei, Amsterdam

‘Het leek zo’n goed idee om vanaf Urk hier naar toe te komen,’ zegt Bert. ‘Ja jongen’, zegt zijn buurman, ‘Amsterdam lijkt aantrekkelijker en beter als je er niet zelf woont.’

Bert en zijn buurman zitten voor het pand waar ze wonen. Midden in de Jordaan. In een smal steegje waar het zonlicht niet tot de straatstenen kan komen. Overal hangt grauw wasgoed uit het raam en er spelen kinderen op straat. Een groepje jongens van een jaar of twaalf zit in een kringetje, om de beurt gooien ze steeds kleine klompjes van steen of bot op die ze met de bovenkant van hun hand weer op proberen te vangen.

‘Bikkelen’, zegt Bert, ‘dat spelletje deden we vroeger op Schokland vaak.’ De buurman vraagt of Bert Schokland mist.

‘Ik denk vooral aan mijn jeugd daar. Het leven op Schokland zelf? Of ik dat mis, weet ik niet. Ik weet wel dat ik het altijd dreigende water zeker niet mis.’

Bert en zijn buurman komen te praten over dat het qua huisvesting weinig uitmaakt of je op Schokland of in de Jordaan woont. De huizen zijn net zo vochtig en tochtig, alleen is er in de Jordaan meer schimmel in de woningen. Dat komt doordat er op Schokland in ieder geval wel frisse lucht was. In de Jordaan stinkt het overal naar rottend afval, pies en poep. Ook tieren tyfus en tuberculose in de Jordaan welig doordat de huizen zo dicht op elkaar staan en er in elke woning veel meer mensen verblijven dan de woning aankan. Maar ze kunnen niet anders dan zo wonen omdat er veel te weinig huizen zijn voor al die naar de stad getrokken mensen.

Bert en zijn buurman zijn allebei om dezelfde reden naar Amsterdam gekomen. Ze verwachtten er makkelijk werk te vinden door de industrialisatie. Aan de slag te kunnen in een van de fabrieken, kleine

werkplaatsen of scheepswerven.

De realiteit is dat het werk dat er is zwaar is, slecht betaald wordt en onder beroerde omstandigheden plaats vindt.

Onlangs is bij Bert op het werk iemand met zijn arm in een machine terecht gekomen. De enige manier waarop de man bevrijd kon worden was door zijn arm er af te zagen. Dat had meer dan een kwartier geduurd waarbij de man telkens kort het bewustzijn verloor en als hij weer bij kwam, gilde de man om daarmee pas te stoppen wanneer hij weer wegviel. Het is een tafereel dat Bert sindsdien niet los kan laten.

Wat hem extra bitter maakt, is dat de fabrieksdirecteur na afloop boos werd op de man omdat, zei de directeur, 'het zijn schuld was dat de machine bijna een half uur stil had gelegen.'

De buurman haalt Bert uit het terugdenken aan de gebeurtenis op de fabriek door te vragen hoe het met zijn zus op Urk gaat. 'Uit de brieven van Anna blijkt', vertelt Bert, 'dat de armoede op Urk niet veel minder is dan op Schokland. En de visserij blijft een gevaarlijke bezigheid. Vorige maand zijn er tijdens een storm bij Terschelling maar liefst zesentwintig Urkers verdronken. Maar ja, het is het enige dat de Urkers hebben, veel anders is er niet. Je moet er wel vissen of iets doen wat daar mee te maken heeft. Berta, de dochter van mijn zus Anna, heeft inmiddels zelf kinderen, ze is getrouwd met een visser. De man van Berta gaat ook elke dag de zee op. Ik ben benieuwd hoe lang dat goed gaat.'

1868, september, Amsterdam

Vanaf zijn huis op de Leidsegracht slaat hij na een paar meter af, de Keizersgracht op.

Met precieze stappen loopt de jongen verder. Hij denkt aan zijn verjaardag. Over een paar dagen wordt hij al veertien!

Iets verderop slaat de klok van de Westertoren acht keer. Op de keien van de gracht een handkar. Daarachter een koets met paarden. De koetsier maant de bakkersknecht aan de kant te gaan met zijn kar.

Even kijkt de jongen naar het water in de gracht zo'n meter onder hem. Het water ligt stil. Er gaat iets vredigs van uit.

Hij denkt aan wat zijn vader een keer zei. Zijn vader neemt hem namelijk wel eens mee op korte reizen. Onder meer naar het Noordzeekanaal waaraan gegraven wordt met een belangrijk onderdeel daarvan in Amsterdam: de Oranjesluizen die tussen het kanaal en de Zuiderzee in komen. 'Ja jongen', had zijn vader bij de Oranjesluizen gezegd, 'het water is machtig. Het kan een vriend zijn, maar wel een die je constant in de gaten moet houden, anders wordt het je vijand.'

De jongen steekt de brug over de Rozengracht over en is dan ruim op tijd bij zijn school. De Openbare School voor Handel en Nijverheid. Een zogeheten Hogere Burger School met vijfjarige cursus. De school zit tegenover de Westerkerk in een pand dat in de Gouden Eeuw gebouwd werd als dubbel woonhuis voor twee steenrijke broers en later bewoond werd door een telg uit een burgemeesters- en patriciërsgeslacht dat zijn fortuin deels overzee had vergaard. 'Zoals zoveel in ons land is dat geld verdiend dankzij de Vereenigde Oostindische Compagnie', had de vader van de jongen gezegd toen hij vertelde over de geschiedenis van het schoolgebouw.

De jongen, Cornelis, weet nog niet dat hij later ingenieur en minister zal

worden.

Laat staan dat zijn school later naar hem vernoemd wordt, het ir.

Lelylyceum zal heten.

2015, februari, Almere

Het is marktdag in Almere. Het Stadhuisplein staat vol met kraampjes.

Maarten ziet Anneke uit het Stadhuis komen. Ze ziet hem en zwaait.

Ze neemt tegenover Maarten plaats op het terras van het café waar ze hem heeft zien optreden. Het hoekje waar ze zitten, is beschut tegen de wind.

Omdat Anneke haar jas aanhoudt, is het prima uit te houden.

‘Leuk dat je belde’, zegt Anneke.

‘Ik belde je, omdat je een goed stukje in de krant hebt geschreven’, zegt Maarten.

‘Wat vond je er goed aan dan?’

‘Dat er uit blijkt dat je mij begrepen hebt.’

‘Ik had het gevoel dat het feit dat je bepaalde opmerkingen over Almere maakte er op duidt dat je veel om die stad geeft maar jij je zorgen maakt.’

‘Dat zie je goed. Eindelijk iemand die mij begrijpt’, lacht Maarten.

Er valt een stilte. Hoewel die stilte even duurt, is het geen ongemakkelijke stilte. Normaal gesproken heeft Maarten de neiging om desnoods zonder na te denken iets te zeggen uit angst dat het gesprek dood slaat, alleen nu niet.

‘Wat vind je eigenlijk precies van Almere, Maarten?’

‘Ga je me weer interviewen voor de krant?’

Anneke schudt haar hoofd en zegt dat ze gewoon nieuwsgierig is.

‘Het is bewonderenswaardig wat er hier in veertig jaar uit de grond is gestampt. Fascinerend ook om te volgen hoe dat allemaal tot stand is gekomen. Van de oorspronkelijke ideeën en opzet tot de niet gerealiseerde plannen en uiteindelijke resultaten.’

‘En wat is het resultaat volgens jou?’

‘Een stad met bijna 200.000 inwoners waar jammer genoeg te weinig bezieling is. Voor Almeerders is het een stad die niet zozeer hun woonplaats is als wel de plek waar hun huis staat. Ze hebben er te weinig binding mee.’

Iemand die bijvoorbeeld tien minuten in Amsterdam woont, zegt vol trots 'Ik ben Amsterdammer'. Vraag het mensen van hier en het antwoord is dat ze in Almere wonen. Slechts een minderheid zegt: "Ik ben Almeerder."

'Hoe komt dat?' wil Anneke weten.

'Dat is een lang verhaal dat ik je nog wel eens vertel. Dat komt wel. Maar over binding gesproken... Ben jij verbonden?'

'Verbonden ik? Waarmee?' vraagt Anneke.

Van zichzelf had Maarten dit een mooi bruggetje gevonden, maar hij moet dus duidelijker zijn: 'Ben je getrouwd? Heb je een partner? Een vriend of vriendin?'

Het valt Anneke tegen dat Maarten kennelijk ook schijnt te denken dat je een relatie hoort te hebben. Dat een relatie hebben de norm is. Ze vraagt zich af wat haar dat dan maakt. Abnormaal?

Of hij die gedachte van haar gezicht af kan lezen, weet Anneke niet. Wel lucht het haar op als Maarten vertelt zelf al jaren vrijgezel te zijn en zich te storen aan het feit dat alles gericht is op stellen en gezinnen. Ook in Almere. Een kind, daar moet Anneke al helemaal niet aan denken. Ze heeft haar handen al vol aan haar leven zonder partner, laat staan dat ze daarbij de verantwoordelijkheid voor een kind heeft.

'Ik heb geen vaste relatie. Dat is er nooit van gekomen', zegt Anneke op een toon die duidelijk maakt dat haar antwoord het enige is dat ze verder over dat onderwerp wil zeggen.

Maarten zoekt met zijn ogen een ober en vraagt wat Anneke drinken wil.

Als de ober weer weg is, zegt hij: 'Kwam je nou uit het Stadhuis net? Zag ik dat goed?'

'Ja, ik was op het Stadhuis om daar de griffier van Almere te interviewen.'

'Jan Dirk Pruijms dus. Goede vent. Waarover interviewde je hem?'

'Er is een boek verschenen over 100 jaar ambtenaren waarin de griffier

onder meer vertelt over de politieke markt. Dat is een in Almere bedachte en in 2004 ingevoerde zogeheten bestuurlijke vernieuwing. Een nieuwe manier om de gemeenteraad te laten vergaderen.'

'Ik weet wat de politieke markt is. Almere, nooit vies van een gedurfd experiment, heeft erkend dat het oude systeem gebreken heeft. Ik vind de politieke markt een voorbeeld van dat het gemeentebestuur in Almere wel degelijk ziet dat er niet alleen in steen gedacht moet worden, maar ook in mensen. Het lijkt mij niet eenvoudig voor de overheid om op een originele en effectieve manier de stad en haar inwoners te bezielen.'

Er gaat een telefoon over.

'Dat ben ik', zegt Anneke, 'vind je het goed als ik even op neem?' Maarten knikt, Anneke staat op, beantwoordt haar telefoon en loopt iets van het tafeltje vandaan. Met haar rug naar hem toe voert ze het gesprek.

Maarten bekijkt haar en beseft dat hij aanzienlijk ouder is dan Anneke. Zoveel dat hij haar vader had kunnen zijn. Mits hij daar vroeg genoeg, op zijn achttiende mee begonnen was dan. Maar Maarten was negentien toen hij voor het eerst een naakte vrouw aanraakte en tot meer dan gestuntel had dat toen niet geleid. Anneke heeft een gezicht met regelmatige trekken, een normaal figuur met niet van die dunne benen die Maarten eng vindt. Haar haarkleur neigt naar rood en dat past bij haar, besluit Maarten als ze na het telefoongesprek weer tegenover hem aan het terrastafeltje zit.

Het is dat hij zich doorgaans weinig aantrekt van wat andere mensen vinden, anders zou hij langer stil staan bij de gedachte wat, zoals hij het formuleert, 'zo'n oude verlopen vent als hij zit te smoezelen met zo'n frisse knappe vrouw'. Een vent die tien kilo te zwaar en twintig jaar te oud is. En dan ook nog eens dichter.

'Ik moet even iets opschrijven', zegt Anneke, haar telefoon opbergend en een agenda uit haar tas halend.

Even bekruipt Maarten het gevoel dat iedereen op de wereld iemand heeft die van diegene houdt, alleen hij niet.

Hij draait een shaggie en schudt de gedachte dat op hem na iedereen iemand heeft, van zich af, blaast die uit met de rook. Ging het afschudden van gedachten altijd maar zo gemakkelijk, denkt hij, met een zelfmedelijden dat hij ongepast en pathetisch vindt.

‘Waar waren we gebleven’, zegt Anneke.

‘Op het terras’, reageert Maarten.

Anneke lacht en bedenkt dat ze hem grappig vindt. Sympathiek ook. Er is een klik tussen haar en hem. Hoe groot die klik is, hoe aardig ze hem vindt en op wat voor manier precies, daar wil ze niet over nadenken.

1876, Amsterdam

De meeste dagen vervloekt Bert Amsterdam. De Jordaan, waar hij woont, wordt steeds voller en viezer. Op vrijwel alle verdiepingen van de gehorige huizen wonen meerdere gezinnen. Zeer kinderrijke gezinnen. En hoeveel mensen er ook sterven in Amsterdam, er worden nog altijd meer kinderen geboren. De groei van het aantal mensen is zo groot dat in de Jordaan zelfs de kelders bewoond zijn. Doordat het grondwater in die kelders regelmatig omhoog komt, zijn veel keldervloeren net zo vochtig als het drassige Schokland. Altijd is er lawaai om Bert heen, altijd is er wel ergens een kind dat huult, een echtpaar dat ruzie heeft, een buurman die constant hoest door tbc, een klein bedrijf waaruit getimmer, geklop of gezaag klinkt of een koopman die door de smalle straten lopend schreeuwend zijn waren aanprijst. Bert neemt die drukte andere mensen niet kwalijk want die zijn, net als hij, naar Amsterdam gekomen om het geluk te vinden.

De stad benauwt hem echter. Hij is gewend aan weidse uitzichten en stilte, en hier zit alles en iedereen op elkaar. Ook bij Bert thuis is het druk, in zijn woning die te klein is voor hem, zijn vrouw en twee kinderen.

Nee, op een eiland of zelfs aan het water wil hij nooit meer wonen. Maar in zo'n volle en vieze stad als Amsterdam ook niet.

Op deze zondag, zijn enige vrije dag, heeft Bert opnieuw trek in jenever. Geld heeft hij daar echter niet voor.

Om de onrust te verdrijven gaat Bert wandelen met de buurman. Een eind lopen is immers gratis.

Ze wandelen, druk pratend, door de Jordaan waar een bleke zon ze niet kan bereiken in de smalle straten tussen de hoge huizen. Ze steken via de 'Zaterdagse Brug' de Lindengracht over. Na wat slenteren naderen ze de Prinsengracht, de grens tussen hun armoedige volksbuurt en het welwarende deel. Op de Prinsengracht heeft de zon alle ruimte als ze, na

nog een brug, over de Keizersgracht naar de Westerkerk lopen. Met hun rug naar de Westertoren kijken ze naar de overkant van de gracht.

Een paar huizen van de hoek af staat een gebouw dat de afmetingen heeft van minstens drie gewone panden op de gracht. Het is drie verdiepingen hoog met een zolder er bovenop.

‘Dat is de Hogere Burger School’, wijst de buurman naar het gebouw..

‘Wij zijn burgers, maar zullen nooit zo hoog onderwezen worden. Ons soort mensen zal daar nooit naar school kunnen’, zegt Bert

‘Misschien wel in de toekomst’, oppert de buurman.

‘Dat zal nooit gebeuren’, zegt Bert, ‘Voor mensen als ons zal zulk onderwijs nooit bereikbaar zijn.’

‘Hoe gaat het eigenlijk met je kinderen op school?’ vraagt de buurman.

‘Albert is nog te jong Alleen Bertina gaat naar school. Ze leert lezen, schrijven en rekenen maar vraag niet hoe. Ze zit met dertig, veertig kinderen in de klas en ’s winters is er geen geld om te stoken.’

‘Armoede is troef, zoals overal.’

‘Waarom ik mijn kinderen echter naar school stuur, weet ik niet’, zegt Bert,

‘Ze zijn toch voorbestemd de fabriek in te moeten.’

‘Niet zo somber, Bert.’

‘Wat verwacht je dan? Ik wil hier weg! Overal is stank en lawaai. Op de fabriek is er constant het gesis van stoom van machines die dreunen en stampen en dan thuis ook weer stank, weer lawaai... Een vochtige, tochtige woning van nog geen vijf bij drie meter. Ik werk me kapot en desondanks kan ik mijn kinderen amper voeden.’

Op de weg naar huis vertelt Bert dat hij eigenlijk al een besluit heeft genomen. Hij vertrekt met zijn kinderen uit Amsterdam naar het platteland, naar een boerderij een kilometer buiten het dorp Uitdam in Noord-Holland.

Een collega uit de fabriek heeft daar familie. Zijn broer heeft de ouderlijke boerderij over genomen en die collega heeft geregeld dat Bert boerenknecht kan worden. De broer in kwestie heeft een veeteeltbedrijf want ook daar is de grond te drassig voor landbouw. Over een paar weken vertrekt Bert al naar Waterland. Zijn vrouw en kinderen heeft hij het al verteld. Zijn dochter Bertina protesteerde. Die had gezegd: 'Ik wil niet weg hier. Al mijn vriendinnen wonen hier. En als ik toch weg moet, dan ga ik later, als ik groot ben, terug naar Amsterdam.

GIJSBERT (1793 Schokland)

/ \

ANNA (1821 Schokland)

BERT (1824 Schokland)

/ \

BERTA (1843 Schokland)

BERTINA (1869 Amsterdam)

ALBERT (1873 A'dam)

/

GRIETJE (1861 Urk) HENK (1863 Urk)

1878, augustus, Urk

Anna is op bezoek bij haar dochter Berta en haar kleinkinderen Grietje en Henk. Ze zitten bij het fort, zoals het stookhuisje op de achterplaats van het huis van Berta op Urk genoemd wordt. Het is bijna tijd voor het avondeten. Warm hebben ze in de middag al gegeten, zoals iedereen op Urk. Het gezicht van de zestienjarige Grietje is rood doordat ze zich steeds meer

opwindt naarmate het gesprek met haar moeder, oma en broer vordert. De stem van Grietje slaat over als ze zegt ‘Alleen als er kermis is, vieren ze hier feest. En heel veel mannen hebben lelijke littekens op hun gezichten, omdat ze zich niet hebben laten inenten tegen koepokken.’

‘Och kind, als hij maar hard werkt en lief voor je is’, zegt haar oma Anna.

‘Urkers zijn beste mensen, kijken naar elkaar om’, voegt Berta daar aan toe.

‘Ik voel me opgesloten op Urk’, zegt Grietje.

‘Wil je dan naar Schokland’, vraagt Anna aan haar kleindochter, ‘want daar mag niemand meer wonen.’

‘Onzin, oma’, zegt Henk, ‘Er wonen nu toch ook nog altijd mensen op Schokland?’

‘Jongen’, zegt Berta, ‘dat zijn slechts een paar mensen. Die zitten op Schokland om de boel in de gaten te houden, de dingen te doen die moeten gebeuren. De havenmeester, de vuurtorenwachter en zo nog wat. En vissers gebruiken het als haven. Maar dat is heel wat anders dan dat er volwaardig leven is op het eiland.’

‘Mamma, er komen ook nog veel mensen om riet te snijden en de dijk of de haven te onderhouden. Rond de zomer zijn er genoeg mensen aan het werk op Schokland. En het is niet meer overspoeld en is nog net zo groot als toen jullie weg moesten.’

‘Schokland niet meer overspoeld? En wat is er begin dit jaar dan gebeurd? Het hele eiland stond weer onder water! Hele stukken dijk zijn weggeslagen.’

Henk haalt zijn schouders op en zegt dat het water zich toch uiteindelijk weer terug getrokken heeft.

Grietje kijkt boos en dan valt ze uit: ‘Mamma! Henk! Oma! Wat hebben jullie het nou over Schokland? Ik wil helemaal niet naar Schokland! Dan kan ik net zo goed op Urk blijven. Maar ik wil niet meer op een eiland

wonen! Ik voel me opgesloten hier.'

'Je blijft ook altijd hier', zegt haar moeder, 'Je verlaat het eiland nooit.

Terwijl je vaak genoeg mee kunt met een boot naar het vasteland.'

'Mamma, je weet toch dat ik bang voor het water ben, ik durf niet te varen, dus ik kan er ook niet even af. Nee, als ik op een boot stap, is het om nooit meer terug te komen naar Urk.'

Haar moeder en haar oma kijken haar ernstig aan. Haar broer Henk kijkt verbluft. 'Wat wil je dan?' vraagt Berta, 'Waar wil je naar toe? Je bent nog niet volwassen, Grietje, wat wil je gaan doen dan? En waar?'

'Dat heb ik stiekem allemaal al geregeld. Zonder dat jullie het wisten heb ik gereageerd op een advertentie. En ik ben aangenomen! Ik vertrek van Urk, ik ga werken als dienstmaagd bij een opzichter die voor Rijkswaterstaat werkt. Voor een ingenieur'

Bezorgd vraagt moeder wie die ingenieur dan is.

Grietje antwoordt: 'Dat is meneer Lely, Cornelis Lely.'

1881, april, Den Haag

‘Wat een leuk ventje’, zegt Cornelis Lely.

De kersverse moeder Grietje glundert naar haar werkgever. Voorzichtig neemt Lely de twee dagen oude baby Marinus van haar over. Lely brengt het kind dat in zijn armen ligt iets naar zijn gezicht. Het kind kijkt Lely nieuwsgierig aan, zijn kleine handjes gaan richting de snor van Cornelis.

‘Marinus is een onderzoekend mannetje’, lacht Lely.

‘Dat zal zuiver toeval zijn, meneer, hij graait maar wat.’

Ze zitten in de kleine keuken van Grietje. Na haar huwelijk is ze weliswaar voor Lely blijven werken, maar niet meer als inwonend personeel. Samen met haar man, en nu dus een kind,

woont ze in een steegje dat op een paar minuten lopen van het huis van Lely is.

Lely woont op zichzelf, maar is verloofd met Gerarda met wie hij in december zal trouwen.

Na wat koffie en gepraat over van alles en nog wat, vraagt Lely aan Grietje hoe het met haar moeder op Urk gaat. Grietje vertelt dat ze onlangs nog een brief van haar moeder heeft gekregen waar het gebruikelijke in staat. Dat het leven op Urk zwaar is, er armoede is. Er wel wat landbouw en veeteelt is, maar het verder een kaal eiland is met weinig bomen. Het is veel vis dat de klok slaat en waar het leven om draait. ‘Mijn moeder is een taaie,’ zegt Grietje, ‘En mijn moeder is positief ingesteld. Ze moest van Schokland weg en heeft zelden terug gekeken. Heeft er op Urk het beste van proberen te maken. Ze loopt niet de hele dag te zingen of zo, want dat doe je gewoon niet op Urk, maar ze is wel vrolijk. Dat heeft ze van mijn oma Anna. Die keek ook nooit terug. Wel ging die, als het weer het mogelijk maakte, op de sterfdag van mijn opa naar Schokland, naar de begraafplaats daar.’

‘Oh ja, je moeder is van Schokland gekomen.’

‘Iedereen moest daar weg. Je weet het immers nooit met die ellendige zee, dat ellendige water dat zoveel levens neemt, zoveel verwoest. En dat houdt nooit op.’

‘Misschien stopt de macht van het water wel, Grietje. Er zijn immers genoeg plannen om de Zuiderzee te beteugelen.’

‘Gunst, daar weet ik niks van.’

‘Echt niet? Al in de zeventiende eeuw had Hendrik Stevin voorgesteld om tussen de Waddeneilanden en het vasteland dijken aan te leggen.’

‘Waarom is het eigenlijk nooit uitgevoerd dan?’

‘Dat kostte meer geld dan men had en we hadden toen nog niet de moderne techniek die wij nu hebben, Grietje. Belangrijker is dat de stroming tussen sommige Waddeneilanden zo sterk is dat dijken bouwen daar onmogelijk is.’

‘En daarom hebben ze het opgegeven? Gunst, hadden ze maar doorgezet, dan hadden we al die rampzalige overstromingen niet gehad.’

‘De strijd tegen het water is zeker niet opgegeven. De afgelopen dertig jaar alleen al zijn er meerdere plannen bedacht om de zee geheel of gedeeltelijk droog te leggen. Nieuw land voor Nederland te maken.’

‘Waarom hebben ze dat niet gedaan, meneer?’

‘De techniek maakt nu meer mogelijk dan vroeger. En mensen zijn natuurlijk altijd bang voor verandering. Maar nu moeten we wel veranderen, de Nederlandse bevolking groeit alsmaar door en al die monden moeten gevoed worden. Landbouwgrond is hard nodig.’

‘Gunst. En nou, meneer?’

‘Nu is het wachten op iemand die met een haalbaar plan komt.’

2015, eind februari, Lelystad

Anneke zit aan haar eettafel die functioneert als thuiswerkplek. Hij staat in de woonkamer waar ook haar keukenblok staat. Naast die gecombineerde woonkamerkeuken heeft haar woning een aparte slaapruiimte waar net genoeg ruimte is voor haar eenpersoonsbed en een smalle kast.

Overal in huis liggen kleren, kranten, boeken en papieren. En de vaat stapelt zich al drie dagen op. In de vensterbank staan twee planten. Allebei dood.

Anneke vindt dat ze moet ingrijpen, alleen weet ze niet waarom ze dat zou doen. Er komt toch nooit iemand bij haar thuis. Als ze afspreekt, is dat buiten de deur. Dat is omdat haar huis klein is, maar ook omdat het een troep is. 'Ik ruim dus niet op, want er komt toch nooit iemand en ik wil dat er niemand komt omdat het zo'n troep is', bedenkt ze.

Een gedachtegang die op niets uitloopt, maar doorbreken kan ze hem niet. Ze staat op, loopt naar het raam aan de voorkant van haar woning en dan naar de achterkant. Het zijn zestien stappen in de lengte, zeven in de breedte.

Waarom ze al zo lang op die veredelde studentenkamer woont, weet ze; alleen begrijpt ze niet waarom ze daar niet jaren terug al iets aan heeft gedaan.

Ze heeft lang gedacht dat haar situatie tijdelijk zou zijn. Is er lang van uit gegaan dat ze iemand tegen zou komen, daar een relatie op zou volgen en zelfs uiteindelijk samenwonen in een huis van fatsoenlijk formaat.

De enige serieuze relatie die ze heeft gehad, was op de School voor Journalistiek. Die jongen bleek zoenen met haar niet lekker te vinden en deed ook geen poging om, zoals de vriendjes van haar vriendinnen, haar borsten te betasten. Laat staan dat hij probeerde haar broekje in te komen. Niet dat ze dat zo maar goed zou hebben gevonden, maar het had haar wel

onzeker gemaakt. Was ze niet aantrekkelijk genoeg? Was ze dus gewoon te lelijk? En waarom dan? Was ze te dik? Te klein?

Jaren later had ze die jongen opgezocht op Facebook. Uit zijn profiel bleek dat hij een relatie met een man had.

Daarna was er wel eens met haar geflirt. Een paar keer was ze daar op ingegaan en al snel, naarmate het gesprek vorderde, bleek dan dat de man niets te melden had dat haar boeide. Die enkele keer dat er wel ogenschijnlijk meer was, en ze met iemand in bed was beland, verdween de man direct na de daad of uiterlijk de volgende ochtend om nooit meer van zich te laten horen.

1887, Den Haag

‘Ome Cor!’ kraait Marinus. ‘Wat ben jij al snel weer groter geworden’, zegt Lely, terwijl hij het zesjarige jongetje oppakt. ‘Pas op uw mooie pak, dat hij het niet vies maakt, meneer’, zegt Marinus moeder Grietje.

‘Och dat zal wel loslopen’, zegt Lely. Dan zet hij het jongetje op een stoel bij de keukentafel en vraagt aan Marinus: ‘Weet je nog dat oom Cor jou heeft geleerd om je naam te schrijven? En alle andere letters uit het alfabet?’ Het kind pakt een griffel die op de keukentafel ligt en schrijft “aap, noot, mies” op een lei.

Grietje vertelt dat Marinus sinds kort naar school gaat en de meesters verbaasd was dat hij al kon lezen en schrijven. ‘Erg fijn dat u die moeite heeft genomen meneer.’

‘Ik had er zelf ook plezier in, Marinus is een leuk en leergierig kereltje.’

Op de lei schrijft Marinus “Ome Cor Lely is lief”. Grietje en Lely lachen.

‘Bevalt het nog in je werkhuis, bij je baas, Grietje?’

Ze zegt dat het goed gaat maar dat ze liever in dienst van Lely was gebleven als hij niet voor zijn werk had moeten verhuizen. ‘En gunst, u wisselt nogal eens van baan, als ik het met uw permissie zo mag zeggen.’

Met enige pret in zijn ogen zegt Lely dat het binnenkort zelfs weer raak is. Hij vertelt dat hij voor een nieuwe instelling gaat werken, in dienst treed bij de Zuiderzeevereniging. ‘Enkele heren hebben deze vereniging opgericht om de Zuiderzee droog te leggen, in te polderen. ‘

‘Gunst, moet het dan niet de anti-Zuiderzeevereniging heten?’ vraagt Grietje.

‘Je hebt gelijk, want eigenlijk is ons doel de dreigende Zuiderzee zo veel mogelijk te laten verdwijnen, er zoveel mogelijk vruchtbare grond van te maken. Want dat is wat ons land nodig heeft: minder zee en meer landbouwgrond.’

‘Maar hoe moet het dan met de mensen op Urk? En alle andere vissers rond de Zuiderzee? Wat moeten al die vissers gaan doen als er geen Zuiderzee meer is?’

‘Die zijn natuurlijk bang voor de toekomst, dat is begrijpelijk. Maar eerlijk gezegd denk ik dat de Zuiderzeevervisserij geen toekomst heeft. Ook als de boel niet drooggelegd wordt.’

‘Hoe bedoelt u meneer?’

‘Er valt nu toch geen fatsoenlijk bestaan op te bouwen met vissen? Eigenlijk is het veredelde armoede.’

‘Dat is waar, meneer. Maar het is alles wat ze hebben. Het enige dat ze kennen en kunnen.’

‘Dus moeten ze iets anders gaan doen.’

‘Wat dan?’

‘Als de Zuiderzee in vruchtbare grond wordt veranderd, dan is er werk voor tienduizenden. Niet alleen bij het inpolderen zelf, maar ook daarna. Heus, er is dan genoeg ander werk voor de vissers.’

GIJSBERT (1793 Schokland)

/ \

ANNA (1821 Schokland)

BERT (1824 Schokland)

/ \

BERTA (1843 Schokland)

BERTINA (1869 Amsterdam)

ALBERT (1873 A'dam)

/

GRIETJE (1861 Urk) HENK (1863 Urk)

/ \

MARINUS (1881)

KLAAS (1880 Urk)

1890, Urk

‘Oma, ik word later visser, net als papa’, zegt Klaas tegen Berta. ‘Dat is mooi, jongen’ zegt oma Berta, terwijl ze haar kleinzoon zacht over zijn wang aait.

Na de kerkgang op Urk zijn Henk en zijn tienjarige zoon Klaas langs gegaan bij Berta. Henk heeft zijn zondagse schoenen aan, leren pantoffels die geen veters hebben maar wel een strikje er op. Op zijn hoofd een zogeheten viltjen, een keurig bolhoedje.

Klaas gaat voor oma Berta staan en vraagt: ‘Wat wilde jij vroeger eigenlijk worden, oma?’

‘Op Schokland kon je niet zoveel worden, Klaasje. Daar had je eigenlijk geen keus.’

‘Waarom niet?’ wil de jongen weten.

‘Wat je wilt worden hangt ook af van wat je kunt worden. En wat je kunt worden wordt vaak bepaald door waar je geboren bent.’

‘Moeder, dat snapt die jongen toch allemaal niet’, zegt Henk, zijn zoon opnemend.

Onverstoorbaar gaat Berta door: ‘Soms heb je geluk alleen al door de plek waar je geboren bent. Hier is altijd vis, dus op Urk is altijd eten. Maar denk aan alle mensen in Afrika. In het oerwoud, in Afrika, waar de zendelingen naar toe gaan om Gods woord te brengen, daar hebben ze geen vis. Dus daar kunnen ze geen visser worden.’

‘Moeder’, onderbreekt Henk haar, ‘in Afrika hebben ze net als hier rivieren, daar zit ook vis in.’

‘Ik zeg het maar als voorbeeld. Dat snapt Klaas ook wel, hè Klaas?’

De jongen knikt bevestigend, al spreekt uit zijn ogen dat hij het niet begrijpt.

Berta zegt: ‘Henk, het is simpel. Ik ben een Schokker. En je weet waarom

we Schokkers heten hè? Om het droog te houden verhoogden we de grond waarop we onze huizen bouwden. Dat deden we met plaggen grond en gedroogde koemest. En dat werd schokken genoemd... Dus als jij je naam aan het stapelen met koemest dankt, heb je al een achterstand.'

Klaas heeft het gesprek niet meer gevolgd, hij is al bij een volgend onderwerp: 'Oma, vroeger hè... Vroeger, dat is heel lang geleden... Was jij er toen al oma, vroeger?'

'Oma is stokoud', zegt Berta. 'Ben je al honderd jaar oud dan oma?' wil Klaas weten.

'Zowat wel', antwoord Berta.

'Niet overdrijven moeder, je bent net zevenenveertig', reageert Henk. Dan begint Klaas ineens zacht te huilen.

'Wat is er, kereltje?' vraagt Henk.

'Oma gaat dood', zegt Klaas tussen het snikken door.

1891, juni, Den Haag

‘Sorry dat ik zo laat langs kom, op dit uur bij u aan de deur klop, meneer.’

‘Dat is geen enkel probleem, Grietje. Kom gerust binnen, vertel wat er gebeurd is, wat er aan de hand is’, zegt Lely

‘Hoe weet u dat er iets is, meneer?’

‘Je ogen zijn rood, je ziet er bleek uit, het is al negen uur in de avond en jij klopt bij mij thuis aan. Dan moet er wel iets zijn.’

‘Het is mijn moeder.’

‘Is ze ziek? Is het ernstig? Wat zegt de dokter?’

Dan barst Grietje in tranen uit.

Ze heeft vandaag een brief gekregen van haar broer Henk. In zijn vorige brief had haar broer haar al verteld dat hun moeder snel oud aan het worden was. Grietje struikelt over haar woorden. ‘Er is op Urk niks. En als er geen vis is, is er ook niks te eten. Zwaar leven... Mijn moeder heeft als kind cholera gehad. Mijn vader is op zee gestorven en mijn moeder bleef zonder man achter, heeft ons alleen opgevoed... Misschien had moeder, zoals mijn Oom Bert, haar broer, naar Amsterdam moeten gaan, en later naar het platteland in Noord-Holland, daar ben je veilig voor het water.’

Dan barst ze weer in huilen uit.

‘Kind, was er gebeurd dan?’

‘Mijn moeder, mijn moeder!’

‘Wat is daar mee?’

‘Henk en ik hadden niet gedacht dat het zo snel zou gaan. Maar ze is dood!!’

‘Dood?’

‘Ze hebben haar gevonden in de haven... de dokter zegt dat ze beroerd is geworden... ze is gevallen en in het water terecht gekomen en is verdronken... Mijn moeder is verdronken!’

Het huilen maakt haar het praten onmogelijk. Het duurt een kwartier voordat ze, en dan nog moeizaam, vertellen kan dat in de vandaag pas ontvangen brief staat dat de begrafenis gisteren was.

Lely vraagt aan Grietje of hij bij haar werkgever moet regelen dat ze vrij krijgt om het graf van haar moeder te bezoeken. Of ze van Den Haag naar Urk wil reizen. Hij wil de reis wel voor haar betalen.

‘Gunst, meneer, dat is aardig en erg vriendelijk van u, maar ik ga niet de zee op. Ik wil niet varen. Ik vertrouw het water niet. Ik durf gewoon niet te varen en nu zal ik nooit het graf van mijn moeder kunnen bezoeken want ze ligt op Urk, dat eiland in die afschuwelijk Zuiderzee!’

Lely zegt wat zijn vader hem als jongen vertelde: ‘Het water is machtig. Het kan een vriend zijn, maar wel een die je constant in de gaten moet houden, anders wordt het je vijand.’

1891, augustus, Den Haag

Om half twee 's middags stapt Lely in een zeer goed humeur de grote keuken in het souterrain van zijn huis binnen. Grietje is daar druk bezig. Ze heeft de borden van de lunch afgewassen, het aanrecht schoongemaakt en wil nu de vloer gaan boenen met een stevige borstel van varkenshaar. Sinds kort is Grietje weer bij Lely in dienst.

‘Voor vanavond, brave Grietje, moet jij een feestelijk maal bereiden.’

‘Een feestelijk maal? Er is toch niemand jarig, meneer? Is me dat ontschoten?’

‘Geen jarige Grietje, wel is er iets te vieren!’

‘Oh gunst meneer, u maakt me nieuwsgierig...’

‘Vanochtend kreeg ik een telegram waarin gevraagd werd of ik minister wilde worden en zojuist heb ik een gesprek gehad met de beoogd minister-president. Ik ga het doen. Ik word minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid.’

‘Gefeliciteerd meneer... Maar zou u dat wel doen, minister worden? U heeft het immers al zo druk bij de Zuiderzeevereniging.’

‘Nee, daar ben ik vrijwel klaar mee. Dus dit moment is juist gekozen.’

‘Waterstaat... Dat water, betreft dat ook de Zuiderzee? Gaat u die direct aanpakken dan?’

‘Nee, ik zal voorzichtig zijn. Een ieder weet immers dat daar mijn hart ligt. Dus dat zal niet hoog op mijn lijst staan.’

‘Heeft u dat opgegeven dan?’

‘Zeker niet! De Zuiderzee blijft gevaarlijk omdat ze in verbinding staat met de Noordzee. In de zeventiende eeuw wilde Hendrik Stevin die twee van elkaar scheiden door een dijk tussen de Waddeneilanden te leggen. Maar het Zuiderzeeproject is vele malen groter dan een werk van slechts waterbouwkundige aard. Het gaat om het creëren van nieuw land met tal

van nieuwe mogelijkheden. Velen, waaronder ik, zetten zich daar voor in. Het betreft niet slechts de strijd tegen de zee. Het gaat om onze toekomst.’
‘De toekomst... Ik ben huiverig, hoor meneer, voor wat de toekomst zal brengen. Al die moderne dingen. Is dat wel goed voor een mens?’
‘Kom, kom Grietje. Toen ik geboren werd, ging er vier keer per dag vanuit Amsterdam een trein naar Rotterdam, daar deed je tweeënhalf uur over, drie keer per dag kon je per spoor naar Arnhem, dat duurde bijna drie uur. Verder was er niks. Inmiddels rijden er van Amsterdam treinen naar meerdere bestemmingen. De vooruitgang is niet te stoppen en dat is goed.’
‘Gunst zeg, minister... Vindt u dat niet eng dan tussen al die, tussen al die belangrijke mensen, tussen die ministers?’
‘Ik ben toch zelf ook minister.’
‘Ja, maar u bent meneer Lely!’

GIJSBERT (1793 Schokland)

/ \

ANNA (1821 Schokland)

BERT (1824 Schokland)

/ \

BERTA (1843 Schokland)

BERTINA (1869 Amsterdam)

ALBERT (1873 A'dam)

/

GRIETJE (1861 Urk) HENK (1863 Urk)

/ \

MARINUS (1881)

KLAAS (1880 Urk)

1897, Zuiderzee

Hij heeft er al vaker over gehoord, maar voor Henk is het een wonder als Urk een verbinding met het vasteland krijgt. Weliswaar via een telefoonkabel maar toch. De moderne techniek staat voor niks. Was er toen zijn moeder dood ging al telefoon geweest, dan had hij zijn zus Grietje kunnen bellen en had ze wel op tijd kunnen zijn om de begrafenis bij te wonen.

Terwijl hij samen met de anderen op de boot bezig is de netten met vis binnen te halen denkt hij aan Grietje, die nog altijd verdrietig is dat ze de begrafenis van haar moeder niet bij heeft kunnen wonen. De netten zijn zwaar, vol met vis en de ruwe zee maakt het moeilijker om ze de boot binnen te krijgen. Het zout van het over het dek slaande zeewater prikt in de ogen van Henk en de andere vissersmaats.

Aan boord, nadat de vis is binnen gehaald, praten Henk en de anderen op de boot er over.

Op Henk na denken ze allemaal dat de telefoonlijn het begin van het einde is. Zowel voor hoe er op Urk geleefd wordt als voor de Zuiderzeevisserij. Want de volgende stap, waar al veelvuldig sprake van is, wordt de drooglegging, vrezende ze.

Als Henk begrip toont voor de plannen, raken de gemoederen verhit. Hij krijgt van de andere vissers het verwijt op de hand van de “hoge heren” te zijn. Dezelfde “hoge heren” die de Urkers niet bij de plannen betrekken en zelfs neer lijken te kijken op de vissersdorpen.

‘Ze willen het vissen kapot maken’, zegt er een, ‘En dat terwijl het nu zo goed gaat.’

‘Het nu zo goed gaat?’, werpt Henk daar tegenin, ‘Het is armoede troef! Nog altijd! Dat weten jullie net zo goed als ik. Van de visserij valt amper te

leven!’

De vissersmaats kunnen niet anders dan dat beamen. Er komen verhalen los over platbodems die verouderd zijn en hoognodig opgeknapt en gemoderniseerd moeten worden maar waar geen geld voor is. Laat staan om te investeren in een nieuwe boot.

‘En weten jullie wel dat heel veel vissers dat niet als hun eigenlijk baan hebben? Die gaan bijvoorbeeld alleen de Zuiderzee op in het jaargetijde dat er veel ansjovis is. Of ze doen het op bepaalde momenten naast hun werk als landarbeider. Of ze zijn vrachtschipper... Eigenlijk is drooglegging heel goed voor de vissersgemeenten, want dat zou voor honderdduizenden een eind van het karig bestaan opleveren doordat ze kunnen werken in de landbouw en dergelijke.’

Wantrouwend kijkt een van de maats Henk aan. ‘Dat ze ons tegen het gevaar van de Zuiderzee willen beschermen is goed, Henk, maar kan dat niet op een andere manier dan hem droog te leggen?’

‘Al dat werk moet ook ergens van betaald worden’, zegt Henk. ‘En dat doe je door er landbouwgrond van te maken.’

De maat vraagt hoe Henk aan al die zogenaamde wijsheden komt.

‘Ik krijg regelmatig brieven van mijn zus Grietje waarin ze vertelt over waar haar baas mee bezig is, dat is minister Lely’.

‘De minister? Den Haag!’, roepen de maats. Ze roepen vervolgens dat Henk met de hoge heren onder een hoedje speelt.

2015 eind februari, Almere

Anneke en Maarten lopen over de Grote Markt in Almere. Er lopen mensen richting de diverse winkelstraten die rond het plein zijn. Een man krabt en zuigt met een soort grote stofzuiger kauwgom van de straat en neemt daar alle tijd voor.

‘Werkelijk waar’, zegt Maarten tegen Anneke, ‘Als geboren en getogen Amsterdammer ging ik ook in die stad naar school. Rond 1980 zat er een zielig jongetje bij mij op de middelbare school in Amsterdam. Hij was zowel fysiek als mentaal geen sukkel, evengoed vond de hele klas hem meelijwekkend... En weet je waarom? Omdat hij in Almere woonde! En in Almere wonen, dat was een gruwel, vonden niet alleen mijn klasgenoten en ik, maar zo’n vijftien procent van de Amsterdammers.’

Terwijl ze doorlopen over de Grote Markt vraagt Anneke: ‘Ging dat echt zo toen? Werd er echt zo naar Almere gekeken?’

‘Je weet dat Almere nu onterecht een bepaald imago heeft. Dat het saai is, een slaapstad is, noem maar op. Vroeger was dat imago nog erger. Veel erger. Ik trok dan ook bleek weg toen mijn ouders eind 1984 vertelden dat er verhuisd ging worden... naar Almere!’

‘Dus jij woont al heel lang in Almere?’

‘Nee, nee. Toen mijn ouders van Amsterdam naar Almere verhuisden, studeerde ik aan de Universiteit van Amsterdam en woonde ik net op mezelf. Dus ik kon in Amsterdam blijven. En dat was een opluchting! Er was in de eerste jaren niet veel te doen in Almere. Zeker niet voor een jonge student die gewend en verwend was door de drukte en het vermaak van Amsterdam. De Grote Markt bijvoorbeeld was een grote parkeerplaats en veel goede kroegen waren er niet.’

Anneke kijkt om zich, het plein, de Grote Markt, over. Aan de zonkant meer dan tien cafés, aan de andere kant ook wat cafés, een snackbar, coffeeshop,

bank en een bloemenwinkel. ‘Dus dit was een parkeerplaats? Niet zoals nu een belangrijk uitgaansplein?’

Maarten schudt zijn hoofd: ‘Er was nog niet veel in Almere Stad ten tijde van de verhuizing van mijn ouders. Nog goed herinner ik me de avondlijke tocht in de verhuiswagen. Alles was donker en heel Almere Stad leek te bestaan uit onbelicht bouwland. Het voelde alsof mijn ouders vertrokken naar het einde van de wereld. Mijn ouders hadden een huis gekocht in Almere-Stad, aan de rand van de Kruidenwijk. Een wijk die op het straatje van mijn ouders en een paar andere straatjes na nog niet bestond. Het was één grote lege lap bouwgrond met hier en daar het skelet van een vrijstaand huis. ‘Hier komt een villawijk, De Specerij’, vertelde mijn vader tijdens een lange wandeling over dat zanderige onbebouwde terrein. Hij wees naar links, naar een kale vlakte met wat lage struiken en zei dat daar een park zou komen. ‘Dat zal wel, Pap’, bromde ik, ‘maar voorlopig is er helemaal niks.’ Echt Anneke, er was helemaal niks!’

‘Dat was vast een enorm contrast met de Indische Buurt in Amsterdam-Oost, de drukke volkswijk waar jij woonde.’

‘Zeker, zeker. En kijk, we hebben het over dertig jaar terug, hè. Inmiddels is Almere natuurlijk een echte stad, er gebeurt hier genoeg, maar toen was er nog slechts Almere Haven waar iets meer dan twintigduizend mensen woonden. In Almere Stad was nog niet veel. Weinig woningen, weinig mensen en weinig leven in de brouwerij.’

‘Kwam je hier vaak? Ging je veel bij je ouders op bezoek?’

‘Verjaardagen, kerst en zo. En altijd viel het me op hoe rustig het in Almere was. Ik was natuurlijk Amsterdam gewend en het is oneerlijk om daar Almere tegen af te zetten. Gek genoeg gebeurt dat wel nog steeds, dat mensen Almere vergelijken met Amsterdam of andere grote steden. Dat slaat nergens op, want Almere is nog altijd relatief nieuw. In een

nieuwbouwwoning moet eerst geleefd worden voordat het sfeer krijgt. Het kan even duren voordat een nieuw huis als thuis voelt.'

Anneke zegt: 'Sommige huizen zullen nooit sfeer krijgen, nooit als thuis voelen.'

De manier waarop ze dat zegt, maakt Maarten duidelijk dat ze niet wil vertellen waarom ze dat zegt.

Anneke denkt aan haar huis en dat ze daar nooit bezoek ontvangt. Dat als ze afsprekt dat buitenshuis is en altijd met familie, vrienden of collega's. Ze heeft al tijden geen date meer gehad, omdat ze dat gewoon niet meer wil. Maar ze vraagt zich voor de zoveelste keer af of dat een goed of slecht besluit is. Er zijn vriendinnen die haar gelijk geven en anderen die zeggen dat ze niet moeilijk moet doen. Als Anneke die vriendinnen dan uitlegt dat ze geen zin heeft in weer een slechte ervaring, zeggen ze dat ze toch seks heeft gehad, wat zeurt ze dan?

Maarten heeft niet door dat ze in gedachten verzonken is, of trekt zich daar niets van aan, want hij praat gewoon verder: 'Het blijft een bijzonder fenomeen, dat Almere.'

1907, Den Haag

Grietje haalt de borden van tafel om die vanuit de eetkamer naar de keuken in het souterrain te brengen. Als ze bezig is het servies op te stapelen om het makkelijker te dragen, zegt ze: ‘Marinus heeft het erg naar zijn zin op de Waldeck Pyrmontkade en zijn leraren zijn erg tevreden over hem. Ik ben u zo dankbaar.’

‘Het was niets, Grietje’, zegt Lely, zijn mond deppend, ‘Heerlijk maal heb je weer gemaakt trouwens.’

‘Gunst, dank u meneer en echt meneer, u heeft veel voor Marinus gedaan. Hem leren lezen en schrijven, later steeds hem van alles en nog wat bijgebracht, hem gestimuleerd om op school goed zijn best te doen, geregeld dat hij nu op de HBS zit en ook nog eens zijn schoolgeld betaald!’
‘Ik heb het allemaal graag gedaan, Grietje. Zeer graag. Ik ben erg aan je zoon gehecht, dat weet je, bijna net zoveel als aan mijn eigen kinderen. En het is een leergierige en slimme jongen.’

‘Maar hoe kunnen we u daar ooit voor bedanken, meneer?’

‘Laat Marinus zijn school afmaken. Zorg dat hij later iets voor anderen betekent. Zorg dat hij zich inzet voor het land. Dat is voor mij meer dan genoeg beloning.’

‘Het is echt al een kleine professor. Marinus zit altijd met zijn hoofd in de boeken, is altijd aan het studeren. Hij wil alles weten of dat nou over de historie is, geografie, algebra, taal, gewoon alles. Dat is natuurlijk goed, maar soms maak ik me wel zorgen want hij komt gelijk van school naar huis, maakt zijn huiswerk en gaat dan een of ander gewichtig boek lezen. Hij komt zelden buiten.’

‘Het zal wel loslopen, Grietje.’

‘Denkt u?’

‘Neem hem anders een dagje mee uit. Ga eens met hem naar

Scheveningen.'

'Scheveningen? Ik? Nee, u weet dat ik een hekel aan de zee heb. Of dat nou de Zuiderzee is of de Noordzee maakt op mijn leeftijd niet meer uit.'

'En Marinus?'

Ze lacht: 'Marinus heeft daar net zo'n grote hekel aan als ik. Volgens mij is hij ook bang voor water. '

1913, Urk

Nadat ze eerst het graf van hun moeder en oma Berta hebben bezocht, zoals elke zondag, wandelen ze naar de havenkom. Daar hebben de vissers zich verzameld die direct na de zondagse kerkgang richting de haven van Urk zijn gegaan. Ook Henk en zijn zoon Klaas sluiten aan. In groepjes staan de vissers met elkaar na te praten over de zondagspreek. Maar al gauw gaat het over dat het einde nu echt nadert. In de troonrede is namelijk aangekondigd dat er een Zuiderzeewet zal komen.

De verwachting is dat in die wet zal staan dat er een afsluitende dijk komt en delen van de Zuiderzee zullen worden ingepolderd. Welke delen van de Zuiderzee zullen verdwijnen is nog niet bekend, net als waar die dijk precies komt te liggen. Dat moet allemaal nog besloten worden.

‘Als er een afsluitende dijk komt, zal die het vissen veranderen of zelfs doen verdwijnen!’ roept de schipper van een van de grootste Urker vissersboten. ‘En wat als door dat droogleggen al het water rond Urk verdwijnt?’, zegt een ander. ‘Ja, als Urk geen eiland meer is, zal de typische Urker leefstijl verdwijnen, waaronder ons vaste geloof, het ware geloof’, reageert de schipper daarop.

Henk hoort het allemaal gelaten aan. In het oor van zijn zoon Klaas fluistert hij dat de Urkers zich niet zo druk moeten maken. ‘Vind je dat gek?’, reageert zijn zoon fel, ‘We weten totaal niet waar we aan toe zijn op Urk! Wat gaan de hoge heren precies doen? Waar komt die dijk en wat zijn de gevolgen voor ons? Wordt het land rond Urk drooggelegd? Dat is allemaal onbekend.’

‘Precies: het is onbekend wat de gevolgen voor Urk zijn, dus wie weet verandert het niets voor het eiland, dus waarom je nu al druk maken?’ zegt Henk droog.

‘Wat moeten wij gaan doen als vissen niet meer kan?’ vraagt de schipper

boos aan de anderen.

‘En waarom worden wij niet betrokken bij de plannen? Er wordt niet naar ons geluisterd! Er wordt over ons lot beslist zonder te vragen wat wij daar nou van vinden!’ gaat de schipper door. ‘Dat doen ze omdat ze denken dat wij hier achterlijk zijn!’ roept een ander, ‘Ze zeggen dat wij hier aan inteelt doen en niks kunnen!’

‘Klaas, jongen, maak je niet kwaad. Trek je niks aan van wat onwetenden of kwaadsprekenden over ons zeggen. Wij op Urk weten dat we niet achterlijk zijn en het niet waar is dat het hier allemaal inteelt is. We hebben ons op het eiland altijd gered en zullen dat blijven doen.’

‘Hoe moet dat dan als de Zuiderzee drooggelegd is? Wij zijn nu eenmaal vissers.’

‘Laat dan zien dat je iets anders kunt dan vissen’, zegt Henk zacht.

‘Vader’, sist Klaas in Henks oor, ‘Jij hebt je gewoon door die minister Lely van tante Grietje de kop gek laten maken!’

1914, Den Haag

Marinus kan het soms nog altijd niet geloven dat hij na het behalen van zijn HBS-diploma direct een baan had gevonden. Of hij een baan had gevonden... De baan, of beter: zijn baas, had hem gevonden. Lely had Marinus namelijk al in 1913 gevraagd zijn persoonlijk secretaris te worden. 'Zeker nu ik weer minister word, kan ik je hulp goed gebruiken', had Lely tegen hem gezegd.

Zodoende zit Marinus nu, in het voorjaar van 1914, op de ministerskamer van Lely met hem te praten.

'Ik snap nut en noodzaak van de Afsluitdijk en het droogleggen van land, meneer', zegt Marinus, 'Maar wie gaan daar wonen?'

'Het wordt voornamelijk landbouwgrond, dus dat zullen veelal boeren en landarbeiders zijn', antwoordt Lely.

'Komen er dorpen, meneer? En hoe zit het met steden? Dankzij de Woningwet van 1901 zijn en worden veel krotten gesloopt. Het is een goede zaak dat er fatsoenlijke huizen komen voor arbeiders en andere eenvoudige mensen. Maar een nadeel van dat slopen is dat de bewoners van die verdwenen huizen vaak geen andere woning vinden, dakloos zijn of worden. Kunnen die mensen terecht op het drooggelegde nieuwe land? Ik bedoel... Wat voor mensen komen daar te wonen? Het land dat er komt wordt keurig afgemeten en wie weet zelfs ingericht, we zullen precies weten waar de dijken liggen en zo. Alles is al bepaald, eigenlijk van hogerhand. Weten we dat ook van de dorpen en steden? En nogmaals: wat voor mensen komen er wonen? Weet hogerhand dat ook al? Bepaalt hogerhand dat ook?'

'Het is te vroeg voor al die vragen, Marinus.'

'Ik wil niet brutaal zijn, geen ongepaste vragen stellen, maar u snapt dat ik me het lot van die mensen aantrek.'

‘Natuurlijk jongen, jij bent eigenlijk een van hen. Jij bent afkomstig uit het volk. Ik snap dat jij je hun lot aantrekt.’

‘De vissers op Urk zijn bang dat er geen plaats voor ze is. Die zeggen dat ze worden beschouwd als achterlijk. Wat ze natuurlijk niet zijn. En de provincie Noord-Holland heeft zich al lang geleden afgevraagd wat voor niveauloze mensen er op het nieuwe land zouden komen wonen. Werkelijk meneer: de provincie Noord-Holland had het over niveauloze mensen. Wat voor mensen er op het nieuwe land komen te wonen is dus zeker een relevante vraag.’

‘Jongen, eerst maar eens zien dat het Zuiderzeeproject uitgevoerd gaat worden. Eerst maar eens zien dat de doelstellingen behaald worden. Dat ons land beschermd wordt tegen overstromingen, dat de IJssel en andere afwatering goed geregeld wordt en dat er inderdaad vruchtbare landbouwgrond komt.’

‘Het wordt nieuw land met mensen die van het oude land komen. Of wordt er ook een nieuw soort maatschappij neergezet? Een ideale maatschappij?’

‘Dat is aan anderen dan ik’, zegt Lely.

‘En de vissers dan? Ik begrijp van mijn familie op Urk dat ze zich daar veel zorgen maken. Wat zijn de gevolgen voor vissersdorpen als Urk?’

‘Zo belangrijk en succesvol is de Zuiderzeevervisserij niet. De vruchten van de visserij moeten niet overschat worden. De Nederlandsche Visscherij Vereeniging schat de jaarlijkse opbrengst van de Zuiderzeevervisserij tussen de 12 miljoen en 100 miljoen gulden. Daar zit nogal een verschil tussen! Kortom: ze weten het niet. In dorpen als Urk zouden ze eigenlijk blij moeten zijn, want met vissen valt geen fatsoenlijke boterham te verdienen. Drooglegging levert honderdduizenden een beter bestaan op.’

‘En al het geld dat het kost, meneer?’

‘Niets doen kost ook geld. Weet jij wel hoeveel schade een overstroming

aanricht? En dat geld wordt weer terug verdiend door de opbrengst van alle landbouwgrond. En vergeet niet dat ons land moet investeren. Geld uitgeven voor het verbeteren van ons land is goed en nodig. Ook het verbeteren van verkeersverbindingen als spoor- , rijks- en waterwegen is nodig als het de welvaart ten goede komt.’

Als Marinus weer wat wil zeggen, maant Lely hem met een handgebaar dat niet te doen. ‘Jongen, tegen mij kun je altijd openhartig zijn, het is goed dat jij kritische vragen stelt, maar pas ook op daarmee. Op school en bij je studie leer je allerlei zaken. De praktijk is echter een andere zaak. Daar leer je om echt goed te worden. Het gaat daarbij echter niet alleen om de opgedane kennis. Het gaat ook om hoe je die kennis toepast. En hoe jij die kennis overbrengt op anderen, dat ze luisteren naar je. En daarvoor is tact nodig. Geloof mij: zonder tact had ik niet bereikt wat ik bereikt heb. Dus zorg dus dat je tactvol bent. Zorg dat je diplomatiek bent. Ook of juist als je kritische vragen hebt.’

GIJSBERT (1793 Schokland)

/ \

ANNA (1821 Schokland)

BERT (1824 Schokland)

/ \

BERTA (1843 Schokland)

BERTINA (1869 Amsterdam)

ALBERT (1873 A'dam)

/ \

GRIETJE (1861 Urk) HENK (1863 Urk)

BERTUS (1899

Uitdam) AAFJE (1907 Uitdam)

/ \

MARINUS (1881)

KLAAS (1880 Urk)

1916, Waterland bij Uitdam

Het heeft dagenlang geregend. Toen de regen even stopte, is Albert komen lopen vanaf de boerderij, waar hij, in een klein landarbeidershuisje woont met zijn vrouw en kinderen Bertus en Aafje. Zijn kinderen wonen nog bij hem omdat er te weinig huizen zijn. Er zijn geen huizen en er is te weinig voedsel.

Meerdere malen werd Albert onderweg bijna omvergeblazen door de wind die maar blijft blazen.

Nu hij bovenop de dijk bij Uitdam staat, moet hij zich echt schrap zetten om niet omver te waaien. Hij kijkt over de Zuiderzee uit, de hoge golven maken hem bang. Hoewel de boerderij een paar kilometer achter de dijk ligt, vraagt hij zich af hoe veilig het daar is. Hij denkt aan zijn vader Bert, die inmiddels in het dorp Uitdam op het kerkhof ligt. Zijn vader moest als kind van Schokland weg vanwege de dreiging van de Zuiderzee. Volgens zijn vader, die destijds vanaf Amsterdam met zijn vrouw, Albert en diens zus Bertina vertrok om als boerenknecht aan de slag te gaan op de boerderij bij Uitdam. Bij het verhuizen van Amsterdam naar Uitdam had zijn vader gezegd dat de boerderij ver genoeg van de zee af lag om niet overstroomd te worden. Maar is dat wel zo, denkt Albert.

‘Dus volgens opa Bert zouden we hier veilig zitten?’, richt Bertus zich de volgende dag tot zijn vader Albert. ‘Opa had mooi ongelijk!’, zegt Bertus kwaad.

Ze zitten op het dak van de boerderij, de afgelopen uren is er een stormvloed gekomen die heel Waterland blank heeft gezet. Samen met de boer en diens gezin hebben Albert en zijn vrouw en kinderen een veilig heenkomen moeten zoeken.

Overal waar ze kijken is water. Het is net alsof ze midden op een zee met weinig golfslag zitten. En op zee is het raar als je, zoals nu, boven het water daken van boerderijen, schuren en huizen ziet uitsteken, mits ze hoog genoeg zijn. En lang niet alle bouwsels zijn dat.

Hoewel ze de situatie bedreigend vinden, ondergaat het gezelschap op het dak de toestand ook gelaten. Wat kunnen ze doen tegen zoveel overmacht? Wachten tot het water zakt of er een boot langskomt die ze meeneemt. Meer kunnen ze niet doen.

Alleen zoon Bertus is opstandig. Volgens hem had zijn opa Bert nooit moeten vertrekken uit Amsterdam, dan had het hele gezin nu in die stad gezeten in plaats van in Waterland.

Nadat hij het gemopper een tijd heeft aangehoord, maant Albert zijn zoon op te houden met klagen en mopperen. Albert zegt: 'Je lijkt je tante Bertina wel. Nou die is op haar achttiende van de boerderij terug naar Amsterdam gegaan. Hoe denk je dat het daar is? Zeker geen paradijs! Er heerst enorme armoede. Vergeet niet dat je opa niet dom was. Die is niet zomaar weer vertrokken uit Amsterdam. Een grote vieze stad is het waar een gewoon mens geen schijn van kans heeft.'

'Dat zal heus wel meevallen, vader', gaat Bertus er tegenin.

'Meevallen? Meevallen? Lees de brieven maar eens die tante Bertina stuurt over hoe zwaar het leven is in Amsterdam. Meer dan een half miljoen mensen woont daar op een kluitje. Er is te weinig voedsel, een gebrek aan huizen...'

'Alsof het hier zo'n rijk bestaan is... Nee vader, wat je ook zegt: ik wil weg van hier.'

'Je bent over een paar jaar meerderjarig, jongen, dus je moet het zelf weten als jij je geluk elders gaat zoeken. Maar ik blijf hier. Mijn vader is van Schokland gekomen, naar Urk getrokken, doorgereisd naar Amsterdam

waar ik geboren ben. Ik ben hier beland en blijf hier. Het water kan mijn
geslacht niet blijven weggagen.'

2015, begin maart, Lelystad

Als Anneke het huis van haar vader binnen komt, zit iedereen al in de in Nederland zo gebruikelijke verjaardagskring. Fauteuils, de bank, eettafelstoelen en zelfs twee keukenkrukjes zijn tegen de muren aan gezet. Door het verschillende zitmeubilair zit de verjaarsvisite op verschillende hoogtes. Er is een langwerpige ruimte overgelaten in de rechthoekige, volle huiskamer. Niet alleen vrienden en burens zijn op komen dagen, maar ook collega's van haar vader. Collega's die na vandaag ex-collega's zullen zijn, want haar vader stopt met werken, gaat met vroegpensioen. Op de huiskamertafel een al aangesneden taart, nog leesbaar is het getal vierenzestig.

Anneke geeft iedereen een hand en hoeft zich aan slechts een paar collega's voor te stellen. Haar ouders wonen al jaren in hetzelfde huis, sinds Anneke klein was al, en de burens zijn, net als haar ouders, honkvast. Ook de vriendenkring van haar vader is al jaren hetzelfde.

Ze is blij dat haar opa, Walter, er ook is. Die zit in de makkelijke fauteuil waar haar vader normaal in plaats neemt. Haar vader heeft opa Walter met de auto opgehaald uit het verzorgingshuis waar opa tegenwoordig woont. Wel schrikt Anneke omdat haar opa steeds sneller oud wordt. Van de brede, typisch Amsterdamse goedgebekte stoere man is steeds minder over. Opa is mager, kijkt suf uit zijn ogen en lijkt de gesprekken om hem heen niet goed te kunnen volgen. 'Gaat het wel, Opa?' vraagt Anneke. Opa lacht en zegt dat hij niet mag klagen voor een man van over de tachtig.

'Nou, binnenkort mogen we weer naar het stembokkie voor de Provincieverkiezingen', zegt een buurman die stratenmaker is, 'Wat het voor nut heeft, weet ik niet, want ze doen toch wat ze willen.'

'Ja, en zo'n provincie is toch helemaal niet nodig, daarom wilde de regering die toch opheffen?' vult zijn vrouw aan. 'Nee, niet opheffen,

minister Plassterk wilde dat Flevoland zou fuseren met de provincies Noord-Holland en Utrecht', zegt een collega van vader.

'Maar niemand was daar blij mee, de Flevolandse Statenleden noemden het fuseren met Utrecht en Noord-Holland zelfs een domper voor de provincie die pas haar vijftienvijftigjarig bestaan vierde', zegt een andere collega, die op het Almeerse stadhuis over de contacten met de provincie gaat.

'Van mij mag het opgeheven worden', zegt de buurman. 'Van mij ook', zegt zijn vrouw.

'De provincie is wel degelijk belangrijk. Zij heeft op veel gebieden een regiefunctie. Komt op voor de regio, zorgt ervoor dat er niet alleen aan het gemeentebelang gedacht wordt. Controleert ook of gemeentes zich aan bepaalde regels houden', zegt vaders collega met provinciale contacten in zijn takenpakket.

'Soms was ik als gemeenteambtenaar de provincie liever kwijt, hoor', zegt vader.

Hij en zijn collega's lachen hard.

De collega reageert door te zeggen dat het maar goed is dat Annekes vader de provincie lastig vindt omdat hij als Almeers ambtenaar en Lelystedeling puur aan het belang van die steden denkt.

'Ik woon niet voor niks al bijna vijftig jaar in Lelystad', zegt Annekes vader.

'Dan ik ook', zegt opa, 'want je bent met je moeder en mij mee verhuisd.'

'Waarom zijn oma en jij eigenlijk uit Amsterdam vertrokken?', wil Anneke weten. 'Ach kind wat doet dat er toe? Dat is allemaal zo lang geleden', zegt opa. 'We hebben de oorlog overleefd, dat is het belangrijkste.'

Aan het eind van de avond, als opa, die moe was, al met een taxi terug is gegaan naar het verzorgingshuis, komt Anneke er op terug.

'Pap, opa is in Amsterdam geboren toch? Maar zijn vader en moeder ook?'

Jouw opa en oma kwamen die ook uit Amsterdam?’

‘Ik heb geen idee.’

‘Dat weet je toch wel? Jullie hadden het toch wel eens daarover? Het ging toch wel eens over vroeger?’

‘Als het over het verleden ging,’ zegt haar vader Wally, ‘betroef dat altijd de oorlog. Veelvuldig vertelden mijn ouders en grootouders over de lotgevallen van de familie in de Tweede Wereldoorlog. Toen ik opgroeide kwam uiteindelijk elk gesprek neer op hoe zwaar de oorlog was. Over de periode daarvoor ging het nooit. Helemaal nooit. Ik weet echt niks van mijn familie voor die tijd.’

Een buurman zegt: ‘Anneke, jij bent journalist. Zoek jij eens uit hoe dat zit met je familie.

Van waar die is gekomen.’

1918, 14 juni, Den Haag

‘De stormvloed van 1916, hoe tragisch ook, was het laatste duwtje’, zegt Lely tegen Marinus. ‘De Watersnood van toen bewees dat het zo niet langer kon. De Zuiderzeedijken hielden het niet, zoveel kostbaar land kwam blank te staan en ook het zakenleven zag dat er iets moest gebeuren. En door de oorlog van 1914-1918, en Nederlands neutrale positie daarin, werd duidelijk dat we om Nederland te voeden zelfvoorzienend moesten zijn. Niet teveel afhankelijk zijn van voedsel importeren uit het buitenland. Het besef dat Nederland meer landbouwgrond nodig heeft, drong van hoog tot laag door. En drooglegging van de Zuiderzee zorgt daarvoor.’

Lely en Marinus zitten met zijn tweeën in de ministerskamer van Lely. De muren zijn donker, Lely zit op een hoge stoel achter zijn bureau, waarop verschillende stapels papieren liggen. Ook op het bureau een koperen houder met daarin een kroontjespen en een inktpotje. Allebei hebben ze het Staatsblad in handen. Daarin staat de Zuiderzeewet gepubliceerd die vanaf vandaag van kracht is. Marinus leest een stuk uit het Staatsblad hardop voor: ‘Wet van den Veertienden juni 1918, tot afsluiting en droogmaking van de Zuiderzee. ... in overweging genomen te hebben, dat de afsluiting van de Zuiderzee en de droogmaking van gedeelten binnen die afsluiting in 's lands belang door het Rijk behooren te worden ondernomen...’

‘Het is een lange weg geweest’, zegt Lely, ‘die voor mij persoonlijk begon met de oprichting van de Zuiderzeevereniging in 1886.’

‘Meer dan dertig jaar geleden’, constateert Marinus.

‘Inderdaad, jongen. We wisten wat we wilden, de Zuiderzee afsluiten en deels of helemaal droogleggen, maar we hadden geen idee of we dat ooit zouden bereiken.’

‘Een groots doel, meneer. Hoe wist u waar te beginnen?’

‘We stelden onszelf allereerst simpele vragen. Welke delen van de

Zuiderzee en de Wadden kun je droogleggen? Helpt een afsluitdam, een afsluitende dijk, daar bij? En waar moet die dijk dan komen?’

‘En natuurlijk de IJssel...’

‘Ik was nog niet klaar, Marinus. We zochten inderdaad naar de beste oplossing voor de afwatering van de IJssel, waar die moest uitmonden. En natuurlijk was er de vraag: wat zijn de voordelen? En de nadelen.’

‘Eigenlijk zijn er toch weinig nadelen?’

Lely lacht en zegt blij te zijn dat Marinus dat inziet. Maar dat het lang geduurd heeft voordat anderen tot datzelfde inzicht kwamen.

‘De vissers lagen dwars’, vertelt Lely, ‘en er was angst dat het ten koste van de landsverdediging zou gaan. Onder meer koningin Wilhemina was bang dat inpoldering onze militaire verdediging zou verzwakken. De Majesteit vreesde dat de Hollandse Waterlinie nutteloos zou worden.’

‘Alleen jammer dat het zo lang over de exacte kosten is gegaan’, zegt Marinus.

‘Het was niet anders’, reageert Lely, ‘de minister van Financiën bleef zich verzetten omdat hij het idee had dat er een hoge rente op de benodigde investering zou komen en het daardoor onbetaalbaar werd. Uiteindelijk moest ook hij wijken voor het belang van bescherming tegen de zee en de noodzakelijkheid van nieuw landbouwgebied.’

Lely legt zijn handen op zijn bureau, komt overeind en zegt: ‘We moeten aan het werk, Marinus, want nu begint het pas echt. Vergeet niet dat dit slechts een zogeheten raamwet is die we hebben aangenomen. Het is een groot waterbouwkundig werk dat wellicht pas over een halve eeuw voltooid is. Het is dan ook niet niks. De Zuiderzee vrijwel droogleggen van ruwweg Enkhuizen, Volendam, Marken, Amsterdam, Muiden, Harderwijk, Kampen, tot Lemmer in Friesland. En dan moeten we nog bepalen in welke volgorde

we dat gaan doen. Ik denk dat er gestart wordt met het zuidwestelijke deel van de Zuiderzee. Bij Amsterdam dus.'

GIJSBERT (1793 Schokland)

/ \

ANNA (1821 Schokland)

BERT (1824 Schokland)

/ \

BERTA (1843 Schokland)

BERTINA (1869 Amsterdam)

ALBERT (1873 A'dam)

/ \

GRIETJE (1861 Urk) HENK (1863 Urk)

BERTUS (1899

Uitdam) AAFJE (1907 Uitdam)

/ \

MARINUS (1881)

KLAAS (1880 Urk)

1927 Dijk in aanbouw in de Zuiderzee

Bertus kan moeilijk horen wat er tegen hem gezegd wordt door al het lawaai om hem heen. Het geluid van alle stoommachines, grijpers, gravers en het gepiep en gekraak van de lieren op de bakschepen. Bovenop komt nog het geloei van de harde wind en het stukslaan van de hoge golven op de dijk in aanleg, eigenlijk zijn ze midden op de Zuiderzee. Dat ze op een dijk in aanleg staan, verandert weinig aan de barre omstandigheden.

Voornamelijk door handgebaren wordt Bertus duidelijk gemaakt waar en wanneer hij zijn kruiwagen leeg moet kiepen in de Zuiderzee. Samen met talloze anderen werkt Bert aan die grote dam, die dijk, die de Afsluitdijk moet worden.

Het was oorspronkelijk de bedoeling dat de dijk tot Piaam in Friesland zou lopen. Maar onderzoek had uitgewezen dat het op minder moeilijkheden zou stuiten als de dijk iets noordelijker zou aansluiten, bij Zurich.

Het zware werk doet Bertus zweten. Zodra hij echter even stil staat, dringt de koude en gure wind door zijn kleding. Ook is het vochtig door al het tegen het reeds aangelegde dijkdeel opslaande zeewater.

Niet dat Bertus en de andere werkmannen veel tijd krijgen om stil te staan, het is in hoog tempo doorpezen. Iedereen is dan ook blij als de stoomfluit het teken geeft dat het schafttijd is.

In de beschutting van een grote berg stenen vindt Bertus een plekje om, op de grond zittend, zijn middagmaal te nuttigen. ‘Smakelijk’, zegt een man naast hem. ‘Hetzelfde’ reageert Bertus. ‘Jij bent nieuw hier’, zegt de man. Dat bevestigt Bertus.

De mannen raken in gesprek over het werk, het weer, de omstandigheden en hoe ze hier terecht zijn gekomen. Bertus vertelt hoe hij was vertrokken uit Uitdam, weg van de boerderij waar hij als klein kind met zijn vader en zus naar toe verhuisde vanuit Amsterdam, maar dat hij was terug gegaan naar

die grote stad. Hij had een maand in Amsterdam gelogeed bij zijn tante Bertina, de zus van zijn vader. In die maand had hij werk gezocht, maar niet gevonden. En zonder werk, dus zonder geld, geen huis. En al had hij werk gevonden, een huis in Amsterdam was moeilijk te vinden. Bertus heeft aan zichzelf, en aan zijn vader, toe moeten geven dat Amsterdam niks voor hem is, zodoende was hij weer vertrokken en via de boerderij bij Uitdam het werk achterna gereisd. Eerst had hij geholpen bij het herstellen van de schade door het onderlopen van Waterland en het dichten van de doorgebroken dijken. ‘En nu ben ik dus hier aan het werk, bij de Afsluitdijk’, sluit Bertus zijn geschiedenis af.

Na de schaft komt Bertus slechts moeizaam op gang. Het voelt alsof hij weinig spierkracht meer heeft. Dat komt vast doordat zijn eten nog moet zakken, besluit hij.

Het lijkt daarnaast alsof zijn kruiwagen niet meewerkt, denkt hij, als hij met de zoveelste kruiwagenlading richting het water loopt. Hij vloekt omdat de harde wind en de vloed het water nog hoger dan eerst op doet spatten. Ineens lijkt de kruiwagen ronduit tegen te spartelen. Bertus ziet het snel stromende water, de kruiwagen dreigt naar links om te kiepen, tegensturen voorkomt niet dat de kruiwagen wegglijdt. Omdat hij zo lang mogelijk probeert de kruiwagen in bedwang te houden, trekt die Bertus mee de dijk af.

Nog voordat iemand een touw heeft kunnen werpen of een andere reddingspoging heeft kunnen ondernemen, sleurt het water Bertus mee en trekt hem dan naar beneden in een gevormde draaikolk.

Zijn lichaam wordt nooit gevonden.

1928, januari, Den Haag

‘Zelfs toen ik minister was, kon ik niet alles zeggen’, zegt Cornelis Lely, ‘Zelfs een minister moet zijn woorden wegen en al was mijn kritiek terecht, dan nog hield ik veel daarvan voor me.’

‘Dat is waar’, moet Marinus toegeven.

Ze zitten in het huis van Lely aan de Neuhuyskade. Lely is moe omdat hij net terug is van een van de lange reizen die heeft gemaakt sinds hij niet meer in de politiek zit. In de werkkamer van Lely hangt, net als in de rest van zijn huis een sfeer van terugkijken en kalm het einde afwachten.

Evengoed is Lely nog bezig met nieuwe plannen maken.

‘Ik heb je er al eerder voor gewaarschuwd, jongen. Gezegd dat je op moet passen met kritische vragen stellen. Gezegd dat je tactvol en diplomatiek moet zijn.’

‘Maar meneer, oom Cor, ik ben gewoon eerlijk. Ik zeg hoe ik het zie. En dat is heus niet ondoordacht, dat weet u ook wel. Als ik kritiek heb, is die gefundeerd, heb ik daar goed over nagedacht.’

‘Dat weet ik, jongen, dat weet ik toch.’

‘Waarom zou ik dan mijn mond houden? Ik zeg verstandige dingen, weet waar ik het over heb.’

‘Dat weet ik, jongen.’

‘Ik zie ook wel hoe er gereageerd wordt, dat ze op het ministerie beledigd en zelfs kwaad zijn als ik mijn mening geef, als ik kom met verbeteringsvoorstellen.’

‘Soms is er gewoon geen tijd of ruimte om zaken nog te wijzigen en dan is het beter om niets te zeggen.’

‘Als er nog wel tijd is, luisteren ze evengoed niet naar mij.’

‘Dat heeft niet alleen met jou te maken. De meeste mensen, dus ook ambtenaren en politici, willen nu eenmaal horen dat ze het goed doen. Die

willen bewonderd worden, geen kritiek horen, zelfs niet als die terecht is. Daarom moet je het diplomatiek verwoorden.'

'Dat kan ik niet. Dat wil ik niet.'

'Dat weet ik, jongen. Maar ik was laatst op het ministerie en toen kwam jij ter sprake... Ze vinden op het ministerie dat je te vaak voor je beurt spreekt en te weinig meedenkt met de overheid, je te vaak partij kiest voor de gewone man, voor de "burgers".

'Vindt u dat gek? Ik ben zelf toch ook een gewone man? Ik ben afkomstig uit een familie die het niet breed heeft. U heeft goed voor mij en moeder gezorgd hoor, meneer, daar niet van. Ik vraag me alleen af of ze op het ministerie beseffen hoe zwaar de gemiddelde Nederlander het heeft.'

Een paar minuten is het stil, dan concludeert Lely: 'Kritisch denken, eerlijk zeggen wat je vindt, ongevraagd je mening geven, niet het belang van de staat voorop stellen... Allemaal redenen waarom je geen carrière maakt op het ministerie, allemaal redenen waarom je nog steeds dezelfde functie hebt als waar je na mijn ministerschap terecht bent gekomen.'

1928-1936, Urk

Klaas weet op Urk aanvankelijk niet of hij gerust gesteld moet zijn omdat de overheid eerst het zuidwestelijk deel van de Zuiderzee wil droogleggen. Het deel van de zee voor Noord-Holland, bij Amsterdam en Muiden.

Daardoor blijft Urk weliswaar voorlopig een eiland maar het betekent wel dat het inpolderen nu werkelijk gaat beginnen.

En aangezien niemand in de toekomst kan kijken, dus ook de Nederlandse regering niet, heeft niemand aan zien komen dat het land weer in een crisis zou raken. De Amerikaanse beurskrach van 1929 wordt bestempeld als het begin daarvan. In Nederland is veel werkloosheid, met daaraan gepaard gaande voedselschaarste en armoede.

Niet alleen is er in het land een economische crisis, maar er is ook een zogeheten bestuurlijke crisis. Bij de verkiezingen van 1933 vechten maar liefst 54 partijen om wie van hen de beste oplossing heeft, wie in de Tweede Kamer moet komen om het land er weer bovenop te helpen.

Landbouwers lijden onder de voedselprijzen die alsmaar lager moeten worden om het eten betaalbaar te houden. Geld is schaars. Ook voor de boeren en er is zelfs een heuse landbouwcrisiswet nodig om te zorgen dat de boeren niet ten onder gaan.

In Amsterdam en andere steden komen hongerige werklozen in opstand waarvan de Jordaanoproer de meest bekende is.

Het economische tij dwingt de regering haar keuze te herzien. Daardoor wordt niet de later zo genoemde Markerwaard drooggelegd maar krijgt de noordoostelijke polder voorrang. De Noordoostpolder is kleiner en daardoor goedkoper aan te leggen. Ook is de verwachting dat er daarvoor eerder boeren te vinden zijn omdat in het achterland van de Noordoostpolder

plattelandsprovincies als Overijssel, Gelderland en Friesland dichterbij zijn. Boeren die bereid zijn zich in de Noordoostpolder te vestigen zijn in die provincies makkelijker te vinden, is de verwachting. En landbouwgrond, voedsel, is heel belangrijk gezien de grote behoefte.

Klaas windt zich nog steeds op dat er nog altijd niet naar vissers wordt geluisterd. ‘De hoge heren zijn niet geïnteresseerd in wat de gewone, hardwerkende visser wil. Wat die nodig heeft. Ze nemen besluiten over ons zonder te vragen of wij dat wel goed vinden’, zegt Klaas tegen iedereen die het horen wil.

Menig Urker is het met hem eens. Ze zijn werkelijk woedend onder meer omdat er maar blijft circuleren dat ze op Urk achterlijk zijn door inteelt. Hoewel daar natuurlijk niets van waar is. Maar ondertussen blijft het gezegd worden en zijn effect hebben: naar het schijnt zijn Urkers straks zelfs niet welkom in die nieuwe polder.

2015 juni, Almere

Vanwege het warme weer hebben ze de koelte opgezocht van het Beatrixpark in Almere waar ze nu op een bankje in de schaduw zitten.

‘Natuurlijk weet ik als regionaal journalist veel over Almere’, zegt Anneke, ‘maar ik heb me eerlijk gezegd niet zo in de geschiedenis verdiept als jij.’

‘Je weet dat Almere een polynucleaire stad is?’ vraagt Maarten.

‘Een wat voor stad?’

‘Polynucleair in de zin van meerkernig. Dat de stad bestaat uit meerdere afzonderlijke stadsdelen. Het begon met het stadsdeel Haven, toen Stad en daarna Almere Buiten. Almere is niet gebouwd vanuit een middelpunt, een centrum en vanaf daar uitgebreid. Nee, het heeft meerdere kernen, meerdere stadsdelen elk met hun eigen centrum, hun eigen identiteit, hun eigen sfeer.’

‘Waarom dat dan, Maarten?’

‘Om te beginnen was bij de allereerste plannen van wat Almere zou worden nog niet zeker of het in plaats van een grote gemeente niet drie kleine gemeentes zouden worden. Zeg maar gerust dorpen. Lelystad zou de echte grote stad van de nieuwe polders worden. En als de laatste polder, de Markerwaard, drooggelegd was, lag Lelystad ook centraal op het nieuwe land. Plus de plannenmakers hadden geleerd van Lelystad. In Lelystad was een boel gedoe en geruzie geweest over de vraag waar het centrum precies moest komen. Dus besloten ze dat Almere drie stadsdelen met elk een eigen centrum zou krijgen.’

‘En later zijn Poort en Almere Hout daar nog bijgekomen toch?’

‘Klopt.’

Anneke neemt een slokje water uit een plastic flesje met een blauw etiket. Maarten draait zijn zoveelste shaggie. Er fietsen drie jonge mensen langs. Verder is het rustig in het park op plekken als de skatebaan en de speeltuin

na.

Je weet hoe Almere aan zijn naam is gekomen, Anneke?’

‘Aelmere was vroeger de naam van het IJsselmeer, of beter gezegd de Zuiderzee.’

‘En wist je dat de meningen verdeeld zijn over wat die naam betekende? Aelmere kan namelijk groot meer betekenen maar het kan ook een duiden op zee met aal, met paling.’

‘Dus Almere heet eigenlijk palingstad!’

Beide lachen.

‘Weet je dat er nog geprotesteerd is tegen de naam trouwens?’ vraagt Maarten.

‘Echt?’

‘Ja, door de burgemeester van Alkmaar. Want heel vroeger heette die stad Almere, voordat het via Alkmere en Alkmare uiteindelijke Alkmaar werd.’

‘Oh...’

Maarten bespeurt bij zichzelf de neiging om de hand van Anneke te pakken en die niet meer los te laten. Dat valt hem tegen van zichzelf, want uit ervaring weet hij waar een dergelijke actie toe kan leiden. En dat uiteindelijk voor hem alleen maar ellende en verdriet oplevert. En hij mag Anneke teveel om in hun huidige verstandhouding iets te veranderen.

In zijn hoofd komen er een hoop herinneringen naar boven die hij helemaal niet wil hebben. Hij onderdrukt de neiging om naar huis te vluchten en daar in bed te kruipen en daar dagen lang niet uit te komen.

Kennelijk voelt Anneke dat er iets is, ze kijkt hem vragend aan.

‘Weet je’, zegt Maarten, ‘dat ze eerst nog allerlei andere namen hadden overwogen voordat ze voor Almere kozen? Zuid-Weststad, Eemmeerstad en IJmeerstad bijvoorbeeld.’

‘Werkelijk waar?’

‘Waarom zou ik dat verzinnen, Anneke?’

‘Da’s waar.’

‘En nu ik toch bezig ben: enig idee hoe Almere Haven aan die aanduiding is gekomen?’

‘Geen idee’, zegt Anneke.

‘Bijna had Haven anders geheten. Ze wilden het eerst namelijk Almere Zuid noemen. Maar de plannenmakers wilden graag een haven in dat stadsdeel. De beslissers in Den Haag voelden daar niet veel voor. Nou, toen hebben de plannenmakers dat eerste stadsdeel de naam Almere Haven gegeven en tja, toen moest er natuurlijk wel een haven komen...’

‘Waarom, Maarten, hebben ze Almere eigenlijk niet naar Lely vernoemd?’

‘Omdat Lelystad al naar hem vernoemd was!’

‘Oh, wat dom van me. Lelystad was er eerder dan Almere... Een grote eer trouwens, als er iets naar je vernoemd wordt.’

GIJSBERT (1793 Schokland)

/ \

ANNA (1821 Schokland)

BERT (1824 Schokland)

/ \

BERTA (1843 Schokland)

BERTINA (1869 Amsterdam)

ALBERT (1873 A’dam)

/ \

GRIETJE (1861 Urk) HENK (1863 Urk)

BERTUS (1899

Uitdam) AAFJE (1907 Uitdam)

/ \

MARINUS (1881)

KLAAS (1880 Urk)

\

KLAAS-JAN (1919 Urk)

1939, april, dijk tussen Urk en Lemmer

Zijn vader Klaas is verbitterd omdat hij gelijk heeft gekregen, want op Urk is alles anders geworden qua visserij. Hoewel de Urker vissersvloot deels op de Noordzee is gaan vissen, zijn veel Urkers werkloos geworden, onder andere door mechanisering. Zeilmakers bijvoorbeeld zijn door machines vrijwel overbodig gemaakt en een motorschip vraagt om minder mankracht dan een zeilschip.

De eenentwintigjarige Klaas-Jan kan zich nog herinneren hoe fel de discussies waren tussen zijn vader Klaas en zijn opa Henk.

Die discussies tussen zijn vader en zijn opa verliepen volgens een vast patroon.

Zijn vader zei dan dat de Afsluitdijk de visserij op Urk de kop zou kosten en dat Urk niet meer Urk zou zijn. Alles zou aangetast worden door inpoldering, de broodwinning en levenswijze van de Urkers en de manier waarop zij hun geloof belijden.

Opa Henk zag het allemaal niet zo zwart. Dat niemand nog wist welke kant het op zou gaan en dat het dus net zo goed nieuwe kansen kon bieden voor Urkers.

Werd vader Klaas boos omdat volgens hem het niemand in de regering of in het zakenleven iets kon schelen. En wat konden Urkers anders dan vissen? Waarop opa Henk koeltjes zei dat ze dan maar een nieuw vak moesten leren.

Daar denkt Klaas-Jan aan terug als zijn vader zegt: ‘Ja jongen, nu is Urk echt geen eiland meer.’ Vader en zoon staan tussen Urk en Lemmer, om hun heen zee, op de dijk die net klaar is. Klaas-Jan knikt. Zijn vader en hij lopen een paar meter weg van de ceremonie die gepaard ging met het afsluiten, het voltooiën van de dijk.

‘Kijk ze staan’, wijst Klaas naar allerlei hoogwaardigheidsbekleders, ‘Ze doen alsof het een feest is, alsof het een heugelijk moment is, maar het is diep triest. Straks wordt de hele zee drooggelegd en dan is het afgelopen voor Urk. Voorbij.’

‘Toe nou pa,’, zucht Klaas-Jan, ‘We hebben het hier al zo vaak over gehad.’

‘Ja jongen en jij wil maar niet inzien dat ik gelijk heb. Onze Urker levenswijze, onze gebruiken en gewoontes, alle tradities zullen verdwijnen!’

‘Die verdwijnen niet door die dijk of doordat de zee land wordt, die verdwijnen omdat de tijd niet stil staat. We moeten vooruit. Naar de toekomst kijken.’

‘Het is alsof ik je grootvader hoor praten.’

‘Ja, opa Henk snapte het tenminste, die zag dat het zo niet langer kon. Opa Henk was geen bange man.’

‘Je bedoelt dat ik wel bang ben? Lekker dan als een zoon dat van zijn vader zegt.’

‘Het spijt me, pa, maar inderdaad...’

Boos kijkt Klaas zijn zoon aan: ‘Zie jij alle gevaren dan niet, jongen? Zie je dan niet dat alles wat we gewend zijn verdwijnt?’

‘Natuurlijk weet ik dat er veranderingen op til zijn. Dat zie ik ook, pap.’

‘Alles waar we aan gewend zijn gaat weg.’

‘Is dat erg?’

‘Ja.’

‘Dan wennen we wel aan iets anders, pa.’

Klaas schudt zijn hoofd en zegt met ingehouden woede dat het schandalig is dat een zoon zijn vader niet serieus neemt. Zoals zo veel mensen de Urkers niet serieus nemen. Volgens bepaalde wetenschappers zijn Urkers zelfs achterlijk mede als gevolg van inteelt.

‘Tja...’ reageert Klaas-Jan op de woorden van zijn vader. Die houdt niet langer zijn woede in en schreeuwt nu haast: ‘ En op dat droog te leggen land hier vlak bij zijn wij Urkers ook niet welkom! Wij mogen niet in die nieuwe polder gaan wonen omdat we niet voldoen aan het gewenste beeld van de modelbevolking van die polder!’

‘Dat vind ik erg, pap, heel erg. Maar we kunnen als Urkers nu twee dingen doen: huilen en klagen dat we oneerlijk behandeld worden of laten zien dat wij ons onder de nieuwe omstandigheden, op dat nieuwe land, heel goed zullen redden.’

1945, april, Noordoostpolder

‘Oh’, zegt de man, die Johan heet, ‘dus jij was ook opgepakt bij de razzia in 1944? Waarom dan? Je was toch geen onderduiker?’

Klaas-Jan zegt dat hij zeker geen onderduiker was. ‘Ik ben gewoon een arbeider, die hier al zes jaar aan de polder werkt, eerst aan de dijken, toen aan de drooglegging en later in de landbouw’, zegt hij, wijzend op het weidse, landschap om hen heen.

Ze zitten in de voorjaarszon voor het huisje van Klaas-Jan, in het gehucht dat dan slechts “Dorp A” als sobere aanduiding heeft. Vrijwel middenin de nieuwe noordoostelijke polder. Om hun heen valt eigenlijk niets te zien. Geen boom, geen fabriekschoorsteen, geen kerktoren niks. In het landschap slechts wat houten gebouwen, zoals dat waar Klaas-Jan en Johan nu voor zitten.

‘Maar de Moffen hebben je weer laten gaan?’ wil Johan weten. ‘Nou, niet meteen’, vertelt Klaas-Jan, ‘In 1944 werd ik na de tweede grote razzia vastgezet. God zij dank wist landdrost Smeding de Duitsers te overtuigen dat velen onmisbaar waren bij het dorsen van de binnengehaalde oogst. Daarom lieten ze zo’n 900 man weer gaan, waaronder mij. We konden weer aan het werk in de polder. Dat moest ook wel, want anders zou de oogst mislukken. En Smeding had uitgerekend dat de Noordoostpolder voor anderhalf miljoen mensen graan kon opbrengen. Daar waren de Duitsers wel gevoelig voor. Die wisten dat de polder onmisbaar voedsel oplevert en daarom knepen ze daar vaak een oog toe. Desondanks hielden ze daarna nog bijna duizend man vast, waarvan menigeen richting het oosten is afgevoerd. Tewerkstelling in Duitsland of nog erger...’

Klaas-Jan en Johan denken elk voor zich terug aan de gruwelen van de oorlog die dan nog altijd gaande is.

‘Ik had vrijstelling van de Arbeitseinsatz gekregen’, vertelt de man, ‘omdat

ze mankracht voor de landbouw nodig hadden.’

‘Ik ook’ zegt Klaas-Jan, ‘doordat de gewassen uit de nieuwe polder broodnodig zijn, kreeg ik uiteindelijk ook vrijstelling van Arbeitseinsatz. Ik was hier trouwens al in 1941, werkte toen al in de Noordoostpolder.’

‘Vanaf toen al?’

‘Ik kom van Urk’, vertelt Klaas-Jan, ‘Eerst heb ik meegewerkt aan de dijk Lemmer-Urk, tot verdriet van mijn vader, en eigenlijk ben ik in de ontginning, in landarbeid blijven hangen.’

‘Jij hebt dit allemaal dus zien ontstaan’, constateert Johan.

‘Ja. En ik weet nog goed dat het zee was. Sinds de Duitsers er zijn is het allemaal anders. Gelukkig lijkt het eind nabij voor ze.’

‘Over de Moffen kunnen we veel zeggen maar ik denk dat alles wel bekend is over ze’, zegt Johan.

‘Maar de Duitsers hebben niet kunnen voorkomen dat de Noordoostpolder een redelijk veilige plek is geweest voor duizenden en duizenden die er ondergedoken zaten en nog zitten.’

‘Het wordt niet voor niks het Nederlands Onderduikers Paradijs genoemd’, lacht Johan.

‘Tot de razzia in ieder geval.’

‘Rotmoffen.’

‘Klootzakken’, zegt Klaas-Jan.

‘Iets anders... Ik vind het geen naam wat dit hier heeft, “Dorp A”’, zegt Johan.

‘Zo blijft het niet heten, hoor. Ze gaan het Emmeloord noemen, naar een van de vroegere dorpen op Schokland.’

1945, juni, Noordoostpolder

‘De zon is goed’, zegt Johan met wie Klaas-Jan nu vrijwel dagelijks een praatje maakt. Met hun rug staan ze tegen een schutting geleund in het dorp A. Beiden het bovenlijf ontbloot. De Duitsers zijn verslagen en Nederland probeert over te gaan tot het normale leven. Dus ook de mensen in de kersverse Noordoostpolder. Natuurlijk kijken Klaas-Jan en Johan in hun gesprekken nog vaak terug op de oorlog. Steeds vaker praten ze echter over de toekomst. Over wat ze willen gaan doen, wat ze willen bereiken, waarom ze naar de polder zijn gekomen.

‘Aanvankelijk’, vertelt Johan, ‘ben ik gewoon naar de polder getrokken omdat hier werk is. Maar in de loop der tijd heb ik het idee gekregen dat ik boer wil worden. Ik heb hier greppels en sloten gegraven, drainagebuizen aangelegd, geploegd en gezaaid, meegeholpen met de oogst. En nu wil ik dat de opbrengst van een stuk land naar mij gaat. Ik wil een boerderij.’

Klaas-Jan vraagt of Johan denkt dat hij kans maakt op zo’n boerderij. Die weet dat haast zeker: ‘Ze zullen hier toch boeren het werk moeten laten doen, er zullen boerderijen moeten komen. De overheid kan er toch niet voor verantwoordelijk blijven? Hoe dat geregeld gaat worden, wie daarover beslist weet ik niet, maar ik wil hier boer worden, een boerderij hebben.’

‘Heb je geld dan om land te kopen of pachten? Een huis en stallen te laten bouwen? Machines te kopen en weet ik veel?’

Johan haalt zijn schouders op. ‘Ik heb geen cent, maar de overheid kan me toch geld lenen? Ik betaal dat terug van de opbrengsten van het land.’

Klaas-Jan trekt zijn werkhemd over zijn blote hoofd en maakt aanstalten om weer aan het werk te gaan.

‘Wat zijn jouw plannen dan? Wil jij geen boerderij?’ vraagt Johan.

‘Ik ben polderwerker. Een hard werkende landarbeider. Boer zijn vraagt om eigenschappen die ik niet heb. En om ervaring die ik niet heb.’

‘Wat deed je op Urk dan, Klaas-Jan?’

‘Wat dacht je? Vissen natuurlijk! Over vissen heb ik alles geleerd en ik kan het goed. Alleen maakt een goed visser nog geen goede kapitein van een vissersboot. Daar komt zo veel meer bij kijken. Zoals bij boer zijn ook meer komt kijken. Ik ben heus een verantwoordelijk iemand maar zoals een boer... De verantwoordelijkheid voor de boerderij, het land, de beesten, de knechten, de hele bedrijfsvoering? Verkopen van wat het land en de beesten opbrengen. Onderhandelen erover. Beslissen welk zaigoed ik uitstrooi en waar en wanneer precies. Dat is mij te veel. Laat mij maar gewoon doen wat een baas zegt wat ik moet doen. Dan zijn zowel de baas als ik tevreden, daar zijn we allebei het beste mee gediend.’

2015, oktober, Almere

Omdat het koud is, zitten Maarten en Anneke binnen in het café op het Almeerse Stadhuisplein dat inmiddels hun vaste afspreekplek is. Aan de muren van de kroeg hangen veel schilderijen. Sommige schilderijen zijn goed en geslaagd, de meeste komen niet verder dan een poging tot iets te maken dat in de buurt van kunst komt. Er staat muziek op. Geen top veertig nummers, maar jazz en rock.

Het geluid van de muziek is luid genoeg om verstaanbaar te zijn maar niet zo erg dat het op gewoon volume praten onmogelijk is.

‘Echt zo raar dat je vroeger niet zomaar mocht wonen in wat nu Flevoland is’ zegt Anneke.

‘Hoe bedoel je dat?’ vraagt Maarten.

‘Je weet dat ik voor een serie artikelen in de geschiedenis van de Noordoostpolder ben gedoken. De eisen die ze stelden waren ongelooflijk. Je moest ouder dan dertig zijn en jonger dan vijftig. Je moest bedrijfsmatig goed zijn, goed geschoold en ervaring in praktijk hebben en ook nog eens financieel je zaken voor elkaar hebben of minimaal schuldeloos zijn.

Getrouwd of minstens verloofd zijn. En dan kwamen er ook nog mensen, selecteurs, langs om te controleren of je land er goed verzorgd bij lag.’

‘Als je dat bekijkt met de ogen van nu kan dat raar lijken. Maar in die tijd was het normaal en zelfs noodzakelijk.’

‘Waarom dan?’

‘Ik heb me er een tijd terug ook in verdiept en er was heel veel animo voor een boerderij in wat wij nu de Noordoostpolder noemen. Er waren veel en veel meer geïnteresseerden dan er boerderijen beschikbaar kwamen.’

‘Da’s waar. Neem 1951. Er waren toen 135 boerderijen te vergeven en daarvoor hadden 3018 mensen belangstelling, zeg ik uit mijn hoofd.’

‘Dat bedoel ik, Anneke’

‘Hoe ze die mensen selecteerden, was verschrikkelijk! Ze kwamen zelfs bij geïnteresseerde boeren langs om te kijken of het bij hun thuis wel netjes genoeg was. En je moest referenties opgeven. Anderen moesten verklaren dat je deugde, hard werkend was en weet ik veel!’

‘Ze konden toch niet iedereen een boerderij geven? Er waren verspreid over de jaren rond de 45.000 gegadigden. Dus ze moesten keuzes maken.’

‘En toch.’

‘Anneke, wat wil je dan? Dat ze gingen loten?’

‘Loten was eerlijker geweest.’

‘Vergeet niet dat die selecteurs, die ambtenaren, zich verantwoordelijk voelden. Die selecteurs beseften dat de inpoldering veel geld had gekost en het de beste landbouwgrond van het land had opgeleverd. Misschien zelfs de vruchtbaarste grond van Europa. Daar zochten ze de beste boeren voor.’

‘Maar er werd niet alleen geselecteerd op of iemand een goed boer was. Ze keken ook of je maatschappelijk actief was. Of je in de kerkenraad zat of in het bestuur van een plaatselijke vereniging.’

‘Dat is niet gek, toch? In de Noordoostpolder moest een hele nieuwe gemeenschap opgebouwd worden, daarvoor heb je mensen nodig die betrokken zijn, sociaal zijn. Met kluizenaars schep je geen dorpsleven. Bovendien wilden ze niet dat op dat dure nieuwe land mensen zouden mislukken of in eenzaamheid wegwijnen.’

GIJSBERT (1793 Schokland)

/ \

ANNA (1821 Schokland)

BERT (1824 Schokland)

/ \

BERTA (1843 Schokland)
ALBERT (1873 A'dam)

BERTINA (1869 Amsterdam)

/

\

GRIETJE (1861 Urk) HENK (1863 Urk)
Uitdam) AAFJE (1907 Uitdam)

BERTUS (1899

/

\

MARINUS (1881)

KLAAS (1880 Urk)

\

KLAAS-JAN (1919 Urk)

1948 januari, Noordoostpolder

Hoewel het vriest, heeft Johan geen jas aan. Het is vroeg in de ochtend. Het gezicht van Johan is rood. Klaas-Jan herkent hem in eerste instantie niet omdat het ongeschoren hoofd van Johan opgezwollen is terwijl zijn lichaam juist magerder geworden is. Uit zijn gebit zijn meerdere tanden verdwenen. Johan klopt stro van zijn broek waar meerdere opgenaaide lappen op zitten. Rond die lappen is de stof van zijn broek zo dun dat de huid van zijn benen er doorheen schijnt. Achter Johan een hooiberg.

‘Dat is lang geleden’, zegt Klaas-Jan tegen Johan.

Moeizaam, met slepende tong, zegt Johan dat het minder lang geleden is dan het lijkt. Ze nog geen drie jaar terug regelmatig, haast dagelijks, elkaar spraken in Emmeloord dat toen nog dorp A. heette.

‘Een zware en toch mooie tijd was dat’, zegt Klaas-Jan, ‘De oorlog eindelijk achter de rug, een nieuw land dat voor ons open lag, een fris begin en een toekomst die vol beloften zat.’

Het gezicht van Johan betreft als hij haast onverstaaanbaar uitbrengt dat het allemaal loze beloftes bleken te zijn en de toekomst niets dan ellende had gebracht.

Vragen hoe het met Johan gaat, durft Klaas-Jan niet. Wel vraagt hij hoe het afgelopen is met diens plannen om boer te worden.

‘Zie ik er uit alsof ik een succesvol boer ben?’ zegt Johan.

Klaas-Jan weet niet hoe hij moet reageren.

Met de rug van zijn hand veegt Johan zijn mond af en dan begint hij te vertellen: ‘Ik ben een kerel die de handen uit de mouwen steekt en heb een goed verstand. En ik heb jaren in de polder gewerkt. Keihard gewerkt. Me jaren ingezet in de polder omdat ik verwachtte dat het mijn kans op een eigen boerderij zou vergroten. Tot twee keer toe ben ik afgewezen en nou geloof ik er niet meer in. Kennelijk ben ik niet goed genoeg... Het kan me

ook niks meer schelen, het hoeft van mij allemaal niet meer!’

‘En toen?’

‘Ik verloor de interesse in mijn werk, deed mijn best niet meer. Kennelijk beviel dat de bazen niet, want ik ben vorig jaar ontslagen.’

Klaas-Jan wil een teken van medeleven geven, maar doet dat niet.

‘En nu’, zegt Johan, ‘doe ik los-vast werk, soms puur tegen kost en inwoning, alleen is dat een karig bestaan. Ik werk meer niet dan wel. En dan moet ik maar zien waar ik slaap en hoe ik aan de kost kom.’

‘Waarom ga je niet terug naar je geboortestreek?’ vraagt Klaas-Jan.

‘Ben jij gek!’, schreeuwt Johan haast, ‘Ik ben daar vertrokken omdat ik het in de polder zou gaan maken. Denk je dat ik als verliezer, als halve zwerver terug wil keren? Wat zullen ze smalend om mij lachen dan.’

Na een half uur maakt Klaas-Jan aanstalten om weer verder te gaan. Nadat hij afscheid heeft genomen en al op zijn fiets is gestapt, vraagt Johan: ‘Kun je misschien een paar centen missen voor een oude kameraad?’

1950, mei, Emmeloord

Al een paar keer heeft Klaas-Jan haar door Emmeloord zien lopen. Aangesproken heeft hij haar nooit, hoewel hij dat graag zou willen. Klaas-Jan durft dat gewoon niet, zomaar op een jonge vrouw af stappen. Hij is niet verder gekomen dan, als ze elkaar in tegenovergestelde richting tegen komen, haar toe te knikken waarop zij terug knikte en daarna haar ogen neersloeg. In Emmeloord zelf woont ze niet, dat weet hij. Klaas-Jan vermoedt dat ze in een van de nieuwe boerderijen in de polder woont.

De zoveelste keer dat hij haar in Emmeloord ziet, begroet hij haar weer met een kort, door verlegenheid haast onmerkbaar knikje. Dit keer slaat ze haar ogen niet neer maar zet ze een stap opzij, waardoor ze recht voor hem staat. ‘Hallo’, zegt ze. Op haar wangen een ietwat rode blos, alsof wat ze doet, haar zelf ook verbaast, ze het eng vindt.

‘Oh... Hallo’, reageert Klaas-Jan trager dan hij wil. Hoewel hij haar blik probeert te ontwijken, lukt hem dat niet. Haar donkerbruine ogen verleiden hem op een beschaafde manier om er in te kijken.

‘Ik zie jou wel vaker hier,’ zegt ze, ‘Woon je hier?’

‘Ja, ik heb verderop in Emmeloord een kamer in een soort barak. En jij?’

‘Ik woon een paar kilometer hier vandaan. Op de boerderij van mijn zwager en mijn zus.’

‘Een boerderij in die lege vlakte, is dat niet saai? Er gebeurt niks.’

‘Nee hoor’, reageert ze, ‘Op een boerderij is altijd genoeg te doen, je vervelen doe je daar nooit.’

‘Wat doe je dan op de boerderij?’

‘Ik help mijn zus in het huishouden en wanneer het nodig is help ik mijn zwager met allerhande klussen op het land.’

‘Oh’, zegt Klaas-Jan. Oh, klinkt stom vindt hij maar hij weet niet zo goed

wat hij anders moet zeggen. De zenuwen gieren door zijn keel. Zelden praat hij met een vrouw, al helemaal niet met een vrouw die er zo knap uit ziet als deze.

‘En in buurt van de boerderij komt een dorp. Bant gaat dat heten. Dat dorp Bant is er nog niet, maar het komt er wel.’

‘Oh’, zegt Klaas-Jan weer, inwendig zichzelf voor de kop slaand.

Ze steekt haar hand naar hem uit en zegt: ‘Ik ben Maria.’

‘Je bent katholiek?’ vraagt Klaas-Jan.

‘Ja, en jij?’

‘Gereformeerd maar ik ben niet meer kerkelijk. Als je ziet wat er allemaal voor ellende op de wereld is, en mijn familiegeschiedenis kent, heeft het geen zin meer om naar de kerk te gaan.’

‘En heb je ook een naam, niet-kerkelijke gereformeerde man?’ lacht ze.

‘Oh sorry... Klaas-Jan. Klaas-Jan’, struikelt hij verbaal.

‘Leuk je te ontmoeten, Klaas-Jan Klaas-Jan’, lacht ze weer.

‘Gewoon Klaas-Jan’, zegt hij.

Ze staan tegenover elkaar zonder dat een van de twee iets zegt.

‘Ik moet weer gaan’, doorbreekt ze het zwijgen.

‘Oh’, vervalt Klaas-Jan weer.

‘Misschien komen we elkaar wel weer eens tegen’, zegt ze voor ze weer doorloopt.

1951, zomer, Noordoostpolder

‘Al weer een half jaar getrouwd’, zegt Johanna terwijl ze over de tafel op het erf buigt en koffie inschenkt.

‘Het gaat snel’, zegt Klaas-Jan.

‘Begin je al spijt te krijgen?’ lacht Maria.

De zomerwarmte en het feit dat het huwelijk een half jaar oud is, zijn de reden dat een tafel en vier stoelen naar een schaduwrijke plek op het erf zijn getild voor het avondeten.

‘Ik heb geen spijt, want ik heb er een goede knecht bij’, grapt de boer, Berend, zijn mond afvegend met zijn zakdoek, een roodbonte. Dan tilt hij zijn koffiekop op en neemt een slok.

‘Ik ben blij voor mijn zus’, zegt Johanna. Ze richt haar blik op Maria en zegt nogmaals dat ze blij voor haar zus is. ‘En jij’, zegt Johanna tegen haar man, Berend, ‘mag je zwager niet puur als boerenknecht zien.’

‘Ik plaag maar wat’, zegt Berend, ‘Dat weet je toch, Klaas-Jan?’

‘Natuurlijk’ zegt die, ‘Maar ik weet wel dat je inmiddels niet meer zonder mij kunt.’

De twee echtparen om de tafel in de schaduw lachen hard.

De vermakelijkheid duurt nog voort als Berend door gaat, herinneringen ophaalt aan hoe Klaas-Jan in de zomer steeds “toevallig” langs de boerderij kwam en dan schijnbaar terloops naar Maria vroeg. ‘Johanna en ik hadden al lang door dat jij verliefd op haar was’, zegt Berend. ‘En ik’, voegt Johanna er aan toe, ‘had al lang door dat die verliefdheid wederzijds was, Maria steeds de weg af keek of Klaas-Jan er al aan kwam...’

‘Maar hier blijven slapen mocht niet’, zegt Klaas-Jan gespeeld teleurgesteld.

‘Dat hoort ook niet, we moesten wachten tot we getrouwd waren’, zegt Maria.

Sussend stelt Klaas-Jan dat hij dat snapt en ook wilde wachten tot na het huwelijk.

Ze kijken wat later op de avond terug op de afgelopen jaren die voor alle vier veel verandering hebben gebracht. Berend en Johanna zijn vanuit het oosten van het land naar de polder verhuisd en zijn daar begonnen op een splinternieuwe boerderij. De met ze uit het oosten meeverhuisde Maria is getrouwd met Klaas-Jan, die voor het eerst in jaren in een huis woont, dat weliswaar een boerderij is, maar niet een houten barak of nog erger.

En dat allemaal in de zeer vruchtbare polder waar een paar jaar geleden de Zuiderzee nog de baas was.

‘Ik weet nog goed dat ik hoorde dat ze boeren zochten voor de polder’, vertelt Berend. ‘Toen zijn Johanna en ik een kijkje gaan nemen hier. Alles was kaal en recht. Maar daar keek ik doorheen, ik zag vruchtbaar land waarop ik aan de slag wilde. En dat alles recht was? Dat was mooi overzichtelijk, niet zoals voor de ruilverkaveling in het oosten, een stukje grond hier een stukje grond daar, kilometers verderop. Geen tijd verliezen met elke dag weer van het ene naar het andere stuk grond rijden, nee, alles bij elkaar. Lekker werken is dat.’

‘Het leek ons echt wel wat’, zegt Johanna, ‘We moesten wel een heleboel papieren invullen en zo. Dat wel.’

‘En ze kwamen langs bij ons in het oosten’, zegt Berend, ‘Iemand van de selectiecommissie. Die vroeg of ik in het bestuur van de fanfare of iets dergelijks zat. Nou, ik was bestuurslid van de boerenleenbank bij ons in het dorp en Johanna was actief bij de Plattelandsvrouwenvereniging. Die man van de selectiecommissie wilde weten of ik een boekhouding bijhield, of ik het goed met de burens kon vinden, hoe ik naar de toekomst keek, hoe het met mijn gezondheid was, of mijn vrouw en ik kinderen wilden...’

‘En hier zitten we dan nu in de polder’, glundert Johanna.

Klaas-Jan vertelt dat hij mensen kent die hard hadden gewerkt in de NOP en later hoopten dat het zou meehelpen bij de selectie, maar dat het bij lang niet iedereen positief uitwerkte. Hij zegt ook dat hij het snapt. Zowel dat ze niet aan iedereen een boerderij gaven als dat mensen het oneerlijk vonden dat zij er geen kregen. Klaas-Jan vindt het logisch dat ze mensen zochten met kennis en ervaring, mensen die bewezen hadden een goede boer te zijn. ‘Dat is ook een van de redenen’, vertelt hij, ‘waarom Urkers eigenlijk niet in de NOP terecht konden. Op Urk zijn weinig boeren. Al helemaal niet die een grote boerderij hebben, want Urk is maar klein.’

‘Het is een apart slag, die Urkers’, zegt Berend.

‘Dat kun je wel zeggen, ja’, beaamt Klaas-Jan, ‘Maar mijn vader Henk is woedend want hij en menig Urker hebben gelijk gekregen. Ze zeiden dat er geen plaats zou zijn voor Urkers en er op ze neergekeken werd. Dat zie je zelfs in de naamgeving, er mag geen verband zijn. Waar eerst besloten was de polder Urkerland te noemen is sinds vorig jaar de officiële naam Noordoostpolder.’

2015, november, Amsterdam

Te midden van de hoeren, coffeeshops en toeristenwinkels staat een van de oudste gebouwen van Amsterdam. De Oude Kerk staat dichtbij de plek waar Amsterdam ooit begon, honderden jaren geleden.

In de Oude Kerk zelf lopen voornamelijk toeristen. ‘Gek eigenlijk’ zegt Maarten, ‘dat je in je eigen land zelden bezienswaardigheden, kerken of musea bezoekt maar als je op vakantie bent wel.’

‘Ik ben hier omdat jij dat voorstelde’, antwoordt Anneke, ‘anders zou ik er waarschijnlijk ook niet zijn.’

Anneke is onder de indruk van de Oude Kerk, van de inspanning die nodig is geweest om de kerk te bouwen. Ze kan zich goed voorstellen dat het gebouw destijds je wel ontzag voor God en de kerk moest inboezemen. Het gebouw, en zeker de toren, stak boven alles uit en je zag het van veraf: daar is het huis van God. Daar is de machtige kerk.

Hoewel er tientallen mensen rondlopen heerst er in de Oude Kerk nog altijd een stilte die je niet anders dan plechtig kunt noemen. Maarten staat, iets gebogen, te lezen wat op een grafsteen staat. Hij wordt vreemd gekleurd door de zon die gefilterd door de glas-in-loodramen valt. De enorme ruimte laat Anneke zich nietig voelen. Nog meer dan anders.

Naast elkaar staand laten Anneke en Maarten het gebouw op zich in werken.

‘Eeuwenoud’, zegt Anneke zacht.

‘Al was er in Almere maar een paar vierkante meter die zo was. Of een muurtje van een meter’, zucht Maarten.

Anneke en hij hebben het er over dat Almere zeker veel geschiedenis bevat, maar je die niet ziet omdat die onder de grond zit. Bijvoorbeeld scheepswrakken die binnen afzienbare tijd zouden verkrummen als je ze boven de grond haalt. Dergelijke wrakken moeten eerst geconserveerd

worden. En dat is duur. Heel duur. Maar tastbaar oud en bovengronds, dat is er niet in Almere.

‘Nergens in Almere heb je het gevoel dat mensen daar al eeuwenlang rondlopen’, zegt Maarten, ‘En hier duidelijk wel. Dat vond ik vroeger al zo wonderlijk op de middelbare school. Die zat in een eeuwenoud gebouw, een groot pand uit de Gouden Eeuw, tegenover de Westerkerk. En de straten rond de Westerkerk zelf, waar ik overdreven gezegd kon voelen hoe op diezelfde keitjes, honderden jaren daarvoor al mensen hadden gelopen.’

‘In Almere en Lelystad zwommen een eeuw geleden nog vissen’, zegt Anneke, ‘Daar voeren boten en bootjes over het water van de Zuiderzee. En die boten worden nog wel eens gevonden. Net als vliegtuigwrakken uit de Tweede Wereldoorlog in de polders worden gevonden.’

Maarten zegt: ‘Of pijlpunten en andere bewoningsresten uit de prehistorie, de tijd ver voor de Zuiderzee en haar voorgangers het Almare en Flevomere.’

Ze lopen nog wat rond, overal in de Oude Kerk eeuwenoude grafstenen. Allemaal van mensen die een belangrijke functie hadden, iets voorstelden, al dan niet in combinatie met rijkdom. Een gewone timmermansknecht ligt er niet bij. Die graven zijn slechts de grafstenen, lezen ze in een folder van de Oude Kerk. De graven zelf zijn geruimd, al lang geleden. Dat had te maken met het feit dat de ontbinding van de lijken stank veroorzaakte. Aangezien arme sloebbers niet in de kerk werden begraven, sprak de volksmond daarom van “rijke stinkerds”.

‘Of het nou lege graven zijn of niet, indrukwekkend is het’, concludeert Anneke.

‘Ja, en door die eeuwenoude grafschriften vraag je je toch af wat je zelf aan het doen bent. Wat het allemaal voor nut heeft’ zegt Maarten.

‘Moet iets voor jou nut hebben? Een doel hebben?’

‘Zeker, Anneke, zeker! Het hebben van een doel is nodig. Sterker nog: ik ben een calvinist, voor mij moet alles een doel hebben. Ik kan geen dingen doen waar ik het nut niet van inzie. Dat zorgt aan een kant dat ik geen tijd verspil maar het levert ook een boel druk op. Altijd bezig moeten zijn. Altijd iets zinnigs moeten doen.’

‘Je moet toch ook ontspannen?’

‘God zij dank is mijn grote hobby lezen en levert me dat ook rust op. Maar ik schrijf ook verhalen en helaas staat dat me wel in de weg bij het lezen.’

‘Hoezo?’

‘Tijdens het lezen ben ik constant aan het ontleden en ben ik in mijn hoofd zeer kritisch qua wat ik lees. In de zinsopbouw goed? Zijn de dialogen geloofwaardig? Lult de schrijver teveel uit zijn nek, gebruikt hij teveel woorden? Al die dingen.’

Kijkend naar de eeuwenoude grafschriften dwalen Anneke’s gedachten af. Wie waren eigenlijk haar voorouders? Hoe waren haar voorouders beland waar ze beland waren? En wat deden ze daar? Wat voor werk hadden ze? Hoe leefden ze en waarvan? Waar kwamen ze oorspronkelijk vandaan en waarom waren ze daar vertrokken?

Het enige wat ze weet is dat haar vader in Amsterdam is geboren en naar Lelystad was vertrokken met zijn ouders.

Ze vindt het vreemd dat ze niet weet wie haar voorouders zijn, laat staan dat ze weet waar hun graf is...

Maarten is ondertussen doorgelopen. Anneke ziet hem verderop. Ze loopt naar hem toe en ziet hem dralen bij iets bij wat op een altaar lijkt. ‘Je wilt me toch niet voor het altaar slepen’, zegt Anneke met een lach in haar stem.

GIJSBERT (1793 Schokland)

/ \
 ANNA (1821 Schokland) BERT (1824 Schokland)
 / \
 BERTA (1843 Schokland) BERTINA (1869 Amsterdam)
 ALBERT (1873 A'dam)
 / \
 GRIETJE (1861 Urk) HENK (1863 Urk) BERTUS (1899
 Uitdam) AAFJE (1907 Uitdam)
 / \
 MARINUS (1881) KLAAS (1880 Urk)
 \ \
 KLAAS-JAN (1919 Urk)

1951 november – 1953 zomer, Bant

Klaas-Jan en zijn zwager Berend gedragen zich niet als de boer en zijn knecht. Zijn zwager Berend betreft Klaas-Jan bij veel beslissingen die op de boerderij genomen moeten worden. Ze werken eerder gelijkwaardig samen dan dat er een hiërarchische verhouding is.

Klaas-Jan en Maria hebben een eigen kamer in de boerderij gekregen. Een grote kamer waar niet alleen een bed in past, maar ook ruimte is voor een zitje en flink wat kasten. Eigenlijk zijn ze alleen op hun kamer om te slapen, want de twee echtparen, waaronder dus twee zussen, waarderen elkaars gezelschap zeer. Berend kan het op het persoonlijk vlak goed vinden met zijn zwager Klaas-Jan, die hard werkt en positief ingesteld is. Klaas-Jan ziet dat tijden veranderen, maar is niet bang. De toekomst beschouwt hij niet als een dreigement, nee, de toekomst is iets dat nieuwe mogelijkheden zal bieden.

De idylle op de boerderij wordt nog groter als Maria zwanger raakt.

Waarom ze het denkt, weet ze niet, ze is er gewoon van overtuigd dat het groeiende wezen in haar buik een jongen is.

‘Ik ben gezegend’, zegt Maria, ‘ik woon met mijn man, mijn lieve zus, die mijn beste vriendin is, en haar man op een prachtige boerderij midden in een fris land. En dan is er nu ook nog een kleintje op komst!’

Geregeld trekken de twee zwagers er samen op uit. Onder meer naar het werkeiland Lelystad, dat midden in het IJsselmeer ligt. Dat werkeiland is alleen per boot te bereiken vanuit de polder in wording. Het werkeiland is het startpunt van de Zuidelijke IJsselmeerpolder, zoals het latere Oostelijk Flevoland dan nog aangeduid wordt. Veel is er niet op het werkeiland, dat ligt op een ringdijk. Het is meer een uitstulping aan die dijk dan een eiland van formaat. Op het eiland staan houten barakken waarin gewerkt en door

enkele gezinnen gewoond wordt. Er liggen wat zogeheten Bevers, woonarken van het Zuiderzeewerkenpersoneel en hun gezinnen.

De betrouwbare en hard werkende Klaas-Jan krijgt het aanbod om weer mee te komen werken bij de Zuiderzeewerken. Er wordt hem zelfs een woning aangeboden op het werkeiland. Een aanbod dat hij afslaat omdat het hem prima bevalt bij Berend en Johanna op de boerderij. Daarbij komt dat zijn vrouw niet op een eiland wil wonen. 'Ik wil niet te dicht bij water wonen, niet met jouw familievloek', zegt Maria.

1955, zomer, IJsselmeer

In een kleine jol zeilen Klaas-Jan en Maria over het IJsselmeer. Ze hebben het zeer eenvoudige en afgeleefde zeilbootje geleend van een goede kennis die een grote boerderij vlak bij de IJsselmeerkust heeft, aan de rand van de Noordoostpolder. Gisterenavond hadden Berend en Johanna tegen Klaas-Jan en Maria gezegd: ‘Er is morgen niet veel te doen op het land, ga lekker met zijn tweetjes wat leuks doen, wij passen wel op de kleine.’

De dan drie jaar oude Jan-Klaas is ook het neefje van Johanna en Berend, dus het is logisch dat ze er op passen. Graag op willen passen zelfs, want ze zijn gek op die kleine, haast net zo gek als zijn ouders. Wat daarbij meespeelt, is dat hoewel ze het al jaren proberen, Johanna maar niet in verwachting raakt. Johanna wil zo graag moeder worden... En haar man lijkt het prachtig als hij een opvolger heeft die later de boerderij over kan nemen.

Klaas-Jan en Maria zeilen al een tijd, zijn uit de kust op het IJsselmeer beland, als het weer ineens omslaat. Binnen een paar minuten is de lucht grijs en het haast gladde wateroppervlak overgenomen door wilde golven. De wind wordt harder en harder. Aanvankelijk maakt Klaas-Jan nog grappen tegen zijn vrouw die bang is. ‘We gaan zinken, we gaan verdrinken!’ krijgt Maria telkens.

Hij stelt Maria gerust door te zeggen dat hij een Urker is, zo veel op het water is geweest, dat hij het kent als zijn eigen broekzak. Kalm laat Klaas-Jan het zeil zakken zodat de boot geen speelbal van de wind kan worden. Ondertussen doet hij lacherig tegen Maria. Vraagt of ze nog een broodje wil uit de door haar voor de zeiltocht klaar gemaakte picknickmand. Wanneer het gaat bliksemen stopt Klaas-Jan de grappenmakerij. Als de wind haast orkaankracht bereikt, vergaat het lachen hem.

Door de steeds hogere golven maakt de boot water. Als ze ziet dat er steeds meer water in de boot komt te staan, raakt Maria volledig in paniek. Ze gaat staan en schreeuwt hard. Als de zoveelste hoge golf komt, slaat die golf Maria overboord. Hangend over de zijkant van de boot probeert Klaas-Jan haar arm te grijpen om haar weer aan boord te trekken. Als hij echter te ver reikt, helt de boot te veel over waardoor de boot kapseist. Ook Klaas-Jan valt in het water. Zijn vrouw wordt door de hoge golven weggedreven van de boot. Terwijl hij zich vasthoudt aan de langzaam zinkende boot, moet hij toezien hoe Maria in de verte verdwijnt.

Los van elkaar zullen hun lichamen in de dagen daarop aanspoelen.

2015, november, Amsterdam

Als ze de Oude Kerk uitkomen overwegen ze naar het Centraal Station te lopen en daar de trein naar Flevoland te nemen, Maarten naar Almere, Anneke naar Lelystad.

‘Voordat ik wat dan ook kan overdenken, moet ik een shaggie roken’, zegt Maarten.

Anneke wacht tot hij uitgedraaid is, haar hoofd in haar nek, de toren van de Oude Kerk bekijkend. Nadat hij een paar trekjes heeft genomen, zegt Maarten dat hij weer kan denken. En dat hij bedacht heeft dat hij dorstig is. Ze besluiten eerst nog ergens wat te drinken voordat ze op de trein stappen. Als de ober een koffie en een thee voor ze neer heeft gezet, zegt Anneke dat de Oude Kerk, de eeuwenoude grafstenen en de hele entourage, haar bedachtzaam stemmen. Dat het haar doet nadenken over de toekomst. Anneke vraagt aan Maarten hoe hij zichzelf over een paar jaar ziet.

‘Hetzelfde als nu, maar dan ouder.’

‘Wat is hetzelfde als nu?’

‘Dat ik dicht. Zoveel mogelijk. En daarmee regelmatig op een podium sta omdat met dichten zelf geen geld valt te verdienen maar met optreden wel.’

‘En verder?’

‘Verder? Buiten dichten is er voor mij verder niks.’

‘Helemaal niks?’

Maarten zwijgt nadrukkelijk en gaat daarbij steeds chagrijniger kijken.

‘Is er iets?’ vraagt Anneke.

‘Alweer een vraag. Jij stelt vandaag veel vragen.’

‘Oh sorry. Ik mag je nu eenmaal Maarten. En vragen stellen is een manier om interesse te tonen. En, als ik eerlijk ben, ook een manier om een gesprek op gang te houden. Maar het is wat betreft jou vooral interesse van mij. En dat resulteert dan op dit moment in jou vragen stellen. Ik ben sowieso een

vragensteller. Wil van heel veel zaken weten waarom het is en hoe het zit. En als het dan om iemand als jij gaat, dan kan ik daar wellicht in doorschieten. Als journalist is dat natuurlijk een goede eigenschap. En eigenlijk ook in de persoonlijke omgang die verder gaat dan het oppervlakkige.'

'Daar zit wat in, Anneke. Sorry dat ik even uit mijn slof schoot.'

'Het is al goed. Trouwens: een wethouder vertelde mij een keer dat hij mij best wel vervelend vond omdat ik altijd kritische vragen stelde. Totdat hij bedacht dat hij iets kennelijk niet duidelijk genoeg had verteld, de verkeerde voorbeelden had gebruikt of zijn idee gewoon niet goed was. Dat mijn vragen hem de mogelijkheid boden om nogmaals helder uiteen te zetten wat hij bedoelde.'

'Da's een mooie.'

'Wel blijft mijn vraag staan hoe jij jezelf over een paar jaar ziet. En dan bedoel ik niet dat je dan nog dichter bent.'

'Wat bedoel je dan wel?'

'Eh... Woon je dan nog alleen?'

'Ik denk het wel. Vooralsnog functioneer ik prima als vrijgezel. Maar misschien zeg ik dat wel omdat ik geleerd heb dat als je niks verwacht alles wat toch komt, meevalt'

'Aha'.

'En jij, Anneke? Ook nog alleen?'

'Er zijn momenten dat ik vrees dat het mijn hele leven zal duren...'

'Oh.'

'Vaak vind ik het alleen zijn best, hoor. En jij, Maarten, woon je over een paar jaar nog in Almere?'

'Oei...'

'Hoezo oei?'

‘Dat vind ik op een bepaalde manier somber klinken dat ik dan nog in Almere woon.’

2015, november, trein

Ze zitten tegenover elkaar in een coupé van de stoptrein naar Lelystad. Anneke heeft gezegd dat ze dat niet erg vindt als het wat langer duurt om thuis te zijn.

‘Waarom niet?’ vraagt Maarten.

‘Gewoon , dit is zo’n moment dat ik bang ben dat thuis de muren op me af zullen komen. Zo’n moment dat ik me niet thuis voel in mijn eigen huis.’

‘Hoe dat zo?’

‘Soms word ik thuis zo geconfronteerd met alle mislukkingen in mijn leven. Met het feit dat ik alleen ben. Hoewel ik het zelf zo wil hoor, is thuis het meest merkbaar dat ik geen relatie heb.’

‘Het is een plek geworden met teveel associaties aan je bestaan, denk ik. Ik heb toen het net uit was met mijn laatste vriendin een half jaar lang in de huiskamer geslapen omdat mijn slaapkamer me teveel deed denken aan wat ik met haar had.’

‘En toen?’

‘Op een gegeven moment ben ik weer mijn slaapkamer gaan gebruiken nadat ik besloten had dat het me nooit meer zou gebeuren. Ik wel klaar was met de liefde, er niet meer in zou trappen.’

‘Dat klinkt heftig.’

‘Dat was het ook.’

‘Hield je van haar?’

Hoewel hij het antwoord weet, antwoordt Maarten niet direct. Hij wordt afgeleid omdat hij, niet voor het eerst, overeenkomsten ziet tussen Anneke en zijn ex-vriendin. Die zijn niet alleen fysiek, ook haar manier van doen en bepaalde karaktertrekken.

‘Ooit was ik aan haar gehecht, maar nu al heel lang niet meer.’

‘Ben je gehecht aan Almere?’

‘Gehecht aan Almere? Ik? Het is een stad die wel wat te bieden heeft. Heel lang heb ik me daar erg thuis gevoeld.’

‘Aha.’

‘Die vriendin waar je het over had. Je hield dus van haar?’

‘Enorm veel. Ja, ik heb echt van haar gehouden.’

‘Wat is dat voor jou, Maarten, houden van?’

‘Er zijn mensen die zeggen dat ze van Almere houden, met die mensen is volgens mij iets mis. Je houdt van je partner, je huisdier of van een vriend, maar niet van een ding, van een stad. Al helemaal niet van Almere. Ik vermoed dat die mensen liefde tekort komen en daarom als reactie zeggen dat ze van Almere houden in de hoop dat het wederzijds is, dan is er tenminste iemand die van ze houdt.’

‘Niet zo zwart-wit, Maarten... Je hebt immers houden van en je hebt houden van... Schiet me te binnen ineens, dat was toch een tijd een slogan van de stad? Almere houdt van jou.’

‘Ja, dat vond ik zo eng. Alsof de stad een soort stalker is die haar liefde aan je opdringt. Die je verwijt dat je haar gevoelens niet beantwoordt. ‘Maar ik houd toch van je!!’ Brrr...’

Maarten lacht zo hard om zichzelf dat andere mensen in de treincoupé opkijken.

‘Ja, je kunt iemand niet dwingen om van je te houden’, zegt Anneke.

‘Het kan nog ingewikkelder’, stelt Maarten, ‘Er zijn zoveel mensen die niet van zichzelf houden en als ze geen liefde voor zichzelf voelen, kunnen ze dus ook niet van een ander houden.’

Ze kijken allebei uit het raampje van de trein, naar het boerenland tussen Weesp en de Hollandse Brug waarover de trein Flevoland in zal rijden.

‘Ik heb echt geen zin om naar huis te gaan’, zucht Anneke.

‘Misschien heb je nu een dip. Voelt je leven leeg. Voelt het wellicht

uitzichtloos alsof er nooit maar dan ook nooit iets in positieve zin zal veranderen. Dat is niet vreemd of een teken van slapte. Het lijkt alsof je gedoemd bent om jezelf tot je dood door de dag heen te slepen. Ik ben daar geweest. Meerdere malen en niet voor een kort bezoekje. Uiteindelijk ben ik er telkens weer uit gekomen. Bleek het weer licht te worden. ‘

‘Ik hoop dat je gelijk hebt.’

‘Dat hoop ik ook.’

Weer zucht ze. Dan zucht ze nog dieper en zegt dat ze het idee heeft dat ze zichzelf en het leven soms onbegrijpelijk vindt. Dat ze nog een hoop te leren heeft.

‘Dat geeft toch niet, meisje. Leren gaat altijd door en dat is een zegen. Ik moet er niet aan denken daarmee te stoppen. Wel frustreert het ook mij als wat ik zou moeten leren kennelijk niet goed genoeg blijft hangen. Ik dezelfde fouten blijf maken.’

‘Ja?’

‘Soms is het leven een kwestie van blijven modderen, van niet opgeven. Met die vriendin heb ik dat lang gedaan hoewel zij litteken na litteken veroorzaakte. Niet alleen door haar chronische vreemdgaan... Ik ben het zo lang blijven proberen met haar omdat ik me verantwoordelijk voelde, vreesde dat ze zonder mij naar de bliksem zou gaan. Daarin heb ik gelijk gekregen, maar evengoed heb ik haar verlaten, omdat ik voor mezelf koos. Want als het er op aan komt, het niet anders kan, geef ik eerder een ander op dan dat ik mezelf in de steek laat.’

1956, Noordoostpolder

Het is eigenlijk vanzelfsprekend dat na de verdrinkingsdood van zijn vader en moeder Jan-Klaas geadopteerd wordt door zijn oom en tante, Berend en zijn vrouw Johanna. Jan-Klaas was gelukkig nog te klein om in de gaten te hebben wat voor verschrikkelijks er is gebeurd. De eerste maanden vraagt hij nog wel waar zijn vader en moeder zijn maar de gedachte aan hen zakt zelfs zo ver weg dat hij Johanna en haar man op een gegeven moment mamma en pappa noemt.

In de tijd ziet Jan-Klaas het landschap om hem heen veranderen, ingericht en bewoond worden. Zowat elke dag is hij gaan kijken bij de Bantsilieek, het grote kerkgebouw in Bant, waarvan de bouw in 1955 is gestart. Als gevraagd wordt wat hij later wil worden is 'Bantsiliekbouwer' het antwoord. 'Nee hoor, hij wordt boer', zegt zijn adoptievader dan telkens.

Met zijn vriendjes die overal vandaan komen, gaat Jan-Klaas veel op avontuur. Kilometers in de omtrek van de boerderij struinen ze de polder af. Nadat hij gehoord heeft dat de polder vroeger een zee was, en er gezonken schepen onder de grond kunnen liggen, graaft hij op de gekste plekken gaten in de grond. Alleen of met zijn vriendjes.

Van zijn adoptievader Berend heeft hij een oude spade, met half afgebroken steel, gekregen. Die schep neemt hij overal mee naar toe. Zodra hij maar even tijd heeft, steekt Jan-Klaas de schep in de grond. Onvermoeibaar graaft hij gaten die soms dieper zijn dan hij zelf lang is. Als hem gevraagd wordt waarom hij dat doet, heeft hij zijn antwoord klaar. 'Vroeger was dit zee en daarin zijn boten gezonken. Die boten zitten nu in de bodem. En als er veel boten waren op zee, was er vast ook een piratenschip met een schat aan boord. Misschien vind ik dus wel een gezonken piratenschip met een

schat aan boord!’

1956, november, Oostelijk Flevoland

De vijfjarige Jan-Klaas vindt het een hele belevenis. Voor de gelegenheid mag hij zelfs een lange broek aan, een ingenomen en vermaakte broek van Berend. Ze maken de lange reis, helemaal van de Noordoostpolder naar de nieuwe polder in aanleg aan de andere kant van het water. Vanaf Urk varen ze met een bootje. De reis duurt lang maar vervelen doet Jan-Klaas zich niet. Ook zijn schep heeft hij meegenomen voor het geval hij de mast van een piratenschip uit de poldergrond ziet steken. Dan kan hij direct de schat opgraven.

Hij is met zijn adoptiefouders, die hij als zijn echte vader en moeder ziet, onderweg naar een feestelijke gebeurtenis: de in bedrijfstelling van het gemaal Wortman.

Van veraf zien ze het gemaal al. Het grote gebouw steekt flink af tegen haar omgeving. Jan-Klaas vindt het gemaal bijna net zo indrukwekkend als de Bantsilieek. ‘Alleen is die hoger’, zegt hij tegen Berend.

Samen met anderen krijgen ze een rondleiding door het gemaal. Een meneer somt allemaal feiten over het gemaal op: ‘Het gemaal is van gewapend beton en heeft vier centrifugaalpompen met een capaciteit van 2.000 m³ water per minuut. Het toerental van de pomp is honderdtien omwentelingen per minuut Er zijn vier zuigmonden en vier perskokers.’

Berend zegt: ‘Honderdtien omwentelingen, vier zuigmonden en vier perskokers, toe maar.’ Jan-Klaas is trots op zijn adoptievader omdat die het allemaal wel schijnt te begrijpen.

De meneer van de rondleiding vertelt dat het gemaal is vernoemd naar dr. ir. Hendrik Wortman, de vroegere directeur-generaal van de Dienst der Zuiderzeewerken.

Jan-Klaas denkt dat als hij hard genoeg zijn best doet en iets bijzonders

doet, er misschien ooit iets naar hem vernoemd zal worden.

‘Volgend jaar zomer zal de hele polder drooggemalen zijn. Daarna moeten we natuurlijk doorgaan met pompen, blijft het gemaal in gebruik om te zorgen dat we droge voeten houden’, vertelt de man.

Berend zegt: ‘Over een half jaar is de Oostelijk Flevoland al droog? Dat is een prestatie van wereldformaat.’

‘Over een aantal jaren wonen hier tienduizenden zo niet honderdduizend mensen’ zegt de man.

Weer doet Berend zijn mond open: ‘Heb ik nou goed gehoord dat er niet alleen Lelystad komt maar nog meer steden?’

‘Nee, geen steden hoor’, zegt de man. Wat dorpen slechts. Kleine kernen. Waarschijnlijk ook een dorp helemaal onderin de polder, aan de rand ervan. Ook dat dorp zal niet veel om het lijf hebben. Lelystad wordt de grootste stad in de polder.’

1962, december, Amsterdam

Zowel de vloer, die het plafond van de onderburen is, als het plafond, dat de vloer van de bovenburen is, zijn van hout. Ook het geraamte van het oude huis is van hout. Slechts de buitenmuren zijn van baksteen. De kachel in de huiskamer houdt daar de temperatuur enigszins aangenaam, maar in de rest van de woning op de tweede verdieping is het koud in het tochtige huis.

Vader en moeder hebben, zoals elke winter, de eettafel wat dichterbij de kachel gezet. Om die tafel zitten ze nu met hun tienjarige zoon Wally. Als moeder naar de keuken gaat om het vergeten zout te pakken, en Wally ook iets uit de keuken wil pakken, staan zijn moeder en hij elkaar in de weg in de kleine keuken.

‘Pap, wanneer krijgen we nou een groter huis?’ klaagt Wally.

Zijn vader Walter zucht. ‘Ooit van woningnood gehoord, jongen? Die is door de regering zelfs officieel benoemd tot volksvijand nummer 1. We moeten dankbaar zijn dat we überhaupt een huis hebben. En nog wel in hartje Amsterdam.’

‘Nou, fijn hoor’, zegt Wally, ‘Hartje Amsterdam. Het zijn allemaal oude en scheve huizen hier in de Nieuwmarktbuurt. En klein, veel te klein!’

‘Je moet blij zijn met wat je hebt’, besluit vader Walter

‘Weet je waar ik blij mee zou zijn, pap? Met een eigen kamer! Het is toch niet normaal dat een tienjarige geen eigen kamer heeft, nog bij zijn ouders op de kamer slaapt?’

‘Ik snap wat die jongen bedoelt’, mengt moeder zich in de discussie, ‘Deze woning is niet alleen klein, maar ook nog eens gehorig, tochtig en vochtig.’ Ietwat ongeduldig herhaalt vader dat verhuizen onmogelijk is, Door de woningnood zullen ze eenvoudigweg niets anders kunnen vinden.

‘Dat weet ik niet’, zegt moeder, ‘Ik heb namelijk in de krant over de polders in het IJsselmeer gelezen. Ze zijn nu bezig met de polders en daar komen

een stad en een paar dorpen. Volgend jaar beginnen ze zelfs met het bouwen van een nieuwe stad.'

'We gaan niet naar Lelystad. Ik blijf in Amsterdam!' zegt vader.

1963

Voor Johanna heeft de boerderij bij Bant alle glans verloren. Ondanks dat Jan-Klaas haar elke dag weer vrolijke en gelukkige momenten brengt. Johanna ziet nog steeds hoe nieuw en modern alles is en hoe zij en haar man geboft hebben. Toch kan ze de gedachte aan haar verdronken zus Maria niet losschudden. Overal op de boerderij lijkt de herinnering aan Maria zich vastgehecht te hebben. Johanna heeft lang gehoopt dat het zou slijten, over zou gaan, maar het tegendeel is waar. Het verdriet, de herinnering, lijkt elke dag groter en zwaarder te worden. Of misschien wordt het niet zwaarder, maar voelt het slechts zo, omdat ze het verdriet al zo lang draagt. Haar kracht er door is afgenomen, ze uitgeput is door de voortslepende herinnering. Johanna heeft de huisarts geraadpleegd, maar die weet ook niet wat ze er aan kan doen. De huisarts heeft haar medicijnen voorgeschreven die haar duf en moe maken waardoor alles nog ondraaglijker is geworden. Ze is daarom gestopt met de pillen en weer terug gegaan naar de huisarts. Na een uitvoerig gesprek besloot de huisarts dat als ze op de boerderij haar verdriet niet kon ontlopen ze dan maar de boerderij moest ontlopen.

Natuurlijk protesteerde Berend toen Johanna zei dat ze weg wilde. Berend wilde niet weer ergens anders opnieuw met boeren beginnen. Belangrijker was echter dat Berend toegaf dat zijn vrouw wegwijnde en als een verhuizing dat zou voorkomen, dan zat er niets anders op dan te verhuizen...

Van de ene op de andere dag was een andere boerderij vanzelfsprekend niet te regelen. Toch lukte het. Waar eerst de Noordoostpolder een kans bood, was er nu een kans op het allernieuwste land van de oostelijke polder. Ze zaten op de boerderij bij Bant aan de keukentafel, toen een bode van de

Rijksdienst een brief bezorgde waarin stond dat ze een nieuwe boerderij toegewezen kregen.

Ze verhuizen naar een boerderij nabij Biddinghuizen. Naast Dronten en Swifterbant was Biddinghuizen een van de kernen die in dat deel van de polder gepland waren.

Jan-Klaas lag aanvankelijk dwars omdat hij geen afscheid van zijn vriendjes wilde nemen. Uiteindelijk gaf voor hem de doorslag dat een nieuwe plek, een nieuwe boerderij veel avontuur en ontdekking belooft. Schatgraven doet Jan-Klaas dan al niet meer.

1965, Biddinghuizen

De boerderij bij Biddinghuizen omvat 41 hectare waarvan een deel tien jaar lang zandopslag zou blijven. Die zandopslag is een stuk grond achterop het land, tegen het kanaal aan. Voor Jan-Klaas is het een woest gebied vol planten en dieren waarin hij volop het avontuur kan opzoeken.

Ook anderen vinden het woeste stuk land aantrekkelijk. Regelmatig komen er jagers, waaronder zelfs een keer prins Bernhard en anderen van het Koninklijk Huis.

Met genoegen vertelt Berend telkens aan bezoekers over de keren dat hij de jagers en hun honden te snel af was. Dat er een fazant geschoten was en die dan langzaam dwarrelend een stuk verder op het boerenland van Berend terecht kwam. Hij was daar bezig, bijvoorbeeld met ploegen en nog voor de jachthonden er waren, gooide hij dan gauw wat aarde over de neergestorte fazant, waardoor die onvindbaar was. Meerdere keren aten ze dan op de boerderij 's avonds fazant zonder dat Berend daar zelf een schot voor gelost had. 'Ons maaltje is uit de lucht komen vallen' zei hij dan.

Op de fiets en later op de brommer, de Solex van zijn adoptiemoeder Johanna, verkent Jan-Klaas zijn nieuwe omgeving, de polder die alsmaar meer ingevuld wordt. Op een dag, in de rietlanden op weg naar het werkeiland Lelystad, ziet Jan-Klaas een piketpaal staan. In de buurt zijn arbeiders druk aan het werk. Hetgeen ze doen gaat gepaard met veel lawaai dat in het rietland schuilende vogels doet opvliegen en wegvluchten. Aan een man die toezicht houdt en de opzichter blijkt te zijn, vraagt de nieuwsgierige Jan-Klaas of die piketpaal iets betekent. Waarom die precies daar staat. 'Je ziet het nou niet', zegt de man, 'maar hier beginnen we echt met Lelystad. Ja, precies op deze plek zal een heel groot winkelcentrum komen. En daar komt van alles in. Een bakker, een slager, volgens mij zelfs een supermarkt.'

‘Echt waar?’

‘Jazeker, jongen.’

1966, Amsterdam

Het is zondag, half tien. Met zijn drieën zitten ze om de ontbijttafel. Wally is nog niet helemaal wakker. Hij had die zondag graag willen uitslapen. Omdat hij nog half zit te suffen, volgt hij het gesprek tussen zijn moeder en zijn vader niet.

‘Ze hebben al in 1922 het idee opgevat dat openbaar vervoer ondergronds moet’, zegt Walter.

‘Destijds zijn ze er niet concreet mee aan de slag gegaan. Verder dan een plan kwam het destijds niet. Maar zo gek is het idee van een metro niet, als je er over nadenkt. Londen, Parijs en Moskou hebben al heel lang metrolijnen en over een paar jaar gaat er eentje door Rotterdam rijden.’

Zijn vrouw zegt dat in Rotterdam de Coolsingel, het Weena en andere straten en pleinen al jarenlang een bouwput zijn. En grote bouwputten, dat kan gewoon niet op de plek waar het stadsbestuur in Amsterdam de metro wil bouwen. Al is het maar omdat er talloze woningen staan precies waar de gemeente de metrolijn wil aanleggen.

‘Klopt, dat staat in de onlangs openbaar geworden nieuwe plannen’, zegt Walter.

‘Hoe willen ze dat doen dan? Bijvoorbeeld hier in de Nieuwmarktbuurt?’ wil moeder weten.

‘Ik ben bang dat ze veel woningen zullen slopen...’

‘Gaan ze ook ons huis slopen?’ mengt Wally zich in het gesprek, ‘Dat kan toch zomaar niet? Dat mag niet!’

Walter herinnert zijn zoon er aan dat die altijd loopt te mopperen en klagen over het huis. En hij wijst zijn vrouw er op dat ook zij geen toppunt van tevredenheid is als het op het huis aan komt, zij het huis tochtig, vochtig en te klein vindt.

‘Maar wat gaan ze allemaal doen dan, pap?’

‘Er moet een metro komen die de wijken in Amsterdam met elkaar verbindt en ze willen daarnaast een brede vierbaansweg aanleggen, precies hier door de buurt. Dus er zullen huizen moeten verdwijnen.’

‘Dat kan toch zomaar niet? Dat mag niet!’ zegt Wally weer.

‘Jongen, ik zeg niet dat ik het leuk vind of het er mee eens ben? Ik zeg alleen maar wat de gemeente van plan is. En we moeten nog maar zien of die plannen er door komen.’

1967, oktober, Lelystad

De eerste mensen gaan in Lelystad wonen en ter gelegenheid daarvan zal er een officiële plechtigheid zijn. Nieuwsgierig zijn Jan-Klaas en wat vrienden van omringende boerderijen op de fiets gestapt om naar Lelystad te rijden en te kijken wat er te beleven valt bij een dergelijke gebeurtenis.

Verschillende mensen houden een toespraak en in de informele praatjes daarna wordt, door wat Jan-Klaas aanziet voor belangrijke mensen, gesproken over een “nog nooit vertoond gewaagd staaltje stedenbouwkunde”, “een gedurfde scheiding van verkeersstromen op verschillende niveaus” en “de ideale moderne stad voor de mens van nu en de toekomst”.

En met veel gezag vertelt een meneer met achterover gekamd, te lang grijs haar, dat in de Noordoostpolder de centrale plaatsen theorie de leidraad was. Ook hoort Jan-Klaas iemand zeggen dat Lelystad nu nog in de periferie ligt (dat betekent aan de rand, heeft hij onlangs op school geleerd) maar dat er nog een heel stuk land bij gaat komen, ze dat stuk water gaan leegpompen en als de Markerwaard er is Lelystad dan centraal ligt in het midden van al die nieuwe polders.

Zijn vriendjes zijn dan al afgehaakt, verderop gaan kijken, maar Jan-Klaas hoort het allemaal geïnteresseerd aan.

‘Ik ben wel bang dat het saai is, er helemaal niks gebeurt, ik ben de drukte gewend’, zegt een man met een zwaar Amsterdams accent. ‘En er zijn weinig winkels, Jaap’, zegt een vrouw met net zo’n zwaar accent, ‘Ze zeggen dat er hier uiteindelijk honderdduizend mensen kunnen wonen, ik zie niet waar die allemaal boodschappen kennen doen’

‘Er is hier niet eens een fotowinkel, heb ik al ontdekt.’

‘Een fotowinkel, Jaap? Wat moet je daar nou mee? Jij neemt alleen op

vakantie foto's maar voorlopig kunnen we niet op vakantie na al die nieuwe spullen die we gekocht hebben.'

'Ach, sowieso snap ik toch niet hoe je bij de winkels moet komen. Al die verkeerswegen en fietspaden dwars over elkaar heen en ook nog eens allemaal apart.'

'Verschillende straatniveaus noemde die man van de gemeente het die we net spraken, Jaap.'

'Dat moet hij zelf weten.'

'En bussen rijden hier amper, laat staan trams.'

'Trams hebben ze hier al helemaal niet,' zegt Jaap.

1967, Amsterdam/Lelystad

Al maanden is zijn vrouw, om voor Walter onverklaarbare redenen, regelmatig chagrijnig. Ze klaagt dat hun woning te klein is, te tochtig is, te vochtig en beschimmeld is. Aanvankelijk reageerde Walter daarop door te wijzen op de goede kanten van hun woning zoals de plek in het centrum van Amsterdam en de lage huur. Later gaat hij direct in de tegenaanval, zegt hij dat ze niet moet zeuren omdat er nu eenmaal woningnood is en ze domweg nergens anders naar toe kunnen.

Als Walter en zijn vrouw weer eens botsen en Walter zegt dat er gewoon geen alternatief is, wordt ze kwaad. 'Er is wel een alternatief!' valt ze uit, 'En dat is Lelystad!'

'Ik ga niet naar Lelystad', zegt Walter.

'Denk jij dat ik sta te springen om daar naar toe te verhuizen dan, Walter? Ik wil het liefst in Amsterdam blijven, bij mijn vader en moeder in de buurt. Ik ben de enige die ze hebben. Hun enige kind. De enige die naar ze omkijkt.'

Walter kijkt naar de grond als zijn vrouw gaat huilen. Het liefst geeft hij haar wat ze wil want hij vindt haar ontevredenheid over hun huisvesting begrijpelijk. Ook hij ruikt de schimmelstank in het vochtige en tochtige pand. Er over klagen bij de huisbaas heeft geen zin gehad. Het is niet realistisch om te verwachten dat de huisbaas de boel op gaat knappen. Er zijn immers gemeentelijke sloopplannen, wie weet ook voor hun woning, dus waarom zou de huisbaas dan geld in renovatie stoppen? Ze hebben in de Nieuwmarktbuurt immers een onzekere toekomst. De metro, de zogeheten Oostlijn, zal vrijwel zeker aangelegd worden en gevreesd wordt dat het ten koste gaat van veel woningen. Er vooral oude, haast verkrotte, woningen als die van Walter en zijn gezin zouden waarschijnlijk gesloopt

worden.

‘Ik wil hier niet weg’, begint zijn vrouw harder te huilen, ‘maar het gaat niet meer, het gaat niet meer. Het is een oude en te kleine woning.’

Ook Walter heeft steeds vaker het gevoel dat hij thuis zijn kont niet kan keren. Het lijkt wel alsof de woning steeds kleiner wordt naarmate hun zoon Wally ouder en groter wordt. En die moet eigenlijk gewoon een eigen kamer hebben.

‘Rustig maar lieverd’, zegt Walter, zijn vrouw voorzichtig omhelzend. ‘We verzinnen wel wat. We gaan op zoek naar een andere woning.’

‘Ja’? Echt?’ zegt zijn vrouw, opgelucht lachend door haar tranen heen.

‘Alleen wil ik niet naar Lelystad’, zegt Walter. Zijn stem klinkt krachteloos.

Tallose uren hadden Walter en zijn vrouw er over gesproken, gediscussieerd en haast gewanhoopt. Moesten ze al het vertrouwde achter zich laten? Was er echt geen alternatief? Het kon niet anders, mede door de woningnood, hadden ze uiteindelijk ingezien. Daarom hadden Walter en zijn vrouw na veel, heel veel, wikken en wegen besloten om met hun zoon Wally van Amsterdam naar Lelystad te verhuizen.

Lelystad had zeker veel voordelen. Ze zouden een nieuw huis krijgen. Een modern huis dat groot was, niet tochtte, waar geen vocht was dat de muren van binnen deed beslaan. Een huis waar je het niet hoorde als de burens uit bed kwamen, laat staan ruzie maakten. En het was een huis met een tuin.

Het huis zelf beschouwt het hele gezin als een verademing. Aanvankelijk genieten ze van de doorzoningwoning met ruimte in huis, allemaal een eigen kamer, en ook nog eens een tuin, maar na een paar maanden zien ze alle drie de mindere kanten van wonen in Lelystad.

Alle drie voelen ze zich in de stad een vreemde eend in de bijt. Ieder om

hun eigen redenen. Wally voelt zich een buitenbeentje, omdat heel veel Lelystedelingen uit het oosten van het land komen.

‘Die praten zo raar hier’, vindt Wally. Maar die uit het oosten afkomstige kinderen, zijn vriendjes in de straat, vinden juist dat Wally en de andere Amsterdammers raar praten met uitdrukkingen als godskannone en wat mot je.

Vader Walter blijft in Amsterdam werken. Hij en Wally krijgen iets meer een band omdat die telkens met zijn vader in de auto meerijdt naar Amsterdam, waar hij nog op de middelbare school zit, het Ir. Lelylyceum. Een school aan de Keizersgracht, tegenover de Westerkerk, op loopafstand van zijn oude huis.

Als zijn klasgenoten op het Ir. Lelylyceum horen dat hij naar Lelystad is verhuisd, wordt hij daarmee gepest, want wie wil er nou wonen in de verafgelegen kale stad in die lege polder waar niets te doen is?

2016, januari, Almere

Vlak bij de ingang van het café zitten ze tegenover elkaar aan een tafeltje. De lunchdrukte van het café is net voorbij. Maarten neemt de laatste hap van zijn omelet met kaas en veegt dan zijn mond af met een rood servetje. ‘Natuurlijk ken ik Amsterdam’, zegt Anneke, ‘Ik ben er laatst nog geweest met jou, naar de Oude Kerk. Ik ben geboren in Lelystad maar mijn vader in Amsterdam. Mijn vader heeft er tot zijn veertiende gewoond, in Amsterdam zelfs zijn VWO-diploma gehaald. En weet je wat ik echt apart vind omdat mijn vader op die school zat terwijl hij al in Lelystad woonde.. Weet je hoe die school heette?’

‘Het Ir. Lelylyceum?’

‘Inderdaad! Hoe weet jij dat?’

‘Ik heb zelf op die school gezeten. Niet gelijk met je vader hoor, zo oud ben ik ook weer niet. Op ’t Lely heb ik mijn havo- en vwo-diploma gehaald.’

Een niet grote man komt het café binnen. Hij draagt een lange zwarte jas, stevige donkere schoenen en een donkergrijs overhemd op een zwarte spijkerbroek. De man heeft een flinke bos wild zittend haar, dat wat dunner lijkt te worden, ziet Anneke als de man bij hun tafeltje komt staan.

Maarten staat direct op en omhelst de man.

‘Dit is Mario’, stelt Maarten de man voor, ‘Mario is een van de weinige vrienden die ik heb. Misschien zelfs de enige.’

‘Ik dacht dat jij helemaal geen vrienden had’, reageert Mario.

‘Ga zitten’, zegt Maarten.

‘Nee, ik heb hier afgesproken in verband met een klus, een opdracht.’

‘Wat doe je voor werk?’ mengt Anneke zich in het gesprek.

Nog voor Mario kan antwoorden doet Maarten dat. ‘Hij is dichter net als ik. Alleen doet hij er nog veel naast. Onder meer boeken schrijven.’

‘Van dichten kun je niet leven en belangrijker is dat het goed is om je onder

de mensen te begeven. Hele dagen thuis zitten dichten is niet goed. Ik wil niet zo'n eenzame zonderling worden als Maarten hier.'

'Hij is nog getrouwd ook', zegt Maarten.

'Wat heeft mijn huwelijk er mee te maken, stuk chagrijn? Trouwens, wat doe jij hier? Moet je zo optreden?'

Maarten schudt nee.

'Vanwaar begeef jij je dan onder de mensen dan? Welke bijzondere reden heeft jou je huis doen verlaten? Dat doe je zelden.'

Maarten knikt richting Anneke en zegt dat hij met haar heeft afgesproken.

Mario vraagt aan Anneke of hij weer loopt te mopperen.

'Nee hoor', zegt Anneke.

'Zelfs niet over Almere?' wil Mario weten.

'Maarten zingt geen halleluja over Almere, maar hij moppert niet, hoor, over die stad. Is er eigenlijk genuanceerd over, vind ik.'

'Moppert Maarten ook niet over het culturele klimaat hier in Almere? Hij snapt namelijk niet dat Almere voor Nederlandse begrippen een grote stad is, maar uiteindelijk wel een provinciestadje is met het daarbij horende culturele niveau...'

Anneke zegt dat volgens haar Maarten ziet dat Almere voordelen en nadelen heeft.

'Alles heeft goede en slechte kanten', zegt Mario, 'Almere is een goede woonplaats. Natuurlijk is het geen wereldstad maar waarom zou het dat moeten zijn? Je woont hier goed, alles is er. Een serieus stadscentrum met een mooi aanbod aan winkels en kroegen, je hebt flink wat groen op fietsafstand en zelfs openbaar zwemwater, de Noorderplassen, het Weerwater, het Gooimeer en noem maar op. Met de trein ben je zo in Amsterdam, Utrecht, Den Haag, Zwolle noem maar op. En...'

'Ja, nou weten we het wel', onderbreekt Maarten hem.

Mario port Maarten goedmoedig tegen zijn schouder.

‘Wij kennen elkaar trouwens van ’t Lely’, zegt Maarten tegen Anneke.

Enthousiast zegt Mario: ‘Het Lelylyceum was een geweldige school. Hoorde helemaal bij de tijd waarin Maarten en ik er op zaten. Het was een enorm vrije school waar de leerling centraal stond. Een heel gemengde school. Er zaten leerlingen op die in een mooi huis aan de gracht woonden, leerlingen die uit een smal straatje in de Jordaan kwamen en heel veel van overal in de stad vandaan. En er zaten leerlingen op die op andere scholen niet terecht konden, op andere scholen niet meer welkom waren.’

‘Zoals ik’, zegt Maarten.

Als Mario weer weg is, zegt Anneke dat het haar een sympathieke en vrolijke man lijkt.

‘Vergis je niet’, zegt Maarten, ‘Die Mario lijkt van buiten een vrolijke jongen, maar hij heeft ook zijn problemen hoor. Alleen raakt dat hem zelden omdat hij een vechter en een optimist is. Het is een goede vent, ondanks dat ik hem verschrikkelijk positief vind en aardig voor mensen, daar niet van. Ik heb veel raakvlakken met hem, we zijn niet voor niks vrienden, al zijn er grote verschillen. Zo is Mario een sociaal iemand. Zelf ben ik dat absoluut niet.’

‘Waarom kon jij niet op andere scholen terecht? Ben jij van andere scholen weg gestuurd?’

‘Weggestuurd, weggestuurd. Ik was er niet meer welkom...’

‘Jij niet meer welkom? Als je jou eenmaal goed kent, door de barse uiterlijke schijn heen kijkt, ben je een rustige en zelfs lieve en zorgzame man,’ , zegt Anneke zacht met grote haast liefdevolle ogen.

Zonder vooraankondiging komt de neiging in Maarten op om Anneke te kussen. Hij buigt onbewust iets naar haar toe, over het cafétafeltje heen.

Anneke trekt haar wenkbrauw op en lijkt iets achteruit te wijken in haar stoel. Verbeeldt Maarten zich die terugtrekking of is het echt zo?

1970, Lelystad

Elke werkdag stapt Walter om kwart over zeven in zijn auto, een lelijke Eend, om naar zijn werk in Amsterdam te rijden. Wanneer het meezit, is hij 's avonds rond kwart voor zeven weer thuis in Lelystad.

Vaak is hij aan het eind van het acht uurjournaal al in slaap aan het dommelen. Zijn vrouw geeft hem dan een por om hem wakker te houden. Ze weet wel dat Walter er niets aan kan doen, de lange dagen vermoeiend zijn.

Na een jaar in Lelystad barst ineens de bom. Vlak na het acht uurjournaal als ze voor de zoveelste keer gesnurk naast haar op de bank hoort, geeft ze Walter een hardere por dan anders. 'Ik vind er niks meer aan zo', zegt ze, 'Je vertrekt voor dag en dauw en als je thuis komt, ben je moe.'

Walter wrijft in zijn ogen en vraagt wat ze dan wil.

'Om te beginnen wil ik een man die niet altijd moe is. Een man die ik meer dan twee uurtjes per dag zie. Een man met wie ik op een normale tijd kan avondeten.'

Nadat Walter heeft uitgerekend dat hij per week in uren een werkdag lang in de auto zit geeft hij toe dat het forenzen ook hem tegen is gaan staan. 'Ik zit zo'n vier werkweken per jaar in mijn auto', verzucht hij steeds vaker. Vandaar dat hij solliciteert bij de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders, de RIJP. De Rijksdienst, die wat kantoren van Zwolle naar Lelystad heeft verplaatst, smacht haast naar jonge, goed opgeleide mensen als Walter. Die jonge mensen hebben ze nodig omdat men bij de Rijksdienst besloten heeft het anders te doen dan vroeger. In de polder niet hetzelfde doen als bijvoorbeeld in de Bijlmer, waar voornamelijk hoogbouw werd gebouwd. In de Bijlmer zijn weliswaar mensen gaan wonen maar dat was

noodgedwongen vanwege het woningtekort. Het liefst wilden ze een huis met een tuin en dat biedt Lelystad.

In de polder was laagbouw de maat. Dat sluit ook aan bij de toenemende vraag naar een huis met tuin en voor de deur een parkeerplek voor de auto. Wel wordt in de polder, net zoals in de Bijlmer, in stedelijke gebieden het idee van gescheiden functies overgenomen. Wonen, werken en recreëren gebeuren apart van elkaar. Ook is er een scheiding in verkeersstromen; auto's, fietsen, voetgangers en soms ook bussen hebben ieder een eigen weg. Om te beginnen in Lelystad.

De ervaren, enthousiaste en goed opgeleide Walter kan dus direct aan de slag bij de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders.

Daar legt hij makkelijk contact met zijn collega's, mede door zijn Amsterdamse branie die, in Walters geval, nooit ontaard in opschepperij of platte gemakzuchtige grappen. Hij wordt dan ook al snel uitgenodigd om zaterdagavond in De Meerkoet langs te komen. De Meerkoet is een houten gebouwtje in het centrum. De plek waar "het gebeurt" als er al iets cultureels of ter ontspanning in Lelystad gebeurt. Eigenlijk is het de enige plek waar je buitenshuis, aan lange tafels, een biertje kunt drinken.

En bier drinken doet de oudere collega met wie Walter aan het eind van zo'n zaterdagavond overblijft flink. Alle collega's zijn al afgehaakt als Walter en de oudere collega het al een tijd flink oneens zijn. Voor de zoveelste keer in de discussie zegt Walter dat het niet democratisch is.

Zijn oudere collega vindt dat onzin: 'De regering in Den Haag heeft geen ervaring met het droogleggen en inrichten van polders, wij bij de Rijksdienst wel. Dus is het logisch dat wij de beslissingen nemen.'

'Dat is toch niet meer van deze tijd? Mensen willen zelf beslissen, inspraak hebben', zegt Walter, 'Op deze manier is de RIJP oppermachtig.'

‘We overleggen geregeld met lokale overheden’, stelt de collega.

‘Welke lokale overheden? Die zijn hier nog niet’, zegt Walter, die moeite heeft zich in te houden.

‘Wel zeker hebben we hier een lokale overheid. Er is toch een landdrost verantwoordelijk voor Lelystad? En met die landdrost werken wij als Rijksdienst nauw samen.’

‘Houd toch op’, zegt Walter, ‘Will Marie Otto, de landdrost, heeft een dubbele pet op want hij is ook directeur van de RIJP. Dan stuurt hij als landdrost zichzelf een verzoek en antwoordt dan als directeur dat het niet kan.’

‘Dat is nu eenmaal de procedure’, haalt de oudere collega zijn schouders op,

De collega maakt met zijn hand een wegwerpgebaar en zegt: ‘Jij bent typisch een Amsterdammer. Aan alle onzin die hippies daar willen bereiken doen we hier niet.’

‘Juist in Amsterdam heeft de overheid geleerd dat die zich niet als regent op moet stellen. Dat het volk dat niet accepteert en in opstand komt.’

‘Allemaal tuig dat in de Nieuwmarktbuurt onterecht in opstand kwam tegen wethouder Lammers. Dat hun woningen gesloopt worden is voor hun eigen bestwil.’

Stom geslagen kijkt Walter zijn oudere collega aan. ‘Dat kun je niet menen’, stamelt hij, ‘Mensen weten zelf wat goed voor ze is. Daar moet de overheid zich niet mee bemoeien.’

‘Walter, Walter toch... Mensen zijn lang niet altijd verstandig denkende wezens. Mensen kunnen zich gedragen als getrainde apen die hebben geleerd zichzelf aan te kleden en zelfstandig het koffiezetapparaat te bedienen. En die wil jij zelf laten bepalen waar ze mogen wonen?’

‘Dat kun je echt niet menen allemaal! Waarom mogen mensen niet zelf

bepalen waar ze gaan wonen?’

‘Omdat daar alleen maar ellende van komt! Stel je voor wat er zal gebeuren met Lelystad als iedereen er maar kan komen wonen!’

2016, januari, Almere

Anneke zit op iets meer dan een meter afstand tegenover hem aan het cafétafeltje. Maarten wordt ineens kriegelig van zo dicht bij Anneke zijn. Eigenlijk wil hij nu het liefst naar huis, haar zeggen dat hij genoeg van haar gezelschap heeft en niet weet hoe lang dat gaat duren. Die kriegeligheid zit in hem, dat beseft hij, maar het komt niet alleen door hem, dat beseft hij nog meer.

Aan een kant voelt hij zich verbonden met Anneke en aan de andere kant voelt het alsof ze hem alsmaar op afstand houdt. Maarten kan zich niet voorstellen dat het puur zijn eigen onzekerheid is die hem het idee geeft dat ze een half verborgen kilte uitstraalt.

‘Kom, laten we een stuk gaan wandelen’, stelt hij voor.

Ze steken het Stadhuisplein over en besluiten door het winkelcentrum heen langs het Weerwater richting Lumièrepark te lopen.

Anneke vertelt ondertussen waar ze op haar werk mee bezig is maar Maarten reageert amper op hetgeen ze zegt. Pas als ze hem vraagt iets over het Lelylyceum te vertellen komt hij los.

‘Het Lely was echt een thuis voor mij. Voor het eerst in mijn leven. Mijn ouders leefden toen weliswaar nog maar gevoelsmatig was ik sinds mijn vierde al wees, familieloos dus. Toen ik op mijn zeventiende op ’t Lely kwam voelde ik me eindelijk ergens welkom.’

‘Op je zeventiende? Oh ja, daarvoor had je op andere scholen gezeten maar daar werd je steeds weggestuurd.’

‘Zeg maar rustig dat ik er van afgetrapt werd... Niet zo gek eigenlijk, want ik zat op die andere scholen totaal verkeerd. Achteraf gezien zat ik daar onder mijn niveau, werd ik niet uitgedaagd en zodoende verveelde ik me daar waardoor ik dingen ging uithalen die ze niet konden plaatsen.’

‘Hoezo onder je niveau?’

‘Het waren mavo’s. Hoe dan ook: op die scholen daarvoor zeiden ze dat er iets mis met me was, zelfs ‘ziek in zijn hoofd’ was, zoals een leraar over mij zei. Op ’t Lely zeiden ze: ‘Wat een levendige, creatieve en intelligente jongen ben jij.’ Dat was een verademing!’

‘Wat voor soort school was het?’

‘Het was een school die bij die tijd paste en een school die vooruitstrevend was, waar de leerling centraal stond. Het was begin jaren tachtig. Een verwarrende tijd, punk, krakers, kruisraketten, de dreiging van de bom. Kortom: No Future. Tegelijk of misschien juist daardoor leek alles te mogen, moest alles kunnen. Het wettelijke gezag boezemde steeds minder respect in en op autoriteiten werd neergekeken. Je kunt het je nu niet voorstellen maar er werd op ’t Lely gewoon geblowd tijdens schooluren. In het gebouw zelf, in een van de drie kantines. In de zogeheten Rookkantine die een beruchte plek was waar van alles gebeurde wat God en de rector verboden hadden... Niet dat een verbod indruk maakte op ons, op de leerlingen die in de Rookkantine kwamen. Zo herinner ik me nog dat een leraar de rookkantine in kwam om zijn beklag te doen. Niet om blowen te verbieden maar om te vragen of we een bepaalde wietsoort niet meer binnen wilde opsteken omdat de geur zo penetrant was dat hij in zijn klaslokaal op de derde verdieping van het schoolgebouw nog te ruiken was!’

Ongelovig zegt Anneke dat je tegenwoordig niet eens op het schoolplein mag roken, laat staan blowen in school.

‘Het was een andere tijd, Anneke. Vergis je echter niet. ’t Lely was in bepaalde opzichten een vrije school maar leren was er wel degelijk belangrijk. En ze stimuleerden daar heel erg om zelf na te denken, te kijken naar de wereld en jezelf. En je moest daar wel gewoon over gaan hoor. En ging je een paar keer niet over dan moest je naar andere school. Maar ze

keken ook hoe het kwam dat je niet over ging. De leerling stond daar erg centraal.'

'Klinkt goed.'

'Het was een hele goede school. Grappig is dat tegenwoordig het Nederlandse hoofdkantoor van Amnesty International in het gebouw zit. Passend ook, want op 't Lely was iedereen welkom. En dat is toch wel een teken van vooruitgang, vroeger, in de tijd van Cornelis Lely zelf, zouden gewone mensen zoals ik zo'n opleiding zelden hebben kunnen volgen.'

Ze zwijgen een tijd totdat Maarten zegt dat het praten over zijn verleden hem aan Almere doet denken. Anneke vraagt waarom.

'Ik heb in Almere steeds vaker het gevoel wat ik op die mavo's had. Dat ze zeggen dat er iets mis met me is, ik "ziek in mijn hoofd ben".'

'Wat is er dan allemaal gebeurd Maarten?'

'Hoe bedoel je?'

'Ik heb je eens wat gegoogeld en de eerste vijftien jaar dat je hier woonde, was je erg positief over Almere. Ik krijg het idee dat jij een dubbel gevoel over Almere hebt, Maarten. Je beschrijft het regelmatig kritisch. Maar hoe beter ik je leer kennen, hoe beter ik hoor dat er een ondertoon in zit. En ondertoon van teleurstelling. Alsof je verdriet om Almere hebt.'

Maarten kijkt voor zich uit, zoekt in zijn colbert naar shag.

'Zie ik dat niet goed?' vraagt Anneke.

Pas als hij een shaggie heeft gerold en dat aangestoken heeft, antwoordt Maarten: 'Ik heb je toch over Maarten Luther verteld?'

'Die kerkhervormer, die priester die door menigeen verafschuwd werd? Die stellingen op de deur van een kapel spijkerde en door de paus werd geëxcommuniceerd?'

'Maarten Luther kaartte in de zestiende eeuw misstanden en uitwassen in de kerk aan. Het was toen namelijk mogelijk om als je gezondigd had

vergeving te kopen door geld aan de kerk te geven. Boete te doen door zogenaamde aflaten te kopen. Van die aflaten werd misbruik gemaakt. Soms werd er al boete gedaan, geld gegeven, nog voordat er gezondigd was. Luther wees er op dat God het niet zo bedoeld had, dat je op die manier met aflaten als het ware een vrijbrief voor je zonden kon kopen.'

'Wat heeft dat met Almere te maken?

'Met een aflaat hoop je bij God in een goed blaadje te komen. Je in de hemel als goed mens te presenteren. Op hun beurt zijn kunst en cultuur voor bepaalde mensen en gemeenschappen een manier om zich beschaafd voor te doen. Almere doet zich beschaafder voor dan het is. De gemeente stopt geld in bijvoorbeeld een schouwburg waarvan het gebouw zo duur is dat er te weinig geld overblijft voor een goede programmering. En vergis je niet: kunst en cultuur zijn belangrijke levensbehoeften. Vlak na eten, drinken, een dak boven je hoofd en dergelijke. Ik heb alleen het idee dat Almere dat niet snapt. Daar verkeerd mee om gaat. Voor de uiterlijke schijn kiest. Neem beeldende kunst bij wijze van spreken. Voor mij gaat het om het schilderij niet om de lijst er omheen. Almere vindt een dure lijst zo belangrijk dat er geen geld meer is voor een fatsoenlijk schilderij. Ik wijs daar Almere op, zoals Maarten Luther er op wees dat je door het kopen van een aflaat niet werkelijk berouw hoeft te hebben. Niet werkelijk boetvaardig bent. En net zoals berouw van binnen zit, is ook kunst en cultuur geen kwestie van doen alsof. Een dure schouwburg neerzetten zonder voldoende geld om daarbinnen iets te doen is een aflaat kopen.'

'En nu?' vraagt Anneke.

'Er is van alles wat ik geprobeerd heb... Van alles. Alleen krijg ik steeds meer het gevoel dat ik hier niet pas. Er geen plek voor mij is hier. Ik hier niet thuis hoor.'

Anneke kijkt hem lang aan. Dan vertelt Maarten dat volgens zijn vriend

Mario het te vergelijken is met een relatie. Soms is er tussen een jongen en meisje, of man en vrouw, teveel narigheid gebeurd om het nog te laten werken. Al willen zowel de jongen als dat meisje nog wel bij elkaar blijven. Is er nog enige liefde tussen ze, maar wat gebeurd is, kan niet vergeten of vergeven worden waardoor de relatie verpest is. Mario raadt Maarten daarom aan zich er bij neer te leggen en ergens anders opnieuw te beginnen.'

'Verhuizen naar een andere stad dus?' vraagt Anneke.

Maarten zwijgt. Om zijn mond een harde trek.

1971, Lelystad

Twee straten verderop woont de achttienjarige Lucia. Hoewel Wally het zelf niet zo betitelt, krijgen ze wel verkering. Voorzichtig gaan ze steeds verder. Wat kussen gaat geleidelijk over in langdurig zoenen waarbij ook hun tongen een rol spelen. Het is dat ze niet bij elkaar in de klas zitten en van hun ouders niet bij elkaar mogen slapen anders waren ze vierentwintig uur per dag bij elkaar. 'Ik kan niet zonder hem en hij niet zonder mij', zegt Lucia.

Dan gebeurt er iets. Ze lopen telkens uren door de stad in aanbouw die Lelystad nog is en zitten op een stil plekje langs de Zuigerplas. Wally en Lucia praten, overleggen, discussiëren en schreeuwen tegen elkaar. Overeenstemming bereiken ze echter niet. Ze weten niet wat te doen. Als Lucia het inderdaad is, moeten ze vluchten, bedenken ze. Maar waarheen? En waarom? En voor wie vluchten ze dan en wat lost dat op? Het is een situatie die meer dan een week aanhoudt. Hun ouders merken wel dat er iets speelt, alleen hebben ze geen idee wat. Ze wijten het aan irritatie die ontstaat doordat Wally en Lucia voortdurend samen zijn, voortdurend op elkaars lip zitten. 'Dat is niet gezond', zegt Walter tegen Wally.

Als Lucia na drie weken over tijd nog altijd niet ongesteld is, gaan ze gezamenlijk naar haar huisarts.

'Ik snap het niet', zegt ze tegen de huisarts, 'want ik slik de pil.'

'Dat gebeurt heel soms', constateert de huisarts als hij Lucia de uitslag van de zwangerschapstest geeft.

Er is grote paniek bij Wally en Lucia, maar zodra ze, na dagenlang praten, hebben besloten dat er geen sprake kan zijn van een abortus, komt er een

rust over ze. Wat ze dan moeten doen, is immers logisch: trouwen. Opnieuw is er dan echter paniek, omdat ze het niet aan hun ouders durven te vertellen.

Zowel de ouders van Wally als die van Lucia reageren in eerste instantie geschokt en worden dan boos. Wanneer dat wat weggezakt is, wordt er praktisch omgegaan met het nieuws als blijkt dat de twee willen trouwen. Er moet een huis geregeld worden en dat moet ingericht worden. Gelukkig is er in Lelystad voldoende woonruimte beschikbaar.

Als het meisje geboren wordt, krijgt ze de naam Bettie. In het paspoort van Wally wordt zij bijgeschreven met als geboorteplaats Openbaar Lichaam Zuidelijke IJsselmeerpolders, de voorloper van de gemeente Lelystad.

Via zijn vader heeft Wally dan al een baan gevonden bij het Openbaar Lichaam Zuidelijke IJsselmeerpolders, kortweg ZIJP genoemd. Het ZIJP houdt zich bezig met het bestuur van de Oostelijke en Zuidelijke Flevopolder. Wally werkt op het groepssecretariaat dat gaat over het zuidelijke deel van de polder, waar Zeewolde en Almere moeten komen. In eerste instantie is hij een soort koffiejongen en manusje van alles. Later moet hij veel notuleren en archiveren. Doordat hij een VWO-diploma heeft en nieuwsgierig, gedreven en enthousiast is, wordt hij gaandeweg bij van alles betrokken en krijgt hij zo van alles mee.

1972, Lelystad

Ze staan over een landkaart van Lelystad gebogen. Veel is slechts in vage contouren aangegeven omdat het nog gebouwd moet worden.

‘Pa, kijk nou’, zegt Wally, ‘Vrijwel alles is recht en vierkant in Lelystad.’

‘Dat hebben ambtenaren van de Rijksdienst nu eenmaal allemaal zo bedacht. Die bepaalden alles. Je weet wat ik daar van vind. Dat moet anders in het vervolg.’

‘Vind je niet dat het dan toch meer door de politiek getoetst had moeten worden?’

‘Met de wijsheid van nu zeker’, zegt Walter, ‘Aan de andere kant... Kijk naar Amsterdam. Daar zijn het juist de politici die zich hard maken om zowel de Jordaan als onze oude buurt te slopen.’

‘Dat is waar. Ze pakken de stadsvernieuwing daar wel erg voortvarend aan. Wethouder Lammers wil in Amsterdam niet meer de boel opknappen, maar de boel platgooien. Ook voor de metro. Terwijl ik denk dat je veel beter die woningen kunt herstellen in plaats van ze te vervangen door nieuwbouw.’

Walter zegt dat hij benieuwd is of Lammers de sloopplannen er door krijgt, omdat tegenwoordig mensen, laat staan Amsterdammers, niet zomaar alles accepteren van de overheid, in dit geval het gemeentebestuur. Autoriteit, overheid en kerk, boeten in aan invloed en macht, daar wordt niet langer tegenop gekeken. De democratisering is niet te stoppen.

Overheidsbemoeyenis wordt gezien als paternalistisch. Het zal Walter niks verbazen als er massale protesten zullen klinken. Wie weet zelfs rellen. Hij begrijpt het dilemma van de overheid wel, want er moeten woningen gebouwd worden. Heel veel woningen.

‘In 1963 bijvoorbeeld, jongen, waren er driehonderdduizend woningen te weinig in het land. Driehonderdduizend!! En door de jaren zestig zijn mensen mondiger, zelfstandiger en bewuster. Die accepteren het niet langer

dat ze zonder woning zitten.’

‘Maar goed, de politiek bouwt natuurlijk geen woningen, die kan alleen maar besluiten dat het moet gebeuren’, zegt Wally, ‘En voordat het zover is, zal er wel eerst weer een hoop gesteggel plaats vinden, want dat hoort ook bij politiek.’

‘Zo is het.’

Walter vouwt de kaart weer op en schenkt koffie in uit een thermoskan.

Wally doet melk en suiker in zijn kopje, zijn vader drinkt het zwart.

‘Over gesteggel gesproken, Pa... Je weet van dat dorp tegenover Huizen?

Aan de zuidelijkste rand van de polder?’

‘Almere gaat dat heten toch?’

‘Als je eens wist wat er alleen al over de plek daarvan gesteggeld is!

Amsterdam wilde dat zo dichtbij mogelijk hebben, precies aan de overkant van het water. Maar laten het Gooi en Utrecht nou precies hetzelfde willen.’

‘Dat het zo dicht mogelijk bij hun komt te liggen?’

‘Heel goed, pap.’

‘En laat me raden... Het is een compromis geworden.’

‘Inderdaad! Het komt exact te liggen tussen de plek die Amsterdam aan de ene en Utrecht en Het Gooi aan de andere kant wilden.’

1975, Lelystad

‘Nu volgend jaar de dijk in het IJsselmeer af is, weten mijn collega’s haast zeker dat de drooglegging van de Markerwaard niet lang op zich zal laten wachten. Dat het eindelijk zal gebeuren’, zegt Walter, die bij Wally en diens vrouw Lucia op bezoek is.

Lucia is bezig Bettie naar bed te brengen.

‘Jongen, het is hard nodig dat Lelystad ook letterlijk centraler zal komen te liggen als die polder klaar is, want het gaat niet goed met die stad. Het aantal inwoners blijft achter op de plannen en de werkloosheid is hoog. Veel hoger dan in de rest van het land.’

‘En wat dacht je van de criminaliteit? Die is schrikbarend, nergens is dat percentage zo hoog als hier.’

Vader en zoon zwijgen. Buiten rijdt een auto voorbij. En nog eentje. Boven horen ze een deur dichtgaan. Direct klinkt van boven het gehuil van Bettie en gaat de deur weer open.

‘Is dat niet raar, pap?’

‘Weet ik niet. Dit is voor iedereen nieuw, vergeet dat niet. Nog nooit is zoiets ontstaan. Nergens ter wereld is het ooit gepresteerd om zoveel nieuw land te scheppen midden in een drukbevolkt gebied waar mensen gingen wonen en werken. Zoiets van niks af aan doen op deze grote schaal en dan dat gebied inrichten, niet alleen als landbouwgrond maar nu dus ook als duidelijk afgebakend stedelijk gebied bedoeld voor honderdduizend mensen.’

‘Hoe kan het nou dat in Lelystad het niet goed gaat terwijl er in de Noordoostpolder amper werkloosheid en criminaliteit is?’

‘Je weet dat er voor de Noordoostpolder streng geselecteerd is. Je weet ook dat ik vind dat ze daarin te vaak doorschoten. En toch, jongen... En toch... Een effect van die selectie is wel geweest dat ze precies wisten wie er nodig

waren, wat voor mensen dat moesten zijn en wie ze dus niet toelieten. Zo is er precies afgewogen voor hoeveel timmermannen, schilders, bakkers, slaggers en dergelijke er werk was in de Noordoostpolder. En er werd, niet alleen voor de boeren en winkeliers, gekeken naar je karakter.'

'Zeg jij nou dat het Übermensen zijn in de Noordoostpolder, pa?'

'Wat een rotwoord, Wally! De mensen en de sfeer in de Noordoostpolder hebben ook mindere kanten hoor. Al is het maar dat het geselecteerd zijn sommigen naar het hoofd is gestegen, die denken werkelijk bijzonder te zijn. En hoewel er werd geselecteerd op gemeenschapszin kwam dat niet altijd tot uiting door maatschappelijke en zakelijke concurrentie. Er ontstond in de jaren vijftig een nieuwe standenmaatschappij. Iemand met veel land, een grote boerderij, vond zichzelf soms meer en beter dan een kleine boer. Op hun beurt keken enkele van die kleine boeren weer neer op een gewone landarbeider. En dan waren er ook nog mensen die zeiden dat een akkerbouwer meer is dan een boer met een gemengd bedrijf omdat akkerbouw lucratiever is.'

2016, februari, Lelystad

Hoewel het twaalf jaar geleden is dat hij bij Omroep Flevoland haar stagebegeleider was, heeft Anneke contact gehouden met Berry. Eens in de zoveel tijd drinken ze samen wat. Meestal, zoals nu, in Lelystad. Ze zitten binnen bij een café tegenover het ziekenhuis. Het loopt tegen drie uur en het is niet druk in de café. Anneke en Berry hebben een plek aan een tafeltje vlakbij de ingang, links van de deur, uit de tocht maar ze zien wel wie er binnen komen.

Ze wisselen wat lokale nieuwtjes uit en bespreken het wel en wee van mensen die ze allebei kennen.

Als ze zich, voor de zoveelste keer sinds ze elkaar kennen, verbazen over hoeveel wederzijdse kennissen ze hebben, constateert Berry, ook niet voor het eerst, dat Lelystad een groot dorp is.

‘Dat vind ik niet altijd leuk’, zegt Anneke. Om vervolgens Berry te vragen of hij nooit heeft overwogen om te verhuizen.

‘Ik heb er nooit aan gedacht om uit Lelystad weg te gaan’, antwoordt Berry, ‘Mijn jeugdvrienden wonen hier nog. We zijn verknocht aan elkaar en aan de stad. Het gevoel en de sfeer is goed.’

‘Dat is een compliment voor de stad toch als mensen die er zijn opgegroeid er blijven wonen?’

‘Zeker Anneke. En jijzelf bent hier toch geboren en getogen en woont ook nog altijd in Lelystad. Dan bevalt het je kennelijk.’

Op dat moment komt er een jongen binnen, zijn haar is extreem kort. In zijn nek staat groot 0320 getatoeëerd; het kerngetal van Lelystad en omringende gemeentes.

‘Het beval me in Lelystad maar niet om nou zover als die jongen te gaan...’ zegt Anneke zacht. Dan vertelt ze dat ze graag een groter huis wil. ‘Met mijn salaris ben ik helaas afhankelijk van een sociale huurwoning en die

ligt niet voor het opscheppen.'

'Men is duurdere woningen gaan bouwen, er is gekozen om kapitaal naar de stad te halen, de kuststrook langs het Markermeer te ontwikkelen.'

'Ja dat merk ik, Berry, dat er duurdere woningen gebouwd worden.'

'Oh er wordt ook nog sociaal gebouwd hoor. Helaas is er nu schaarste in alle woningen. Voor een sociale huurwoning moet je vijf jaar wachten.'

'Helaas ja.'

'Iets anders: is er inmiddels een man in je leven? Of ben je nog altijd vrijgezel?'

'Nog altijd alleen. Maar het staat me steeds vaker tegen.'

'Wacht even. Je zei dat er geen man in je leven is, maar je spreekt toch heel vaak af met hoe heet hij, Maarten Luther?'

'Maarten Luger.'

Anneke zwijgt en kijkt om zich heen. Dan neemt ze een slokje thee, zet haar kopje weer neer om het direct weer op te pakken en nog een slokje te nemen.

'Maarten Luger ja, die bedoel ik', zegt Berry.

Ze pakt het theelepeltje dat naast haar theekopje ligt en roert de thee, hoewel er geen suiker in haar thee zit.

Dan staat ze op. 'Even naar het toilet.'

2016 februari Lelystad

Als Anneke terug komt van het toilet en weer zit, vraagt Berry of ze voor de krant nog met interessante artikelen bezig is.

‘Nou’, zegt Anneke, ‘Of er een echt artikel in zit, weet ik niet, maar ik ben bezig met het imago van Lelystad.’

Berry laat zijn schouders iets zakken en wil net vertellen dat Lelystad lang, veel te lang, een negatief imago heeft gehad als de deur van het café opengaat. Er stapt een niet grote oudere meneer binnen. Zijn haarkleur zit op de rand van blond en zilvergrijs. ‘Daar hebben we William van der Meulen, de voormalige marketingman van Lelystad’, zegt Berry. William komt naar hun tafeltje toe en geeft ze een hand. ‘Dit is Anneke’, stelt Berry haar voor. ‘Ik ken haar al als kind’, zegt William, ‘Ik heb lang geleden met haar opa gewerkt. En was zelfs op zijn uitvaart.’

‘Oh ja, daar hebben we elkaar heel kort gesproken’, zegt Anneke.

Berry zegt dat het grappig is dat William net binnen komt op het moment dat ze het hebben over het imago van Lelystad. Want daar weet William als oud-pr en marketingman natuurlijk alles van.’

William antwoordt: ‘Negatieve zaken van Lelystad kwamen steeds weer in de schijnwerpers. Dat kwam ook door de journalistiek. Een stuk verdwijnt in het archief, een volgende journalist duikt in dat archief en komt alleen maar negatieve aspecten tegen van een kwart eeuw geleden. Als jonge, beginnend journalist durf je je niet te verzetten tegen wat in het archief staat. Dat negatieve gedoe is nu grotendeels achter de rug.’

‘Ik vind dat William daar wel een punt heeft’, zegt Berry, ‘Gemakzuchtige knipselkrantjournalistiek kwam inderdaad voor. Lelystad was immers een makkelijk slachtoffer voor een smakelijk verhaal, waarbij diepgang en context vaak ontbraken.’

‘Wat helpt,’ gaat Berry door, ‘is dat er sinds een paar jaar gelukkig een

kentering is doordat Lelystad zich is gaan richten op haar sterke kanten. De centrale ligging in het land, veel goedkope bedrijfsruimte en achttien kilometer kustlijn, want een van de troeven is het water.

Er zijn een overslaghaven, jachthavens en een prachtige passantenhaven. Die passantenhaven is geschikt voor riviercruises want de gebruikelijke bestemmingen van die riviercruises zoals Amsterdam en Enkhuizen knappen uit hun voegen. En vanuit Lelystad kun je naar Enkhuizen, Kampen en Schokland.'

'Dat is waar', zegt Anneke.

'Vergeet niet', gaat Berry door, 'dat Lelystad een valse start heeft gemaakt. Er waren toen ze begonnen met Lelystad twee stromingen, waarvan er eentje op het land wilde bouwen en de ander vanuit het water wilde bouwen, aan de kust met bouwen wilde beginnen. Die won aanvankelijk niet.'

'Dat is een tekentafelverhaal', zegt William, 'Door de watersnoodramp van 1953 bouwde je in die tijd niet aan het water. Daarom is besloten Lelystad zeven kilometer landinwaarts te bouwen. Maar je hebt gelijk dat in het verleden Lelystad onvoldoende gebruik heeft gemaakt van het water. Je had daar veel meer mediterraan, watergebonden kunnen bouwen. Dat was beter voor de kwaliteit van de stad geweest.'

Met een blik richting Anneke en Berry of het goed is, trekt William een stoel achteruit en schuift bij hun aan.

'Eindelijk heeft Lelystad gekozen voor een inhaalslag op kwaliteit en kapitaal', zegt Berry, 'Want we zitten tot op de dag van vandaag met nakomelingen van mensen die leefden op een bestaansminimum. Duidelijk werd dat het op deze manier niet verder kon. De stad een geheel moest worden. De gemeente koos om de bestaande stad op te kalefateren en niet aan de randen bij te bouwen. Ze ging kijken hoe je de economie kunt

stimuleren. Dat was moeilijk want de twee woningbouwverenigingen in Lelystad hadden liquiditeitsproblemen, dus die gingen woningen verkopen om het hoofd boven water te houden. Je moet zorgen dat je mensen trekt die geld hebben, die vertellen dan weer aan andere mensen met geld hoe het hier is. We zijn van gemankeerde stad naar volwassen stad gegaan. En het is hier een groot dorp waar iedereen elkaar kent. Je hebt hier ondernemende mensen die de aard van de Lelystedeling kennen. Die weten wanneer en waarin ze moeten investeren, een bedrijf op moeten zetten, die hebben daar geen marktonderzoek voor nodig. En wat dacht je van de mensen die door hebben dat je in Het Gooi een miljoen betaalt voor een vrijstand huis en je dat hier voor drieënhalve ton kunt kopen? En dan staat het nog aan de bosrand ook!’

William knikt en stelt: ‘Nu zeggen mensen uit de Randstad: in Lelystad krijg je veel meer volume voor lagere prijzen. En een groot bedrijf als Inditex heeft laatst 23,5 hectare grond gekocht. Die keken alleen naar beschikbaarheid en of het bestemmingsplan het toeliet. Lelystad is prima bereikbaar met trein en over de snelweg.’

‘Hoewel ze allebei nieuwe steden zijn, lijkt Almere levendiger dan Lelystad door de komst van studenten sinds hogeschool Windesheim daar zit’, zegt Anneke.

William kijkt snel rond en zegt dan: ‘Windesheim zou eigenlijk naar Lelystad komen. Burgemeester Leeuwe had Windesheim naar Lelystad gehaald, maar als burgemeester van Almere wilde Annemarie Jorritsma dat in haar stad hebben. En Jorritsma wist dat als er een HBO in Lelystad zou zijn, de kans zeer klein was dat er ook een in Almere zou komen, helemaal met alles wat er al in Amsterdam en Utrecht is. Dus is Jorritsma als burgemeester voor Almere gaan lobbyen. Zij had betere contacten in Den Haag als oud-minister. Anders had Windesheim dus, zoals eigenlijk

afgesproken, in Lelystad gezeten.'

Anneke denkt aan dat Maarten eens zei dat Almere een heel grote mond heeft en hij zich daar aan ergert. Ze vraagt William hoe hij daar naar kijkt. 'Er loopt over Nederland een onzichtbare streep, die gaat precies over Lelystad', zegt William, 'De ene kant heb je de economische motor, aan de oostkant de mooie woongebieden. In het westen heb je Amsterdam en in Almere zitten veel Amsterdammers, dus begrijp ik wel dat Almere een wat grote mond heeft.'

Ze praten met zijn drietjes door over de verschillen en overeenkomsten tussen Almere, Lelystad en de rest van Flevoland. Zo belanden ze bij de verschillen tussen vroeger en nu. Anneke denkt aan haar ontmoeting met haar familielid Jan-Klaas, die had gezegd "Als wij nu de polder hadden moeten maken, was er geen zak van terecht gekomen. Nu zouden we vastlopen in allerlei democratische gedoe."

Anneke oppert dat een groot project als de Flevopolder niet meer mogelijk zou zijn. 'Kijk maar naar het niet door gaan van de markerwaard.

William is dat niet met haar eens 'Als de nood hoog is, zou de politiek zo weer zo'n beslissing als het Zuiderzeeproject nemen. De Markerwaard komt heus weer aan bod. Over een paar jaar telt Nederland 19 miljoen mensen. Daar moet je ruimte voor hebben. Je gaat problemen krijgen als je tegen de Randstedeling zegt dat hij maar naar Noord-Groningen moet verhuizen. Is de Markerwaard er, dan is de afstand acceptabel voor mensen, gaan Randstedelingen daar in hun nieuwe huizen wonen. Ja, die Markerwaard zal weer aan bod komen.'

2017, februari, Almere

Op verschillende plekken in Almere staan, net als overal in het land, grote borden met daarop affiches. Het zijn doorgaans simpel gestelde boodschappen waarmee politieke partijen oproepen om op ze te stemmen bij de komende Tweede Kamerverkiezingen.

‘De PVV is toch de grootste partij in Almere,’ zegt Anneke.

‘In de gemeenteraad? Inderdaad was zowel bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2010 als 2014 de PVV de grootste.’

‘Oh ja, die deden alleen in Den Haag en Almere mee.’

‘Klopt.’

‘Dat Almere acht jaar lang een van de slechts twee steden was waar de PVV in de gemeenteraad zat, zegt dat iets over die stad? Iets over haar inwoners?’

‘Dat denk ik niet’, antwoordt Maarten.

‘Waarom is de PVV zo groot in Almere?’ vraagt ze Maarten.

‘Laat ik beginnen met een observatie’, antwoord hij. ‘Zelfs gefluister klinkt als geschreeuw zodra het de stilte verscheurt... Het is betreurenswaardig dat menig politieke partij zich te vaak in zwijgen hult. Daarmee zeg ik niet dat je elke politieke discussie in het openbaar moet voeren. Maar door dat alsmaar zwijgen zijn er mensen die geen vertrouwen meer in de politiek hebben.’

Anneke zegt dat ze dat een mooi geformuleerd antwoord vindt, maar dat ze zich verbaast over dat de PVV al acht jaar lang de grootste partij in Almere is. Uitgerekend in het nieuwe Almere een partij scoort met een wij versus zij verhaal. Een partij die vindt dat bepaalde mensen hier niet thuis horen.

‘Dat kan verbazing wekken, Anneke, omdat weinig Almeerders hier geboren zijn. De meesten zijn immigranten. Hier naar toe gekomen omdat Almere het beloofde land was. In het beloofde land zou alles anders, beter worden.’

Menigeen dacht dat Almere een nieuwe start inhield. Helaas sleept een ieder zijn verleden mee. Verdwijnen alle frustraties niet door van woonplaats te wisselen. En vergeet niet dat menig Amsterdammer naar Almere is gevlucht omdat zijn oude buurt voor zijn gevoel te multicultureel werd. Maar ook in Almere wonen mensen met een kleur of andere afkomst. Van dat alles moet je toch iemand de schuld geven? De PVV speelt in op die teleurstelling...'

'Hoe bedoel je?'

'Menigeen verwachtte en hoopte dat alles beter zou gaan als ze eenmaal in Almere woonden. In het beloofde land. Maar ze zijn nog steeds te dik. Ze hebben nog steeds problemen met hun baas. Nog steeds minder geld dan ze willen. Nog steeds dezelfde saaie vrienden, dezelfde vervelende baan, dezelfde bleke toekomst. En in plaats van dat ze nuchter zijn, in de spiegel kijken, doen ze alles om maar niet de schuld bij zichzelf te leggen.

Verstandige en dappere mensen doen indien mogelijk iets aan hun situatie. Ze zien zichzelf in de spiegel en spreken hun evenbeeld streng toe. Domme en laffe mensen geven echter iedereen de schuld van hun tegenslag behalve zichzelf. De wereld, Nederland en Almere schieten tekort. Zelf hebben ze nooit iets verkeerd gedaan. Want het is de schuld van de wereld, Nederland en Almere in het bijzonder.'

De bediening verschijnt aan hun cafétafeltje en vraagt of ze nog wat te drinken willen. Net voordat Anneke wil zeggen dat ze nog een thee lust, gaat haar telefoon. Ze zoekt in haar tas en bestelt inmiddels nog een thee. Tegen de tijd dat ze haar telefoon gevonden heeft, is die gestopt met overgaan. Ze kijkt op het schermje en mompelt dan dat ze iemand moet terugbellen.

Terwijl ze belt, denkt Maarten na over de PVV-raadsleden in Almere. De meesten heeft hij wel eens ontmoet en gesproken. Sommige meerdere malen

en wat langer zelfs. Bijna allemaal zijn het aardige mensen met een goed stel hersens. Je moet bij hem dan ook niet aankomen met te stellen dat PVV'ers domme en nare mensen zijn, want dat zijn het gewoon niet, vindt hij.

Anneke bergt haar telefoon op, noteert wat in haar agenda en kijkt dan Maarten aan. 'Er zijn toch ook mensen die het slecht hebben', zegt ze.

'Toe nou zeg. Nederland staat hoog op allerlei wereldlijsten. Het leven in ons land is goed op allerlei manieren. Het is hier best wonen. Nog altijd behoren we tot de allerrijkste landen.

In dat welvarende Nederland is Almere de nieuwste en meest aangeharkte stad, gebouwd conform de aller-modernste wensen. Hier zijn alleen maar goed geïsoleerde huizen met niet lekkende daken. Het geklaag, gejammer en gemopper lijkt echter in Nederlands modernste stad een hoogtepunt te bereiken. Soms denk ik dat er geen chagrijniger en gefrustreerder Nederlander is dan menig Almeerder...'

'Echt waar?'

'Ja! Het is potverdorie toch prachtig wat hier in minder dan een halve eeuw uit de zeebodem is gestampt? Hoor ik echter sommige Almeerders praten, lees ik op internet allerlei berichten, de reacties van "reaguurders"... Dan verwacht je dat het huiselijk afval en zwerfvuil hier metershoog opgestapeld zijn. Er zonder voedselbank in elke straat uitgemergelde lijken van door honger omgekomen inwoners liggen. Je zonder kogelvrij vest de stad niet meer in kunt.'

1975, Lelystad

Walter en Wally staan naar lelystad te kijken vanaf een stuk onbebouwde grond buiten de stad. Ze zien een vlakte met hier en daar ingevulde woonwijken en vooral veel wijken in aanbouw. Ze zijn er met de Lelijke Eend van Walter naar toe gereden. Dat doen ze regelmatig, want het uitzicht op Lelystad verandert snel. Wat Walter al kent vanaf het papier, van schetsen, ideeën en plannen ziet hij hier concreet worden. Waar eerst nog zand was, zie je in de maanden erop een wijk ontstaan. Daar wijzen vader en zoon elkaar dan op.

‘Er wordt hard gewerkt, een hoop gepresteerd, hard gewerkt’, zegt Walter, ‘Niet alleen door de bouwers, maar ook door alle ambtenaren.’

‘En mensen maar zeggen dat ambtenaren niks doen.’

‘We zijn allebei ambtenaren en weten dat de meeste vooroordelen over ambtenaren onzin zijn.’

‘Ik vind alle grappen erover zo flauw, Pa.’

‘Allemaal heb ik ze al talloze keren gehoord, jongen.’

‘Ongetwijfeld.’

‘Alleen is het niet goed als ambtenaren bepalen wat er moet gebeuren. Ambtenaren moeten de besluiten uitvoeren die de politiek heeft genomen. En als het goed is, houden politici bij het beslissen rekening met mensen, met de wensen en eisen van hun achterban en burgers in het algemeen. In de Noordoostpolder is dat te weinig gebeurd. In de Noordoostpolder hoefde niet naar gewone mensen geluisterd te worden, omdat de besluitvorming zich grotendeels onttrok aan het democratische proces. Ik begrijp, met enige tegenzin, waarom dat toen kon, waarom dat toen moest. Maar de tijden zijn veranderd en nu kan dat niet meer. Toch is er in Lelystad nog altijd onvoldoende inspraak. De Rijksdienst en de landdrost beslissen eigenlijk nog steeds. En je ziet het resultaat. Hier, in Lelystad, is onvoldoende

nagedacht over sociale samenhang. Er is te weinig aandacht geweest voor hoe het voor mensen is om hier te wonen.'

Ze stappen weer in de auto en rijden naar wat ooit het levendige stadshart van Lelystad moet worden. Daar krijgen ze het weer over de aanpak van de Rijksdienst die eenzijdig gericht was op puur het bouwen, en dan nog rechtlijnig ook. 'Ik hoop en verwacht dat we dat in Almere gaan voorkomen, Pa. Want het neerzetten van huizen is pas het begin. Wegen moeten bestraat worden, er moet iets waar mensen in hun vrije tijd naar toe kunnen. Een kroeg, een voetbalclub, noem maar op. En winkels, er moeten winkels zijn en er moet werk zijn voor de inwoners. Dus het is heel belangrijk om te zorgen dat er genoeg ondernemers in je stad zijn.'

'Daar maak ik me in Lelystad zorgen over. Er zijn te weinig ondernemers, er is te weinig werkgelegenheid. En dan zijn er ook nog eens veel Amsterdammers uit achterstandswijken naar de stad gekomen. Te vaak zijn die werkloos, te vaak vervelen die mensen zich. Dat is funest. Zowel voor de stad als voor haar reputatie.'

1976, Lelystad

Walter en Wally zijn een stuk gaan wandelen langs weer nieuwe bouwgrond in Lelystad. Omdat er een harde wind staat, waait er flink wat zand op.

Walter en Wally hebben Bettie meegenomen, die kraaiend in de wandelwagen zit. Bettie vindt het prachtig dat zowel haar vader als haar opa zich constant over haar wandelwagen heen buigen en gekke bekken naar haar trekken.

Wally, die jong is, heeft nog dromen, bijvoorbeeld dat mensen en niet financiële middelen bepalen wat er gebeurt.

‘Vergis je niet, jongen, een gezond financieel plaatje was de basis voor Lely. Het hele project, de hele inpoldering, mocht uiteindelijk niet meer kosten dan het opleverde. De Afsluitdijk zou er zonder de opbrengst van het ingepolderde land niet zijn gekomen. Het moest immers wel betaald worden.’

‘Dat weet ik wel pa. Maar het is allemaal zo zakelijk, zo van bovenaf opgelegd. En ik had gehoopt dat het anders zou gaan nu Lammers landdrost van het ZIJP is. ’

‘Lammers is nog maar net landdrost. Geef die man tijd! Hij kan geen wonderen verrichten of ijzer met handen breken. Het is goed dat de directeur van de RIJP niet langer een dubbelfunctie heeft en tegelijk landdrost is. Lammers moet als landdrost nu de gemeentewording van Lelystad vorm gaan geven, zorgen dat de RIJP bevoegdheden afstaat en het proces democratischer wordt. Maar Lammers trekt als landdrost te vaak aan het kortste eind en met hem de inwoners van Lelystad. Die zijn ook niet gewend om inspraak te hebben.’

‘Vind je het gek? Lelystedelingen zijn niet gewend om mee te denken over de stad doordat de Rijksdienst geen inspraak toestond.’

’Maar de Rijksdienst blijft maar bepalen wat er gebeurt ondanks klachten

van Lammers. Zo voelen mensen zich nooit thuis, wordt het nooit hun stad. Het lijkt wel alsof de RIJP geen sociale samenhang wil!’

‘Terwijl ze dat in de Noordoostpolder toch wel voor elkaar hebben gekregen.’

‘Welnee jongen... Die samenhang is daar veel minder dan je denkt. De sociale contacten, de vriendschappen worden bepaald door geloof en status en wat te denken van alle maatschappelijke en zakelijke concurrentie?’

‘Gek eigenlijk want tegenwoordig willen “we” mensen meer als gelijken zien.’

‘Dat zou mooi zijn , alleen gebeurt het niet. Kijk maar naar Lelystad, daar is geen structuur, de mensen voelen niet alsof ze iets gemeenschappelijks delen.’

‘Zou er daarom zoveel criminaliteit zijn, Pa?’

‘Dat kan best meespelen. Maar we hebben ook iedereen die hier wilde wonen verwelkomd. Selectie van bewoners voor nieuwe steden kan gewoon niet meer omdat het gewoon teveel mensen betreft. Natuurlijk is dat nog geprobeerd, maar sinds 1975 worden polderbewoners officieel niet meer geselecteerd.’

1976 november, Almere

De geboren Amsterdammer Han Lammers kan het goed vinden met Wally, ook een geboren Amsterdammer. Ze delen dezelfde humor, durf en het bijdehand zijn. Op verzoek van Lammers treed Wally dan ook toe tot de staf van de landdrost.

Zodoende is Wally er met Lammers bij als op 30 november de eerste bewoners van Almere de sleutel krijgen in aanwezigheid van minister Westerterp. Ze staan op de Schoolwerf, een stel huizen midden in een haast oneindige zandvlakte. In totaal worden die dag 25 woningen betrokken. De dagen erna volgen de eerste anderen. Samen zouden ze de eerste honderd inwoners van Almere zijn.

De eengezinswoningen zijn gebouwd in de vorm van hofjes waarin het groen, bomen en struiken, als vingers tussendoor steken.

Omdat het een bijzondere en feestelijke gebeurtenis is, is Wally's vrouw Lucia ook meegekomen. Wally's moeder past op Bettie. Lucia is nieuwsgierig naar dat Almere waar Wally zo vaak over praat. Volgens hem gaat in Almere alles anders worden.

'Almere is een keerpunt in de Nederlandse stedenbouwkunde. Niet alles recht en hoekig zoals in Lelystad en Nagele, niks van dat zogenaamde moderne gedoe. Nee, we hebben er in Almere voor gekozen om het er niet stijf uit te laten zien, het moet onverwacht, haast grillig zijn. En dan kunnen critici wel zeggen dat het kneuterig is, maar die zullen in de toekomst ongelijk krijgen.'

Vermaakt luistert Lucia naar haar man, ze vindt het heerlijk als Wally zo enthousiast over iets is.

Het valt Lucia ook op hoe blij de mensen zijn met hun nieuwe woning in Almere.

‘Dat begrijp ik wel,’ zegt Wally, ‘Ze zijn vooral blij met de ruimte, niet alleen in huis maar ook buitenshuis. En ze hebben een tuin. Een tuin!! Plus ze hebben geen tochtproblemen, vochtproblemen, geen gehorige muren. Dat voelt voor die mensen als een geweldige luxe. Dat weet ik uit eigen ervaring. Je wilt niet weten hoe ellendig hoe onze woning vroeger in de Nieuwmarktbuurt was. En klein, zo klein! De kamer van Bettie is al zowat groter dan ons huis in de Nieuwmarktbuurt.’

Nadat de plechtigheden rond de komst van de eerste bewoners voorbij zijn, alle hoogwaardigheidsbekleders weer vertrokken zijn, lopen Wally en zijn vrouw Lucia langs de eerste in Almere opgeleverde huizen. De nieuwe bewoners zijn druk bezig met meegekomen vrienden en familie rond te leiden door wat ze zien als hun paleis.

Lucia praat met Wally over dat Bettie binnenkort naar de crèche kan en Wally’s moeder daarnaast ook wil oppassen. ‘Dus’, zegt Lucia, ‘wil ik gaan werken, een baan zoeken.’

‘Gaan werken?’, reageert Wally, ‘Dat zal moeilijk worden in Lelystad. De groei van Lelystads beroepsbevolking blijft achter bij de werkgelegenheid. Je moet dan, net zoals veel, pendelen naar je werk ver buiten de stad. En wat niet helpt, is dat de economie nu slecht is. Mede door de oliecrisis.’

Wally vertelt Lucia dat bij de plannen rondom Almere lang veel onzeker is geweest. Hoe snel zou de stad groeien en hoeveel inwoners was het einddoel? In het prilste begin werd er rekening mee gehouden met dat Almere slechts een dorpje aan de havenkom zou blijven en er elders twee andere kleine gemeentes zouden komen. Die gedachte had men al gauw laten varen; Almere zou uit meerdere woon kernen bestaan mede omdat onzeker was hoeveel inwoners de stad uiteindelijk zou krijgen, zou moeten

krijgen. En tussen die kernen zou veel groen komen, en, daarover is Wally extra enthousiast, het autoverkeer en het fietsverkeer wordt veelvuldig gescheiden. Ook zullen er vrije busbanen komen.

Lucia heeft amper geluisterd naar Wally's toelichting op Almere. Haar ogen volgen een man op groene rubberen laarzen. De man is van hun leeftijd en kijkt nieuwsgierig, haast zonderling onbeschaamd rond over zijn bril die op het puntje van zijn neus hangt.

Ze wijst Wally op de man en vraagt wie dat is.

'Dat is Nico van Duijn, die wordt hier de eerste huisarts,' zegt Wally.

'Heeft hij al een assistent? Voor hem wil ik werken', besluit Lucia.

Wally pakt zijn vrouw bij de hand en zegt dat als ze voor huisarts Nico wil werken, ze eerst moet weten of er wel mensen nodig zijn, Lucia dat maar eens aan hem moet vragen.

Ze lopen naar Nico, die ze opneemt en tegen Wally zegt: 'Jou ken ik toch? Jij werkt toch voor de Rijksdienst?'

'Ik ben nu medewerker van Landdrost Lammers. Ik wil je even voorstellen aan mijn vrouw Lucia. Die wil jou namelijk wat vragen.'

Opgelaten vertelt Lucia dat ze aan het werk wil nu haar kind een kleuter is geworden. Ze zich afvraagt of er vacatures bij hem zijn, het haar leuk lijkt om met Nico aan de gezondheidszorg van de nieuwe stad Almere te werken.

'Wat heb je voor opleiding?' informeert Nico.

'Havo. En daarna Schoevers gedaan, een secretaresseopleiding. Allebei afgerond. Dus ik heb mijn diploma's.'

Nico knikt, krabt even op zijn hoofd en doet zijn mond open. Nog voordat hij iets kan zeggen, vertelt Lucia dat ze ook een EHBO-diploma heeft. Ook kinder-EHBO omdat ze zelf een kleuter heeft.

'Kinder-EHBO, hm', zegt Nico, 'Met kinderen heb ik weinig ervaring.'

Weet je wat? Kom eens langs voor een praatje, zullen we eens kijken.'

2017, mei, Almere

Nadat ze een tijd door het centrum van Almere hebben gewandeld gaan Anneke en Maarten op een lange bank op het Stationsplein zitten. Maarten steekt direct zijn zoveelste shaggie op. Het is aangenaam in de voorjaarszon.

Het is druk op het Stationsplein. Anneke en Maarten slaan de mensen gade die uit het station of uit een van de winkels op het plein komen. Menigeen heeft een bruine Primarktas. Een meter naast ze zit een oudere meneer met een geruite pet op. Ook de man met de pet rookt, hij inhaleert diep. De man hoest. En hoest nog een keer.

Terwijl Maarten net een trekje neemt, fluistert Anneke in zijn oor of hij later ook zo gaat kuchen en rochelen.

Een mevrouw in een scootmobiel stopt tegenover de man met de pet. Ze kijkt hem aan: ‘Zo, zit je in de zon.’

‘Ja, de vrouw mag dan niet kunnen lopen, maar er is niks mis met haar gave om het overduidelijke te constateren’, fluistert Maarten tegen Anneke. ‘Het is toch wat, hè?’ zucht de vrouw. De man neemt een trekje... ‘Ze blijven maar nieuwe dingen bouwen!’ Het klinkt alsof de vrouw al die gebouwen zelf steen voor steen moet neerzetten. ‘En dan heb ik niet eens over dat achterlijke idee dat ze duinen hebben gemaakt in... hoe heet het...’ ‘Poort’, zegt de man ook eens wat.

Hoofdschuddend stelt de vrouw: ‘Almere is Almere niet meer...’

De man neemt zijn pet af, krabt even op zijn kale hoofd en zegt: ‘Haven, dat is het echte Almere... Sinds de rest er bij is gekomen...’

Maarten fluistert in Annekes oor dat dit typerend is. Ooit begon Almere in het stadsdeel Haven, maar menig Havenaar lijkt niet te willen erkennen dat Almere verder is gegroeid. Haven nu slechts een onderdeel van Almere is en niet langer het centrale punt ervan. Het is een van de kleinste stadsdelen

van de stad en ligt zelfs aan de rand er van en dat lijkt menig Havenaar niet te kunnen accepteren.

Weer zucht de vrouw: 'Weet je nog... Vroeger? Och, woonden we nog maar in Haven.'

1977, juli Almere

Wally en zijn collega's zijn steeds drukker bezig met Almere, dat steeds meer inwoners krijgt. Zijn vrouw Lucia werkt in Almere op oproepbasis. Zij doet van alles en nog wat voor huisarts Nico, die weliswaar een doktersassistent heeft, maar er is zoveel te doen, dat hij regelmatig Lucia inschakelt. Hetzij om Nico administratief werk uit handen te nemen of om praktische zaken te regelen. Het aantal patiënten is te overzien in het prille Almere maar Nico is er wel de enige arts.

Hij heeft het Lucia uitgelegd toen hij haar begin december aannam: 'Ik heb twee opdrachten: huisarts zijn en gezondheidszorg opzetten voor de stad die Almere gaat worden. Eerst moet ik de situatie en wat er nodig is dus in kaart brengen. Omdat hier nu nog niks is, ben ik eigenlijk een soort tropenarts in de polder. Collega's van mij zijn trouwens echt naar de tropen gegaan. Of het leger in. Maar ik heb voor Almere, de polder gekozen. Ik hou namelijk van water, met een bootje varen en ik mag de gezondheidszorg hier inrichten zoals ik zelf wil. Heerlijk alles naar eigen inzicht bedenken en opzetten. Ik moet nu wel van alles ritselen, een behandelkamer, apparatuur... Stethoscoop heb ik uiteraard al, die heb ik zelf gekocht... Oh nee, een behandelkamer heb ik ook al want ik mag die van Kees gebruiken.'

Lucia hapt naar adem door alles wat Nico met een voor hemzelf vanzelfsprekendheid vertelt. Ze hoopt dat ze er aan kan wennen.

'Kees? De behandelkamer van Kees?' brengt ze uit.

'Je kent Kees niet? Dat is de ambulancebroeder. Tot mijn komst vormde hij in zijn eentje de gezondheidszorg hier. Een prachtvent! Kan ik prima mee werken. Of het nou gaat om psychiatrische crisisdienst of hartinfarcten... Hartinfarcten gaan trouwens in de ambulance de brug over, naar het oude

land. Naar het ziekenhuis daar.'

Het is een warme zomerdag die afgekoeld wordt doordat de wind een flinke aanloop kan nemen in het nog weinig voorstellende Almere dat zich in een lege vlakte bevindt. Zoals wel vaker komen er voor een huisarts ongebruikelijke patiënten naar de praktijk. Er is namelijk nog geen dierenarts, zodoende heeft Nico vandaag zowel een konijn als een vogel in zijn behandelkamer gehad. Zoals hij het zelf samenvat: 'Een dood vogeltje en een konijn met een gescheurd oor. Ik hechtte het konijnenoor en stelde vast dat het vogeltje dood was.'

Opnieuw valt het Lucia op dat Nico praktisch en nuchter is. Koelbloedig blijft. Ook wanneer hij niet zeker weet wat hij moet doen.

Lucia heeft daar al eerder met hem over gesproken. Gevraagd waarom hij nooit in paniek raakt. Die vraag verbaasde Nico. 'Ik heb mezelf al jaren voorbereid op naar Almere gaan. Ik weet al jaren dat ik hier naar toe wil en dat ik alles alleen moet doen. Heb extra veel bevallingen gedaan om genoeg ervaring op te doen omdat hier veel kinderen geboren zullen worden. En Kees is er. Plus ik kan nu steun zoeken bij oudere collega's zoals de huisarts in Muiderberg. Die bel ik als ik er niet uitkom, als ik even wil overleggen. En bij kinderen bel ik een kinderarts of mijn moeder. 'Ma, hoe zat het ook al weer met die rode vlekjes?'

1978, Almere

Wally komt regelmatig even langs bij de huisartsenpraktijk van Nico van Duijn waar zijn vrouw Lucia als oproepkracht werkt. Regelmatig is hij dan meegekomen als medewerker van landdrost Han Lammers die op werkbezoek in het kleine Haven is.

De plannenmakers werken niet alleen aan Haven maar ook aan de toekomstige delen van Almere, allereerst Almere Stad.

De rest van Almere zou net zoals Haven groen worden, maar niet bestaan uit de zogeheten bloemkoolwijkjes, die voornamelijk worden gevormd door wonen aan een hofje.

Zoals Almere Haven groeit, groeit de huisartsenpraktijk van Nico van Duijn mee. Daarnaast is Nico, net als menig andere eerste Almeerder, actief in het verenigingsleven. ‘Alsof je het nog niet druk genoeg hebt’, vindt Lucia.

‘Het is nu eenmaal nodig’, legt Nico uit, ‘Neem de watersportvereniging. Ik wilde varen, ik had een bootje en we wilden steigers. Dan moet je een vereniging hebben om wat te bereiken bij de overheid. Dus heb ik een vereniging opgericht.’

‘Gelukkig ben je met de Raad van Overleg gestopt’, zucht Lucia.

‘Ook die Raad van Overleg was nodig’, zegt Nico, ‘Er was al wel een Landdrost, Han Lammers, maar dat had niks met democratie te maken. Die Raad van Overleg werkte uitstekend om de onvrede van de Almeeders te kanaliseren en de standpunten te bundelen. Veel beter dan dat iedereen een brief ging schrijven met allemaal verschillende meningen en wensen. Ik was voorzitter en heb de Raad van Overleg, de Almeeders, gestuurd van boos naar oneens zijn en om dingen vragen. En we beslisten over van alles want er moest veel gebeuren, er was nog altijd niks en we wilden een hoop. De straten moesten eerder betegeld worden, vonden we, en we wilden

weten waarom er nog geen buurthuis was. Gingen we brieven schrijven aan de Rijksdienst. Bij vergaderingen van de Raad van Overleg zat trouwens altijd iemand van de Rijksdienst achterin de zaal mee te luisteren. Druk mee te schrijven. Die man van de Rijksdienst dacht dan: er komt weer een brief aan! Het beslismodel van de Raad van Overleg was simpel. We vergaderden totdat iedereen het eens was of ik hamerde het af en zei hoe we het gingen doen.'

Lucia heeft tijdens het luisteren patiëntendossiers opgeruimd en is nu bezig met het aanmaken van een nieuw dossier; vannacht is er weer een nieuwe Almeerder geboren. 'Het vroeg tijd van je, Nico, en die heb je te weinig.', zucht ze.

'Het is toch goed gekomen, Lucia? Anderen dan ik houden zich nu met zulke zaken bezig. Na een jaar Raad van Overleg stonden er mensen op die officieel wilden doen. Er was ook al een lokale partij, APA (Algemene Partij Almere). Toen was de lol er voor mij vanaf. Dat mogen volwassenen van mij doen. En zoals je zegt heb ik mijn handen al vol aan gezondheidszorg opzetten.'

1980, zomer, Lelystad

De man gaat tegenover Walter zitten aan het tafeltje in de kantine op het stadhuis. Walter heeft hem de afgelopen weken al een paar keer zien rond lopen in het stadhuis. ‘Jouw gezicht komt me bekend voor’, zegt Walter.

‘Dat kan,’ zegt de man, ‘ik werk hier sinds elf dagen.’

‘Nee, daarvoor al. Jij was vroeger toch profvoetballer?’

Verheugd, maar ook wat verlegen zegt de man dat het klopt.

Walter steekt zijn hand uit naar de man en stelt zich voor. ‘Ik ben William van der Meulen’, zegt de man.

‘Op welke afdeling werk je?’, vraagt Walter.

‘Voorlichting. Ik doe de promotie van Lelystad.’

‘Promotie? Als in propaganda? Maar dat mogen gemeentes toch niet meer doen sinds Joseph Goebbels en de nazi’s? We hebben immers uit de oorlog slechte ervaringen met propaganda van overheidswege.’

William grijnst en zegt dat de gemeentesecretaris het ook niet wilde maar de nieuwe burgemeester, Hans Gruijters, wel. ‘Het is ook Gruijters die me naar Lelystad heeft gehaald.’

‘Hier naar toe gehaald? Wat deed je eerst dan?’

William neemt een hap van zijn broodje, kauwt, slikt het door en spoelt het met koffie weg.

‘Ik werkte als pr-man bij de CBTB, de Nederlandse Christelijke Boeren- en Tuindersbond. Een van de boerenbonden. Er waren verschillende bonden, gebaseerd op geloofsrichting of juist op niet-religieuze grondslag, want er was ook een algemene boerenbond. We moesten een keer een gezamenlijke protestactie organiseren en dat is mij gelukt door te zeggen: ‘De melkprijs heeft niets met christelijk of katholiek te maken, daarom moeten we samenwerken.’ Kennelijk heb ik toen naam gemaakt, had Gruijters dat meegekregen en dacht hij aan mij toen hij specifiek iemand op pr en

marketing wilde hebben.’

‘Hoe ging dat dan?’, wil Walter weten.

‘Ik werd ontvangen door het hoofd voorlichting. Die praatte kort met mij en zei: ‘We gaan een test doen. Verzin jij eens wat we zullen doen als de vijftigduizendste inwoner naar Lelystad komt. Je hebt een half uur.’ Dus ik snel met steekwoorden een plan op papier zetten. Ik had bedacht dat de minister-president diegene moest ontvangen, met een helikopter zou landen, met clowns en alles. Daarna werd ik naar Gruijters gebracht. Daarmee praatte ik wat, we dronken thee. Op een gegeven moment vroeg Gruijters aan zijn secretaresse of Jan er al was.

‘Ja, die staat klaar’ zei zijn secretaresse. Jan was de chauffeur van de dienstwagen van Gruijters. De burgemeester ging voorin naast Jan zitten en ik moest op de achterbank. Voor het eerst van mijn leven in zo’n dikke Mercedes. Voor het eerst in mijn leven in een auto met chauffeur. Gruijters zei niks, alleen af en toe hier links, Jan, hier rechtdoor, nu linksaf en zo reden we een tijdje Lelystad door. Terug in zijn kamer op het stadhuis vroeg de burgemeester wat ik er van vond. Ik zei mooi, veel ruimte, maar dat kost ook wat.

Toen ik thuis kwam in Wapenveld stond mijn vrouw glimlachend bij de deur. Ze hadden ondertussen van de gemeente al gebeld. ‘Je bent aangenomen, alleen moeten we wel verhuizen.’

1980, zomer, Lelystad

Walter en Wally lunchen samen in het stadhuis van Lelystad, nadat Walter daar zijn kantoor heeft laten zien. Walter is enthousiast over zijn onlangs opgeknapte werkplek met flink veel archiefkasten voor zijn dossiers.

‘Binnenkort worden die papieren dossiers overbodig, Pa. Papier verdwijnt, want in de toekomst gaat alles via de computer.’

‘De computer? Zo’n vaart zal dat niet lopen.’

‘Wel hoor, IBM is nu bezig met een zogeheten personal computer, die dingen zijn hartstikke handzaam en zul je gewoon op je bureau kunnen zetten.’

‘En kan die computer ook iets aan de slechte naam van Lelystad doen, jongen? En aan de hoge werkloosheid hier? Om maar te zwijgen over de criminaliteit?’

‘Dat zal allemaal wel goed komen, pa. Nu Gruijters burgemeester is, zal het voor Lelystad veranderen. Om te beginnen zal het voor de inwoners democratischer worden.’

‘Ik hoop dat Gruijters het tij kan keren. Maar hoe? Wat kan hij veranderen aan het gegeven dat Lelystad bedacht is voor uiteindelijk honderdduizend inwoners en er maar vijftigduizend wonen?’

‘De economie zit niet mee...’

‘Helaas ja. Klaar zijn we er wel mee, want doordat Lelystad minder hard groeit dan gepland krijgen we ook minder geld van het Rijk. Terwijl we het hard nodig hebben! En veel Lelystedelingen hebben een laag inkomen of zelfs een uitkering.’

‘Pa, Lelystad is gewoon niet in trek.’

Voor de zoveelste keer beseft Walter dat hij voorafgaand aan zijn verhuizing, in 1967, had verwacht dat hij heimwee zou krijgen naar Amsterdam, naar de Nieuwmarktbuurt. Hij de levendigheid zou missen.

Overal en altijd mensen, fietsen, brommers, auto's. Het hele leven voortdurend in beweging. Hoe langer hij in Lelystad woont, hoe aangenamer hij het ontbreken van dergelijke drukte vindt.

Walter vertelt dat hij nooit verwacht had dat Almere meer in trek zou zijn en dat als ze niet oppassen dat groter wordt dan Lelystad.

'Gelukkig dat de regering Van Agt nu toch de Markerwaard aan gaat leggen', zegt Wally, 'Is die eenmaal drooggelegd, is die laatste polder er dan heeft Lelystad de geografische positie die het hoort te hebben, ligt het centraal in de nieuwe polders.'

'Het zal verdorie tijd worden', zegt Walter.

'Al zo vaak zou het Zuiderzeeproject voltooid worden door het aanleggen van de Markerwaard. Het laatste stuk komt er nu eindelijk.'

'Je snapt al dat uitstel toch wel?'

'Ook ik zie dat er telkens redenen waren om het besluit niet te nemen. De watersnoodramp van 1953 zorgde er voor dat een jaar lang alle waterbouwkundige aandacht, inclusief veel van het budget, richting Zeeland ging. Dankzij het Zuiderzeeproject is overigens de kennis opgedaan om de Deltawerken in Zeeland aan te leggen.'

'Ik wou dat die actievoerders van de Vereniging tot Behoud van het IJsselmeer in wilden zien hoe goed waterbeheersing en inpoldering voor ons land zijn. Die gasten liggen sinds 1972 al dwars!'

'Echt belangrijke zaken dan nu', besluit Walter, 'hoe is het met mijn kleindochter?'

Wally vertelt dat zijn vrouw en hij komend weekend met Bettie naar het IJsselmeer gaan en hij benieuwd is hoe zijn dochter op het water zal reageren.

'Pas je wel goed op haar', maant Walter, 'Die kleine kan immers niet zwemmen.'

Wally lacht de zorgen van zijn vader weg.

2017, juni, Almere

De warmte is aangenaam. Zeker als je, zoals Anneke en Maarten, onder een parasol op het terras van een café zit. Het café waar ze steeds vaker afspreken. Anneke zegt dat de zomer haar favoriete jaargetijde is en dat ze een hekel aan de winter heeft.

Maarten stelt dat hij de afwisselingen van de seizoenen juist prettig vindt.

‘Ik moet er niet aan denken dat het altijd heel warm is. Ook niet dat het altijd vriest trouwens!’

‘Ik heb het liefst dat het altijd warm is. Ik heb niks met kou en mist en weet ik veel...’

‘Schiet me te binnen’, zegt Maarten, ‘dat ik me nog kan herinneren als kind met mijn ouders van Amsterdam naar Friesland te rijden toen de Oostvaardersdijk net open was. We reden daar met de auto van mijn vader in de winter overheen. Het was enorm mistig en dan gingen we ook nog eens naar het koud klinkende Friesland.’

‘Oh’, reageert Anneke.

‘Ik weet niet waarom ik er ineens opkom. Misschien dat de warmte mij parten speelt...’

‘Neem anders een duik in het Weerwater’, stelt Anneke voor.

‘Ga je mee dan?’

‘Ik heb niks met zwemmen. Ik kan niet eens zwemmen’, zegt Anneke.

‘Toch wel mooi, dat Weerwater, midden in de stad nota bene. En dan hebben we in Almere qua zwemwater ook de Noorderplassen en natuurlijk alle randmeren, zeg maar de rest van wat vroeger het IJsselmeer was.’

‘Ja.’

‘Zei jij nou, Anneke, dat je niet kunt zwemmen? Heb je dat nooit geleerd?’

‘Nee, mijn ouders wilden dat niet, meden water altijd en toen ik op school op zwemles kon, hadden ze dat liever niet. Ze hebben me niet verboden dat

te doen, hoor, maar het was erg duidelijk dat ze het liever niet wilden. We gingen op vakantie ook altijd naar steden of de bergen, nooit een strandvakantie. En de hotels waar we zaten hadden ook nooit een zwembad. Hoe heet het ook was, ik heb nooit gezwommen. Zelfs geen pootje baaien.'

'Maar je ouders... Ik bedoel dat je nu al lang volwassen bent, als je zwemmen wilt, kun je toch zwemmen.'

'Ik kan niet zwemmen dus.'

'Maar dan kun je toch op zwemles?'

'Dat wil ik niet.'

'Oh? Waarom niet?'

'Ik wil het niet.'

'Ja, dat zei je, maar heb je daar een bepaalde reden voor?'

'Het heeft te maken met Bettie, mijn zus.'

'Heb je een zus? Dat wist ik niet.'

'Die is ook al heel lang dood. Verdronken bij een dagje aan het IJsselmeer.'

1984, Lelystad

Anneke kirt in haar wieg als haar opa Walter en haar vader Wally zich er overheen buigen. ‘Opa, opa... Toe maar, zeg maar opa’, spreekt Walter haar toe. Graaiend steekt Anneke haar armpjes in de lucht. ‘Wat een dotje is het toch’, zegt Walter.

‘Dat was haar zus ook’, zegt Wally met een droevige klank in zijn stem.

‘Ik weet het, ik weet het’, reageert Walter. Hij legt zijn hand op de schouder van zijn zoon en zegt: ‘We zullen Bettie nooit vergeten maar nu is Anneke er.’

‘Je hebt gelijk, pap. Maar toch... Als je dochter... Een kind verliezen...’

Wally schudt zijn hoofd alsof hij nare gedachten van zich af wil laten glijden. Dan recht hij zichtbaar zijn rug en vraagt zijn vader of die koffie wil.

Terwijl ze koffie drinken, praten ze over hoe het gaat op het werk van Wally.

‘Er zal flink wat veranderen voor de ZIJP,’ zegt Walter, ‘nu Almere een gemeente is, en niet meer door de ZIJP bestuurd wordt.’

‘Openbaar Lichaam Zuidelijke IJsselmeerpolders... Dat zegt wel wat over hoe het bestuurd werd toch? Het kon eigenlijk niet, al sinds 1976 wonen er mensen in Almere maar het was nog geen gemeente. Maar nu is het geen project van de landelijke overheid meer waar de beslissingen door de ZIJP worden genomen. Het is ook niet meer van deze tijd om alles aan de overheid over te laten. Burgers zijn mondiger, laten van zich horen.’

‘Daar weet je baas, Lammers, alles van, die heeft in Amsterdam als wethouder genoeg over zich heen gekregen omdat mensen vonden dat hij over hun hoofden heen besluiten nam.’

‘Van dat regentengedrag waarvan Lammers beschuldigd werd, merk ik niks, pap. In Almere doet hij zijn best om inwoners te betrekken. Het

democratischer te maken, burgers te betrekken bij de besluitvorming. De Almeerse adviesraad met bewoners is er mede op zijn aandringen gekomen. En dat was toch een soort voorloper van de gemeenteraad. Natuurlijk is het wel jammer dat het jaren heeft geduurd voordat Almere een gemeente werd.'

'En wat dacht je van Lelystad dan? Wij hebben dertien jaar moeten wachten voordat Lelystad in 1980 een gemeente werd.'

'Ik twijfel alleen over wat ik zelf moet doen, pap. Lammers heeft mij namelijk gevraagd met hem mee te gaan naar Almere als dat een gemeente is en hij daar burgemeester wordt.'

'Dat is mooi toch? Kennelijk heeft hij vertrouwen in je. En de rol van de ZIJP en soortgelijke organisaties is in deze polder uitgespeeld. Gemeentes zullen zelf bepalen wat er moet gebeuren. En over een jaar wordt er een provincie ingesteld. Als de provincie Flevoland ingesteld is dan zijn ZIJP en dergelijke helemaal niet meer nodig.'

1985, Biddinghuizen/Lelystad

Op de boerderij van zijn adoptievader was door groeiende mechanisatie steeds minder behoefte aan mankracht. Er was zodoende te weinig werk voor Jan-Klaas die er boerenknecht was. Het is genoeg als hij een paar uurtjes per week bijspringt. Met name de toenemende administratie is voor zijn adoptiemoeder Johanna, die dat deel van het boerenwerk regelt, steeds meer een hoofdbreken. 'Ik ben boerin, geen kantoorklerk', moppert ze. Jan-Klaas heeft er echter handigheid in. In de avonduren volgde hij mede daarom een opleiding tot administratief medewerker. Nadat hij met gemak zijn diploma haalde, vond hij een baan bij Karmac, een van de weinige grote bedrijven in Lelystad. Het bedrijf is groot geworden door het zogeheten Kartosysteem, aan haast elke Nederlandse bibliotheek te leveren. Tussen de oprichting in 1975 en 1978 veroverde Karmac de Nederlandse markt met dit systeem waardoor oprichter Hoekstra ineens een succesvol ondernemer werd. In die jaren is Jan-Klaas, zonder dat hij dat nastreefde, opgeklommen tot Hoofd Administratie. In de beginjaren groeide en groeide het bedrijf alsmaar door. Jan-Klaas denkt aanvankelijk dat zijn kostje gekocht is en hij zijn leven lang bij Karmac zal blijven waar de bomen tot in de hemel groeien.

Doordat Jan-Klaas als afdelingschef dicht bij het vuur zit, ziet hij dat Karmac echter sinds het begin van de jaren tachtig terrein aan het verliezen is. Veel bibliotheken zijn overgestapt op volledig geautomatiseerde uitleensystemen die het Kartosysteem overbodig maken.

Herhaaldelijk dringt Jan-Klaas bij de directie aan om in te grijpen. Telkens krijgt hij te horen dat men bezig is een eigen automatiseringssysteem te ontwikkelen en daarmee de bibliotheekmarkt terugveroverd zal worden. Hardop wil hij het niet zeggen dat hij oprichter-directeur Hoekstra een koppige houding verwijt. Steeds vaker denkt Jan-Klaas dat het bedrijf

te veel geld stopt in ontwikkeling van een nieuw systeem dat niet zal werken of te laat komt om het bedrijf te redden.

‘We worden uit de markt gedrukt en straks gaat de zaak failliet’, maalt Jan-Klaas ’s nachts in bed. Hij maakt zich zorgen over zichzelf en zijn collega’s en dan met name de mensen van zijn afdeling. In Lelystad is veel werkloosheid en ook in de rest van het land zijn er te weinig banen. Dus een andere baan vinden is moeilijk.

1990, herfst, Lelystad

Er staat, niet te hard, jazzmuziek op. Een bord met blokjes kaas, prikkers er in. Daarnaast een bord met plakjes gekookte worst en leverworst. Zonder prikkers. Alleen op de huiskamertafel al staan drie asbakken. Een meerderheid van de mensen rookt. Filtersigaretten, want dat is gezonder. Door de rook heen, loopt en huppelt de zesjarige Anneke, een pop in haar hand. Ze vindt verjaardagsfeestjes leuk. Walter tilt haar op schoot en zegt: 'Daar heb je mijn favoriete kleindochter.'

'Opa', zegt Anneke, 'Je hebt toch maar een kleindochter?'

De aanwezigen, burens, vrienden en collega's, lachen.

'Het is een bijdehandje', glundert Walter. 'Een brutaaltje', vindt een ander. 'Ze is niet onbeleefd of brutaal hoor, maar ze zegt wat ze vindt', komt Wally voor zijn dochter op, 'en ze wil van bijna alles weten hoe het zit en waarom het zo is.'

'En ik kan de handstand!' kraait Anneke trots.

Weer lacht iedereen. Dat komt goed uit, want de sfeer op Walters verjaardagsfeest is wat bedrukt en beladen.

Het is de hele tijd al gegaan over Lelystad. Over dat het niet goed gaat met de stad. Dat is een onderwerp dat vrijwel de hele verjaarsvisite raakt want ze wonen niet alleen in Lelystad maar menig is ook ambtenaar in die stad.

Er worden dingen gezegd als: 'De landelijke overheid wil gebundelde deconcentratie, anders verstedelijkt Nederland te veel, dus hebben we dat gebundeld in steden als Almere en Lelystad met als bijkomende bedoeling samenhang te brengen in ruimtelijke ordening en daarnaast de maatschappelijke structuur. Waarbij sociografen bijdrage wilden leveren aan het sociale milieu.'

'Wat praten jullie allemaal raar', zegt Anneke dan.

‘Dat komt omdat we bijna allemaal ambtenaren zijn’, legt haar vader uit, tot hilariteit van de verjaardagsgasten.

Vrij snel daarna versombert de sfeer weer als het de zoveelste keer vanavond over het imago van de stad gaat. Want voor de zoveelste keer is de pers negatief over Lelystad. De Telegraaf kopte een week terug namelijk: “Lelystad is eng”.

William van der Meulen, de stadsmarketeer van Lelystad, heeft zich tot dan toe met moeite buiten het gesprek gehouden maar nu mengt hij er zich toch in. ‘Dat “Lelystad is eng” hebben wij natuurlijk niet over onze kant laten gaan, mensen. Onder mijn regie en die van de hoofdredacteur van het Lelystads Dagblad is een zogenaamd spontane inzamelingsactie opgezet, om een achterpagina van de Telegraaf in te huren. Inwoners, bedrijven, winkeliers en allerlei instellingen hebben geld over gemaakt. Morgen staat in de Telegraaf een paginagrote advertentie dat ze een typefout hebben gemaakt, toen ze zeiden dat het hier eng is. In de advertentie staat dat het vermaledijde dagblad een “i” vergeten is, want Lelystad is niet eng maar enig.’

Gedurende een kwartier is de stemming opperbest, vliegen onder meer grappen over De Telegraaf heen en weer.

Als het weer wat rustiger is, zegt Wally, met hoorbare ernst: ‘Natuurlijk gaan er hier soms dingen niet goed. Maar dat gebeurt in elke stad.

Waarom wordt Lelystad als spookstad gezien in de rest van het land?

Waarom willen ze niet zien wat hier opgebouwd is en wat er nog meer gaat gebeuren?’

Een collega zegt: ‘Zouden we nou kapsones hebben, dan zou ik alle geringschatting begrijpen. Zouden we doen alsof we heel wat waren, dan zou ik alle afkeurende blikken snappen. Maar we doen gewoon. Het enige dat we doen, is laten weten dat we er zijn. We doen ons niet beter

voor dan we zijn. Niet flitsender of moderner, niet authentieker of origineler.’

‘Op de een of andere manier’, zegt weer een andere collega, ‘lukt het ons gewoon niet. Nee: lijkt het ons niet gegund. Wat we ook proberen. Willen we iets aan de massale werkloosheid doen en geven we een ondernemer twintigduizend gulden per gecreëerde arbeidsplaats, dan incasseren een paar mensen dat geld en doeken ze vervolgens hun onderneming op.’

William van der Meulen, de stadsmarketeer van Lelystad, mengt zich weer in het gesprek: ‘Almere is een drempel geweest voor Lelystad, qua bouwen, we zijn minder gegroeid door Almere, en het is ten koste gegaan van ons gevoel voor eigenwaarde. Natuurlijk heeft burgemeester Gruijters dat proberen te voorkomen, omdat hij verwachtte dat Lelystad last zou krijgen van de versnelde bouw van Almere. Want Almere ligt veel te dichtbij Amsterdam, daarom noemt hij het Amsterdam-verre Oosten. Almere werd versneld gebouwd, omdat de Amsterdamse dienst herhuisvesting Lelystad te ver weg vond. Gruijters heeft de versnelde bouw tegen proberen te houden, maar hij heeft daarvoor te weinig invloed in Den Haag.’

‘Ik word soms zo moedeloos’, zegt een grote man die tot dan toe gezwegen heeft, ‘Ik hoop maar dat het helpt dat we een multifunctioneel gemeenschapscentrum hebben.’

Er wordt instemmend geknikt.

‘De Rijksdienst heeft het verkeerd aangepakt’ zegt de grote man.

‘Welnee’, reageert William van der Meulen, ‘De Rijksdienst heeft het goed gedaan gezien de taakstelling. Dat was een stad bouwen als oplossing voor de woningnood in Amsterdam. Recreatie, voorzieningen en sociale samenhang was niet de taak van de Rijksdienst.’

De grote man zucht diep voordat hij zegt: ‘Ze hadden gewoon niet iedereen toe moeten laten in Lelystad. Waarom zijn ze gestopt met de selectie? Dat werkte in de Noordoostpolder toch prima?’

‘Er was in Lelystad een ballotage tot aan opheffing van de Rijksdienst’, zegt William, ‘Je moest goedgekeurd worden, door de selectie komen. Volgende vraag was of je dan nog wel wilde. En niet iedereen wilde dan nog. Om de komst naar Lelystad aan te moedigen kreeg je daarom een ontberingtoeslag, een rimboetoeslag.’

‘En wie kwamen er op af?’ gaat de grote man door, ‘Allemaal asociale Amsterdammers!!’

‘Er waren twee Amsterdamse instromen’, gaat William daar tegenin, ‘De allereerste instroom van inwoners in 1967 was goed. Dat waren Amsterdammers die wilden doorgroeien naar een woning met tuin. Dat waren prima inwoners. Die kwamen vrijwillig hier naar toe. Ze waren blij met een tuin en ze onderhielden de boel goed. Tot er in Amsterdam druk op de woningmarkt kwam en de Amsterdamse die nst herhuisvesting tegen mensen zei dat ze behalve naar Purmerend ook naar Lelystad konden. Dat was de tweede instroom en die bestond uit Amsterdammers die zich gedwongen voelden om te verhuizen vanwege sanering in bepaalde wijken. Die instroom bepaalde het gedrag en imago van Lelystad. Die vielen terug in kleine criminaliteit. Dat waren mensen uit saneringswijken, niet de sociaal sterken.’

Hallo’, zegt Walter, gespeeld beledigd, ‘Houd eens op over die Amsterdammers. Ik kom ook uit Amsterdam!’

De gehele verjaarsvisite lacht.

2017, juli, Lelystad

Als Anneke haar telefoon oppakt, is het net kwart over acht. Ze staat op het punt om naar haar werk te gaan. Het is haar vader Wally die na het zeggen van zijn naam direct zwijgt en dan overgaat in een zacht jammerend gekreun dat op huilen lijkt. ‘Pappa, pappa, wat is er!’ zegt Anneke bezorgd. ‘Mijn vader, je opa is dood’, zegt Wally.

‘Oh pap, wat erg! Wat is er gebeurd? Hoe is het gebeurd?’

‘Vannacht. In zijn slaap. Toen hij vanochtend niet aan het ontbijt verscheen, zijn ze op zijn kamer gaan kijken en daar hebben ze hem gevonden.’

‘Wat erg!’

‘Ze hebben mij net gebeld. Er moet nu van alles geregeld worden, maar dat lukt mij niet. Het raakt me erger dan ik had verwacht.’

‘Ik bel even mijn werk om te zeggen dat ik later kom en dan ben ik binnen een kwartier bij je.’

Annekes vader zit op de bank als Anneke zijn huiskamer binnen komt. Ze loopt naar hem toe. Haar vader is grauw. Zit krom, ineengedoken. Zijn normaal zo keurig gekamd haar zit door de war. Sinds de dood van haar moeder heeft ze haar vader niet meer zo verslagen meegemaakt.

‘Gaat het, pap?’

Hij schudt nee.

Anneke buigt zich voorover en omhelst haar vader zo goed als het gaat.

‘Het was mijn opa en jouw vader’, zegt ze, ‘maar wat dokters, verplegers en wij ook probeerden... Het resultaat was hetzelfde: opa bleef achteruit gaan, hij was gewoon op. Al wilden we allemaal zo graag een opleving.’ Haar vader maakt zich voorzichtig los uit Annekes omhelzing, gaat wat recht op zitten, fatsoeneert met zijn vingers zijn haar wat en zegt dat ook hij dit zag aankomen. Dan zakt hij weer in. Binnen de kortste keren is zijn

gezicht nat en komt er alleen nog een laag klagelijk geluid uit hem.

‘Ik kan het niet aan. Er zijn teveel doden inmiddels, te veel voor mij om nog te kunnen verwerken. Eerst je zus...’

‘Bettie is al zo lang geleden. Ik ben nu over de dertig en toen ik geboren werd, was Bettie al dood.’

‘De dood van je kind vergeet je nooit.’

‘Ja...’

‘Toen ging je moeder en nu is je opa dood...’

Haar vaders huilen kan Anneke niet anders dan hartverscheurend noemen.

‘Rustig maar pappa, rustig maar pappa.’

Ze weet niet wat ze moet zeggen, anders moet doen om de man te troosten die haar zo vaak getroost heeft.

Ze realiseert zich ineens dat voor het eerst in haar leven de rollen omgedraaid zijn. Hoe ze die rol moet vervullen weet ze niet. Daarom doet ze maar wat haar hart haar ingeeft en haar daarbij verstandig lijkt om te zeggen.

‘Opa was gewoon op, pappa. Dat hij minder kon, qua bewegen kon opa nog accepteren, maar niet dat hij dingen slecht kon onthouden. Eigenlijk alleen nog de krant kon lezen, bij langere teksten ontschoot hem na twee pagina’s wat het begin ook al weer was.

En dat voor een man die in zijn leven honderden plannen, nota’s en andere beleidsstukken had geschreven... ‘Ik heb meer geschreven dan Gerard Kornelis van het Reve’, zei opa wel eens.’

Haar vader lijkt die woorden niet tot zich door te laten dringen.

Anneke loopt naar de keuken en komt terug met een glas water. Haar vader neemt daar kleine slokjes van.

Naast haar vader op de bank wacht Anneke tot die weer iets zegt.

Na een kwartier onderbreekt haar vader de stilte.

‘Wil jij Yarden bellen?’ vraagt hij Anneke.

‘Yarden? Wie of wat is dat?’

‘De uitvaartverzekeraar van je opa. Zij regelen alles. Ook de begrafenis.

Dat hebben ze bij je moeder keurig gedaan.’

1992, maart, Lelystad

Wat Jan-Klaas vreesde en al jaren aan zag komen, is gebeurd: Karmac staat op het randje van faillissement. Het bedrijf is haar marktaandeel bijna volledig kwijt geraakt. Van alles is geprobeerd om Karmac drijvend te houden, het personeel heeft via zijn pensioenfonds zelfs twee miljoen in het bedrijf gestopt.

Heel Nederland heeft het overigens zwaar. Zoals premier Lubbers een paar jaar eerder zei: Nederland is ziek. Er zijn teveel mensen afhankelijk van diverse soorten uitkeringen. Lubbers heeft het zelfs over een sociale kwestie.

Zeker in Lelystad is het ook een sociale kwestie. De stad lijdt onder de werkloosheid die groter is dan elders. Teveel Lelystedelingen zitten op het bestaansminimum of iets daarboven, het is een arme stad.

Omdat Lelystad nog altijd een tekort aan bedrijvigheid, aan banen heeft, en Karmac een grote werkgever is, houdt de gemeente zich ook met de situatie bij Karmac bezig. Voor en achter de schermen zoekt de gemeente naar een geschikt iemand die Karmac er bovenop kan helpen. Op wat voor manier dan ook. Via via komt de gemeente uiteindelijk terecht bij Meine Breemhaar.

Jan-Klaas heeft aanvankelijk geen idee wie dat is. Dan schiet hem te binnen dat Meine Breemhaar een ondernemer uit Dronten is. Een paar dagen daarvoor heeft Jan-Klaas namelijk over diens bruiloft in de krant gelezen. Meine en zijn bruid Mieke haalden de krant omdat ze vanaf Lelystad met al hun bruiloftsgasten in dertien vliegtuigjes naar Texel vlogen voor de kerkelijke inzegening van hun huwelijk.

Er wordt besloten dat Meine Breemhaar twee dagen per week in dienst komt als algemeen directeur van Karmac. Naast hemzelf waren er al een financieel directeur en een commercieel directeur.

Algemeen directeur Breemhaar en zijn twee collega-directeuren gaan al gauw in gesprek over hoe besluiten worden genomen, wie bepaalt wat? 'Een driemanschap is goed', zegt Breemhaar, 'want als de commercieel directeur en ik iets willen, is dat dus een meerderheid. En als de financieel directeur en ik iets willen, is dat ook een meerderheid.'

'En als wij twee iets willen en jij niet?' vragen zijn twee collega-directeuren.

'Dan', zegt Meine, 'geldt mijn stem voor drie en doen we het zoals ik het wil.'

1992, maart, Lelystad

Als Jan-Klaas bij het gebouw van Karmac aankomt, ziet hij een tiental meters voor hem Meine naar binnen gaan. De directeur die net een paar dagen aan de slag is bij Karmac. Achter de balie zit een gesoigneerde dame met goed verzorgde nagels. Ze zit daar altijd achter de receptie waar zelden iemand komt, want het bedrijf is de meeste klanten kwijt. Ogenschijnlijk heeft ze niets te doen. Als Jan-Klaas de receptie binnen komt, hoort hij net Meine aan de receptioniste vragen wat ze eigenlijk precies voor taak heeft. 'Ik ben van de receptie, ik ontvang klanten. En ik archiveer alle post voor de directie op microfiche.'

'Het directiearchief op fiche zetten? Daar weet ik niks van', reageert Meine, 'en ik ben nog wel de directeur. Dus het is mijn post. Waarom doe je dat dan?'

'Het directiearchief moet op fiche gearchiveerd worden', zegt de receptioniste.

'Ik ben de directeur, zeg ik je, en ik vind dat niet meer nodig. Waarom zou je dan nog op fiche archiveren?'

'Omdat het mijn taak is', houdt ze vol.

Jan-Klaas is bij de deur blijven staan en aanschouwt het tafereel. Hij is benieuwd hoe dit verder gaat.

'Ik zal jou wat vertellen', besluit Meine, 'Ken je het verhaal van het sneeuwkllokje?'

De receptioniste schudt nee.

'Lang geleden, heel lang geleden', begint Meine, 'komt de Tsarina aan bij haar winterpaleis in Sint Petersburg. Ze rijdt in haar koets de lange oprijlaan op en ziet op het veld naast de oprijlaan een sneeuwkllokje. Ze laat de koets stoppen, stapt uit en loopt naar het sneeuwkllokje. De Tsarina bewondert het sneeuwkllokje en zegt dat het sneeuwkllokje het mooiste is dat ze ooit gezien

heeft. Ze wil dat het niet vertrapt wordt. Ze laat de kapitein van de wacht komen en beveelt dat het sneeuwkllokje constant bewaakt moet worden zodat niemand het kan vertrappen. Ze wil dat vierentwintig uur per dag, alle dagen van het jaar een soldaat het sneeuwkllokje bewaakt. Dus de kapitein van de wacht regelt dat.

Twaalf jaar later. Rusland heeft allang geen tsaren en tsarina's meer. Voor de zoveelste keer ziet de premier als hij over de oprijlaan naar het winterpaleis rijdt dat een soldaat lang de weg iets staat te bewaken. De premier vraagt zich af wat er wordt bewaakt en waarom. Hij informeert ernaar bij de kapitein van wacht. De kapitein vertelt hem dat het standaard in zijn orderboek staat dat die plek bewaakt moet worden. Waarom weet hij niet. Maar het gebeurt al twaalf jaar lang, terwijl de reden, het sneeuwkllokje, er allang niet meer was.'

'Hoezo vertel je me dat?', zegt de receptioniste geërgerd

Ze vindt dat Meine iets weg heeft van de slechterik in een cowboyfilm die op het punt staat om in een revolvergevecht zijn tegenstander uit te schakelen.

'Ik vertel dat aangezien jij nog altijd dagelijks bezig bent met het directiearchief op microfiche bij te houden terwijl niemand er meer iets mee doet. Ik wist niet eens dat je dat doet.'

'Maar dat is mijn werk, wat moet ik dan doen?'

'Trek een overall aan, koop wat verf en ga schilderen, want de receptie kan een kwast gebruiken.'

'En wat als er klanten komen? Wat moeten die denken als ik in een overall sta te schilderen?'

'Ten eerste is het probleem van het bedrijf dat we haast geen klanten hebben en mocht er toch een klant binnenkomen, dan zal die denken dat het mooi is dat de boel eindelijk opgeknapt wordt.'

Meine draait zich om, ziet Jan-Klaas staan en zegt: Je moet altijd weten waarom je doet wat je doet, of je nou medewerker of directeur bent.'

2017, juli, Lelystad

Anneke weet niet wat ze moet doen en haar vader om raad vragen kan niet want die is een schim van zichzelf. Haar vader Wally, die altijd kalm bleef, altijd wist wat er moest gebeuren, altijd handelend optrad, is nu verstard en verward.

Op alles wat Anneke hem vraagt, reageert hij met schouderophalend mompelen dat het hem allemaal niets meer uitmaakt. .

En Anneke heeft echt geen idee wat er gaat gebeuren en hoe dat moet gebeuren. Haar opa Walter was van een generatie die niet over dood en begraven praatte.

Hoewel het precies op de afgesproken tijd is, schrikt Anneke toch als de bel gaat. Van de zenuwen struikelt ze bijna over haar eigen voeten als ze de deur opendoet.

‘Allereerst gecondoleerd’, zegt de vriendelijke en beleefde vrouw die binnen komt. De vrouw heeft een donkerblauwe broek aan met bijpassend jasje, haar lange blonde haar zit in een paardenstaart. ‘Simone Blok. Van Yarden’, stelt ze zich voor.

Anneke en Simone gaan aan Annekes eettafel zitten, in de woonkamer waar ook haar keukenblok staat.

Anneke vertelt dat ze nog nooit een begrafenis heeft geregeld en ze ook geen idee heeft wat haar opa precies voor begrafenis wilde. Ze niet eens weet of hij wel begraven wil worden en niet voor een crematie zou kiezen.

Simone stelt haar gerust. ‘Je opa was verzekerd bij ons, hij heeft dat bij ons allemaal aangegeven op een speciale wensenformulier. Hij heeft daarop vermeld dat hij gecremeerd wil worden.’

‘Gecremeerd? En wat moet er dan met zijn as gebeuren?’

De vrouw bladert door haar papieren. ‘Je opa wil dat die verstrooid zal worden. Waar heeft hij er niet bij geschreven.’

‘Kan dat zo maar overal, as uitstrooien?’

‘Laten we niet teveel op de zaken vooruitlopen, Anneke, we moeten eerst de uitvaart nog regelen.’

‘Ik weet echt niet hoe dat moet, echt niet hoe dat werkt met zo’n uitvaart.’

‘Daar helpen wij je bij, daar zijn wij voor.’

Samen met de vrouw geeft Anneke de uitvaart van haar opa vorm. Op haar gemak neemt de vrouw stap voor stap alles met Anneke door. ‘Natuurlijk is Lelystad een van de mogelijke plekken voor de uitvaart’, zegt de vrouw, ‘maar als jij zegt: mijn opa komt uit Amsterdam dus ik wil dat het afscheid en de crematie daar is, kan dat ook.’

Anneke heeft nog geen idee hoeveel mensen er zullen komen dus ook niet hoe groot de benodigde ruimte is voor de plechtigheid. Ze denkt dat er wel vijftig mensen zullen komen. ‘Stel nou dat je signalen krijgt dat het er meer worden’, stelt de vrouw, ‘dan kunnen we het altijd omzetten naar een grotere zaal.’

Regelmatig twijfelt Anneke over andere te nemen beslissingen. Telkens stelt de vrouw haar gerust, dat er altijd nog zaken gewijzigd kunnen worden als bijvoorbeeld Anneke’s vader zaken anders wil.

Zo is er de muziek die Opa Walter op zijn uitvaart wil horen. Drie jazznummers die niet bepaald ballads van Chet Baker zijn. Anneke herinnert zich dat haar vader, toen hij klein was, gek werd van, zoals hij het noemde, ‘de zenuweligerige jazz’ die zijn vader, haar opa, draaide.

‘Ook dat kunnen we later nog veranderen hoor’, zegt de mevrouw.

‘Wat een geruststelling,’ zegt Anneke.

Tijdens de bespreking maken ze ook een praatje over andere zaken, Anneke vertelt dat zij journalist is. ‘Ik doe eigenlijk hetzelfde als jij’, zegt de vrouw, ‘Ik wil een onderwerp, een verhaal, of beter gezegd: een persoonlijke gebeurtenis, en dat is een uitvaart, zo goed mogelijk in beeld brengen,

volgens de wensen van de overledene. En doordat elke persoon net iets anders als een ander, is elke uitvaart anders. Het is voor mij en voor Yarden belangrijk, dat elke keer weer zo goed, mogelijk te doen, de uitvaart zo persoonlijk mogelijk te maken.'

'Het lijkt mij een erg zware baan', zegt Anneke.

'Natuurlijk krijg ik te maken met mensen die iets ingrijpends, iets verdrietigs meemaken, maar ik vind het mooi om mensen op dat moment zo veel als ik kan te helpen. Ze een bepaalde zorg niet zozeer uit handen te nemen als wel ze daarbij te steunen, een zorg met ze te delen, dat voor ze uit te voeren zodat ze aan de uitvaart zo veel als mogelijk herinneringen hebben die bij de overledene passen. Onze doel is dat een persoonlijk afscheid voor iedereen, bereikbaar én betaalbaar moet zijn. Een goed afscheid helpt je namelijk verder met je leven.'

'Ja, dat las ik jullie folder', zegt Anneke droog.

2017, juli, Almere

Langs het Weerwater, vanaf het centrum van Almere gezien links, ligt een pad dat deels langs het Lumièrepark gaat. Daarover wandelen Anneke en Maarten. Ze blijven even hangen, rondkijken bij het strandje in de Filmwijk. 'Hoe heette je opa?' vraagt Maarten.

'Walter.'

'En je vader heet Wally toch'

'Ja, dat is zijn roepnaam, mijn vader is naar mijn opa vernoemd.'

'Weet je dat in Flevoland eigenlijk ook heel veel vernoemingen zijn? Dat namen in de polder afgeleid zijn van vroegere benamingen, oude benamingen van vroegere gehuchten, vooral in de Noordoostpolder. Emmeloord was vroeger een dorpje op Schokland, net als Ens, Bant, Luttelgeest. Het zijn allemaal namen van verdwenen plaatsen uit het. En Zeewolde, vlak bij Almere, is afgeleid van een dorp genaamd Seaewald.'
Anneke is nu niet bepaald geïnteresseerd in de herkomst van de namen van allerlei Flevolandse plaatsen maar ze begrijpt dat Maarten haar op die manier een beetje af wil leiden van het verdriet om haar opa. Ze bedenkt dat in Lelystad hele buurten dezelfde naam hebben, Kamp, Gondel, Kempenaar en dergelijke wat voor een buitenstaander flink zoeken naar een bepaald huisnummer kan betekenen als je het systeem erachter niet snapt.

'Ben jij eigenlijk naar iemand vernoemd, Maarten?'

'Nee, maar natuurlijk heb ik me afgevraagd of toen mijn ouders mij Maarten noemden ze beseften dat er door mijn achternaam een associatie met Maarten Luther ontstond. Ik denk dat ze daar niet bij stil stonden. Ik weet vrijwel zeker dat ze niet eens wisten wie Maarten Luther was. Dat is typerend voor mijn ouders die halsstarrig dom waren en nooit de behoefte hadden iets te leren, hun geest te verrijken.'

Maarten duwt de neus van zijn schoen in het zand van het Filmwijkstrandje.

Hij gebruikt toenemend meer kracht. Tilt zijn voet op en schopt dan in het zand, met zijn voet schuin. Hoeveel kracht hij ook zet, hoe agressief hij het ook doet, het nare gevoel dat in hem opkomt, raakt hij niet kwijt. Hij stelt voor om verder te lopen.

Anneke vraagt zich af hoe dat voor Maarten was om ouders te hebben die, zoals hij stelt, halsstarrig dom zijn. Ze gaat er niet verder over door omdat ze merkt dat het een onderwerp is dat gevoelig ligt.

Maarten vertelt dat nadat hij ontdekte wie Maarten Luther was, hij dat steeds mooier vond.

‘Luther spijkerde stellingen op een kerkdeur, waarmee hij in opstand kwam tegen de oppermachtige en boven alle kritiek verheven kerk. Een kerk die bepaalde wat wel en niet deugde, wie er wel en niet naar de hemel ging. Ik spijker geen gedichten op een deur, maar menig gedicht of andere tekst van mij is eigenlijk ook een vorm van opstand.’

‘Waartegen dan?’ wil Anneke weten.

‘Tegen de leegheid die het bestaan van menig mens kenmerkt. Het verdriet dat mensen elkaar aandoen. De nutteloosheid van wat de gemiddelde mens najaagt. En bovenal een opstand tegen het onvermogen van mensen om goed met elkaar te communiceren.’

‘Oh...’

‘In de tijd van Luther werden tegenstanders van de kerk verketterd, soms zelfs in brand gestoken. Dat gebeurt mij allemaal niet, wel ontmoet ook ik tegenstand. Dat geeft niet. Sterker nog: het motiveert me om door te gaan omdat ik kennelijk een gevoelige snaar raak.’

1992, Lelystad

De boerderij is na lang wikken en wegen verkocht. Jan-Klaas zag ook dat zijn adoptieouders te oud werden, want al ging veel mechanisch, er bleef genoeg zwaar werk over. Een beroep op familie konden ze niet doen. Zijn adoptievader was enig kind en zijn adoptiemoeder had slechts een zus, de echte moeder van Jan-Klaas, die al lang dood is. Van de familie van zijn echte vader weet hij niks. Zoveel mogelijk heeft Jan-Klaas geholpen, totdat het gewoon niet meer ging. En de volgende broodnodige modernisering, met de daarbij horende investering, stond al voor de deur. Dat was de druppel en omdat Jan-Klaas geen interesse had om boer te worden, was de boerderij ter overname aangeboden. Veel winst is er niet op de verkoop gemaakt, simpelweg omdat de economische omstandigheden slecht zijn. Het is net genoeg om alle leningen en de hypotheek af te lossen.

Regelmatig wordt Jan-Klaas door Karmacdirecteur Meine Breemhaar uitgenodigd om op diens kamer te vertellen over bepaalde zaken van het bedrijf. Doordat Jan-Klaas Hoofd Administratie is, heeft hij goed zicht op de bedrijfsvoering en hoe een en ander geregeld is.

De twee kunnen het goed vinden, zijn allebei boerenzonen, opgegroeid op een boerderij. Waar Jan-Klaas tot zijn vijfentwintigste op de boerderij woonde, vertrok Meine echter op zijn negende van de boerderij bij Assen. Iets dat hem zeer opstandig maakte, want hij miste het op de boerderij wonen enorm. 'Ik was een moeilijk handelbaar kind, had veel energie en was druk. Ik weet nog dat ik de laatste zes weken op de Lagere School voor straf niet naar buiten mocht in de pauze en dat ik dat dan toch deed', zegt Meine.

Jan-Klaas heeft ontzag voor de zelfverzekerdheid van Meine, die daarover zelf zegt: 'Je moet in jezelf geloven. Zoals mijn schoonmoeder zegt: 'Als je niks bent en jezelf niks verbeeldt, dan wordt het helemaal niks.''

‘Daar zit wat in’, antwoordt Jan-Klaas.

‘Lijk jij eigenlijk op je vader of moeder?’ wil Meine weten.

‘Dat weet ik niet.’

‘Hoezo? Je weet toch hoe je vader en moeder zijn of waren?’

‘Nee, want mijn echte vader en moeder kan ik me niet herinneren. Die zijn verdronken toen ik klein was. Natuurlijk weet ik wat van ze. Dat het optimistische mensen waren, dat hebben mij adoptieouders verteld. Ik heb de achternaam van mijn adoptieouders gekregen. En jij?’

‘Ik heb in ieder geval iets van mijn moeder. Ik ben net als mijn moeder een “driver”, zoals dat in het Drents heet. Een drijver, iemand die zichzelf en anderen opjaagt tot hard en veel werken.’

‘Niet alleen dat. Je weet ook anderen te overtuigen. Hoe jij het bijvoorbeeld met de bank hebt aangepakt...’

‘Ik moest, Jan-Klaas, omdat de bank het krediet van Karmac wilde opzeggen en dat kon ik niet laten gebeuren. De ABN-Amro kwam twee dagen nadat ik bij Karmac begonnen was langs. Ze wilde het krediet terug draaien, maar twee weken later kreeg ik een half miljoen krediet extra.’

‘Dat bedoel ik. Een ander had dat niet gauw bereikt.’

‘Dat kwam door de combinatie van mijn enthousiasme voor het bedrijf en het feit dat er de komende tijd nog inkomsten zijn daardoor voelde de bank zich gedekt. Het moest lukken want Karmac was in crisis. Net als Lelystad. Bij Karmac was er zowel crisis als sprake van slecht ondernemerschap.’

‘Des te knapper, Meine, want het ziet er nog altijd somber uit. Crisis hier, crisis daar...’

‘Zo somber zie ik het niet hoor. Een crisis is vaak slechts een verandering van eigendom. Een crisis betekent nooit dat kapitaal voorgoed uit een stad of land verdwijnt. Grond en gebouwen worden in een crisis minder waard. Alleen is die grond, zijn die gebouwen en fabrieken niet verdwenen. Nee,

een crisis betekent dat het eigendom over gaat naar anderen en die worden dan later weer de nieuwe elite.'

Jan-Klaas kijkt Meine verbaasd aan.

'Kijk naar Flevoland', zegt Meine, 'Bijvoorbeeld naar Industrieterrein Oostervaart in Lelystad. Daar gingen in de jaren tachtig veel bedrijven failliet door de landelijke crisis en de opkomst van Almere. Maar nu, een tiental jaar later, zijn de gebouwen en de terreinen er nog, alleen heeft meer dan negentig procent een andere eigenaar'

2017, juli, Lelystad

Maarten had gevraagd of ze het prettig zou vinden als hij er ook zou zijn. Hoewel Anneke dat aanbod waardeerde, had ze het toch afgeslagen. Ze wilde zich volledig richten op wat er moest en zou gebeuren. Ze wilde niet afgeleid worden door Maartens aanwezigheid en de gedachten die dat bij haar op zou roepen.

En ze zag al genoeg op tegen de middag. Er zou genoeg zijn dat van haar verlangd werd. Zij zou haar vaders rol moeten spelen, die van gastvrouw en aanspreekpunt. Zij zou een toespraak moeten houden namens de familie en tegelijk moest ze haar vader ondersteunen. Wally die tegen zijn dochter steeds zei dat zij het enige was wat hij nu nog had.

Op al haar voorstellen voor de uitvaart had haar vader gelaten gereageerd. Hij had het aangehoord zonder commentaar. Hij had alleen gereageerd toen hij hoorde dat er drie jazznummers te horen zouden zijn, gelukkig was een ervan Take the A Train, dat kon Wally wel pruimen omdat de Stones, waar hij fan van was, dat als intro gebruikt hadden.

Anneke had vooraf besloten niet naar haar opgebaarde opa Walter te gaan kijken, ze vond dat eng, maar had het uiteindelijk toch gedaan. Ze had besloten dat ze voor haar gevoel pas echt goed afscheid van haar opa zou hebben genomen als ze hem nog eenmaal zou zien. Dat vindt ze belangrijker dan iets wat ze eng vindt vermijden.

Dus ging ze kijken in het deel van het uitvaartcentrum waarin hij opgebaard lag. Het haar van Walter zat net zoals altijd, hij zag er goed uit, alsof hij sliep. Toen Anneke naar zijn handen keek, zag ze dat die heel wit waren,, alsof hij operatiehandschoenen aanhad. Niet krijtwit maar lijkwit, dacht ze voordat de tranen weer loskwamen. Ze moest er even uit. Als ze Maarten zou zijn, zou ze een shaggie roken, dacht ze.

Voor deur van uitvaartcentrum annex begraafplaats was ze wat bijgekomen. Een paar meter verderop waren mannen onkruid aan het weghalen rond de graven.

Bij de uitvaart zelf vindt Anneke het geruststellend dat Simone er is, zij de uitvaartleidster is. Simone had bij het gesprek bij Anneke thuis al verteld dat Yarden voor haar cliënten zo veel mogelijk met een vast gezicht wilde werken. Voor Anneke's gevoel is Simone duidelijk aanwezig zonder afleidend of hinderlijk te zijn, laat staan opdringerig. Anneke heeft het gevoel dat Simone alles in de gaten houdt zonder dat wie dan ook zich bekeken of gecontroleerd voelt door haar.

Er is geen stoel onbezet in de grote zaal waar volgens uitvaartleidster Simone tweehonderd mensen in kunnen. Heel veel mensen kent Anneke niet. Haar vader, bleek met dikke ogen waaronder wallen, weet van de meesten wel wie het zijn, oud-collega's van haar opa, hun vrouwen en heel veel "gewone" Lelystedelingen. Zelfs Ina Adema, de burgemeester van Lelystad, is gekomen. Mevrouw Adema vertelt Wally en Anneke dat Walter weliswaar allang met pensioen was voor zij burgemeester werd, maar dat ze hem wel eens ontmoet heeft. En dat ze op het stadhuis natuurlijk veel goede dingen over Walter heeft gehoord.

Wally wil spreken tijdens de plechtigheid maar achter het spreekgestoelte komt hij niet verder dan diepe zuchten en een paar keer moeizaam uitbrengen dat hij zijn vader zal missen. Dan gaat hij, tranen wegvegend en zijn neus snuitend, weer op de eerste rij zitten. Even overweegt Anneke om in haar vaders plaats iets te zeggen. Buiten dat ze zeer verdrietig is, overheerst echter haar angst om in het openbaar te spreken.

Dan kondigt Simone aan dat burgemeester Adema iets wil zeggen.

De burgemeester vertelt in haar toespraakje dat ze Walter een paar keer kort ontmoet heeft en er op het stadhuis nog altijd gesproken wordt over zijn grote inzet voor Lelystad en over zijn betrokkenheid bij de stad, waar hij vanaf 1967 woonde. Hoe trots hij was toen Lelystad provinciehoofdstad werd. Hoe blij hij was dat de stad op het spoor aangesloten werd en hij vlak bij Koningin Beatrix liep toen ze station Lelystad Centrum officieel opende. Hoe teleurgesteld hij was dat de Markerwaard uiteindelijk niet aangelegd werd, waardoor Lelystad aan de rand van Flevoland bleef liggen. Hoe boos hij werd als mensen de stad afkraakten, het over Lelijkstad hadden. En dat hij, toen de stad te veel schulden had, artikel 12-gemeente werd, en financieel onder curatele van het Rijk kwam te staan, dat bijna als een persoonlijke belediging opvatte, vanaf toen nooit meer papier weggooide dat slechts aan een kant gebruikt was, hij dan schreef of typte, en later printte, op de achterkant van papier. Hoe hij na zijn pensionering actief in de stad was en tot late leeftijd vrijwilligerswerk deed.

‘Walter’, sluit de burgemeester af, ‘had Lelystad in zijn hart gesloten en Lelystad had Walter in haar hart gesloten.’

Als de burgemeester van het spreekgestoelte stapt, klinkt er applaus, of dat nou passend is op een uitvaart of niet.

De uitvaartleider vraagt of er nog andere mensen iets willen zeggen.

Een oud-buurman staat op, loopt naar voren, kijkt wat zenuwachtig de zaal in en zegt: ‘Ik wil niet veel zeggen, ik houd het kort. Walter je was een heel goede vent. Het ga je goed, Walter.’

Er is na afloop uiteraard koffie met cake, maar ook, zoals Walter het wilde, fris, bier, wijn en borrelnootjes en pinda’s. Het is geen feest uiteraard, maar er hangt een gezellige, gemoedelijke sfeer. Mede doordat er veel mensen

zijn die elkaar al tijden niet hebben gezien en nu bij kunnen praten.

Anneke en Wally zijn de laatsten die vertrekken. Simone loopt met ze mee naar buiten, naar de parkeerplaats voor de deur. Anneke bedankt haar voor alle goede zorg. Simone pakt vervolgens met twee handen de hand van de verdrietige Wally en wenst hem veel sterkte de komende tijd.

De tranen komen weer bij Wally op, als hij tegen Simone zegt dat hij kapot is en zij hem heel snel terug zal zien.

‘Doe dat maar niet, meneer’, zegt Simone ernstig en tegelijk bemoedigend.

2017, juli, Almere

‘Natuurlijk heb ik aan je gedacht,’ zegt Maarten.

‘Echt waar?’ vraagt Anneke.

‘Natuurlijk! Ik wist toch wanneer de uitvaart van je opa zou zijn en dat je het daar moeilijk mee had? Je daar tegenop zag?’

Ze lopen door het Almeerse Beatrixpark, Anneke kijkt om zich heen en constateert dat het er rustig is, ondanks dat het een mooie dag is. Het Vondelpark zit op zulke dagen altijd vol, zegt ze.

‘Het Beatrixpark is veel groter dan het Amsterdamse Vondelpark maar het wordt minder gebruikt doordat de meeste Almeerders een tuin hebben. Is het mooi weer dan gaan ze in hun tuin zitten.’

‘Aha.’

‘Maar vertel over die uitvaart, Anneke. Hoe ging het? Was het zwaar?’

‘Uiteindelijk viel het mee. Het was goed geregeld door Yarden, alles was verzorgd zoals afgesproken. En mijn opa lag er keurig bij. Alleen zie ik nu wel de hele tijd mijn opa voor me hoe hij in de kist lag, zijn hoofd normaal, het was net alsof hij sliep, maar zijn handen waren wit, spierwit.’

‘Ja, raar is dat hè, om zo’n dood iemand dan te zien liggen alsof die elk moment wakker kan worden.’

‘Het zet je ook aan het denken over jezelf. Als ik dood ben, wat dan? En daarvoor? Wie zorgt er voor mij als ik erg ziek word? Wie zorgt er voor mij als ik oud en moe en hulpbehoevend ben?’

Maarten pakt een afgebroken boomtak op en gooit die zo ver weg als hij kan.

‘Jij hebt zeker al veel uitvaarten meegemaakt, Maarten?’

‘Omdat ik zo enorm oud ben, bedoel je?’

‘Oh ja, nee, dat bedoel ik niet... Welke heeft er het meeste indruk op je gemaakt?’

‘Poeh, wat een vraag. De meest rare was die van mijn ex-vriendin Martha... Ze was nog vrij jong eigenlijk.’

‘Hoe is ze overleden dan?’

Maarten raapt weer een afgebroken boomtak op en zwaait die boven zijn hoofd. Dan laat hij de tak naast zich vallen. Hij pakt uit zijn colbertje een pakje tabak en draait een shaggie. Als dat opgestoken is, lopen ze weer door.

‘Maarten, als je niet wilt praten over je ex-vriendin is dat goed hoor.’

‘Ze kreeg een hartaanval na voor de zoveelste keer doorhalen op de coke... Dat was een bizarre begrafenis, zeg! Haar vriend van toen, een zuiplap, huilde omdat hij geen geld had om, net als ik, een fatsoenlijk zwart pak aan te hebben...’

‘Wat raar.’

‘Het was een triest geheel. Er waren maar weinig mensen. Haar familie had ze van zich vervreemd en voor haar vrienden uit de kroeg was de uitvaart te vroeg op de dag. Als ze al hadden willen komen, wat de meeste zeker niet van plan waren... Maar wat ik, achteraf, het vreemdste vond, was dat ik zelf geen verdriet voelde.’

‘Waarom niet?’

‘Ik had eigenlijk al afscheid van haar genomen toen ik het uitmaakte. En ik had al zo lang mijn best gedaan om te voorkomen dat het haar op zou breken, zelfs fataal zou worden. Dat had geen zin, dus heb ik wel mijn handen van haar af had moeten trekken.’

‘Wat naar zeg! Heb je geen goede herinneringen aan haar?’

‘Nou... Ik wist natuurlijk van haar gezuip en haar andere gebruik, wist dat ze eigenlijk ziek was. Zwaar ziek. Alleen had ik het onderschat. En ik dacht dat ik haar kon redden. Ik weet nog in het begin, ik woonde nog in Amsterdam, een romantisch moment eigenlijk. Het zou, wisten we allebei,

de eerste keer worden dat we samen zouden slapen, bij mij thuis.

Het was een prachtige avond, een concert van Herman Brood op een podium niet ver van mijn huis. Met de Herman zo typerende ondeugende grappen. Zo kondigde hij een liedje aan door te zeggen dat het een nieuw nummer was, die middag ontstaan en speelde toen Eternel Flame van The Bangles. We waren verliefd en knuffelden, hielden elkaar hand vast tijdens dat nummer. Ik bracht haar hand naar mijn lippen en gaf er een kus op. Toen beet ik in haar vinger. Te hard kennelijk, want ze werd woedend en bleef boos tot wij, een uur later, bij mij thuis waren. Met veel moeite wist ik haar weer in een goede bui te brengen.

Ik wist niet precies wat er met haar aan de hand was, wist dat ze ziek was, maar hoe dat precies zat?

Daarom ging ik een tijd later een keer met haar mee naar haar therapeut. Dat zegt ook iets over hoe open ze naar mij was en hoe geïnteresseerd ik in haar was.

Ik zat vol vragen aan die therapeut. Wilde weten hoe het zat en of er iets was wat ik wel of niet moest doen.

Ik vertelde hem het verhaal van de vinger en dat ze lang boos was omdat ze vond dat ik te hard gebeten had.

Ik vroeg aan hem of die enorme en lang durende boosheid door haar ziekte kwam. 'Of is dat een kwestie van een kutkarakter', opperde ik half voorzichtig en half brutaal.

De therapeut dacht even, er kwam een glimlach om zijn gezicht toen hij zei: 'Dat is een kwestie van een kutkarakter.'

2002 maart, Lelystad

Anneke en haar moeder Lucia zijn samen in de keuken aan het koken als Wally van zijn werk thuis komt. ‘Pap, pap!’, holt Anneke naar hem toe, ‘Ik ben aangenomen op de School voor Journalistiek!’

Terwijl vader en dochter samen een vreugdedansje maken, verschijnt Lucia, een fles in haar handen, ‘En om dat te vieren hebben Anneke en ik iets lekkers bij het eten gekocht.’

‘Wijn!’ roept Wally verheugd.

‘Ik heb hem uitgezocht’, zegt Anneke’, Het is wel zonder alcohol, want je weet dat ik daar niet van houd. Het is Bessen-appelwijn.’

‘Het is jouw feest meisje dus we drinken wat jij wil’, glimlacht Wally.

‘We gaan zo aan tafel’, zegt Lucia.

Tot ver na het eten praten ze over Anneke, de School voor Journalistiek en dat achttien een mooie leeftijd is om daar aan te beginnen. Uiteindelijk komt het gesprek op haar toekomstplannen, wat ze na haar opleiding wil gaan doen. ‘Misschien ga ik ooit zelfs wel een boek schrijven’, zegt Anneke.

‘Waarover dan?’ vraagt Wally.

‘Weet ik niet. Misschien wel over ons. Over onze familie. Of over de geschiedenis van Flevoland.’

‘Waarom niet allebei?’ suggereert haar moeder.

Voor de tv drinken ze gedrieën koffie na de maaltijd. Lucia vraagt aan Wally of er nog nieuws is, vandaag zou namelijk bekend worden wat de officiële uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen is, die een paar dagen daarvoor gehouden zijn.

‘Oh ja! Nou je het zegt. Alles is nagekeken en verrekend, het is officieel’, zegt Wally, ‘Leefbaar Almere is de grootse partij.’

‘Wat leuk voor Nico’, zegt Lucia.

Anneke wil weten wie Nico is.

Lucia legt uit dat Nico van Duijn een Almeerse huisarts is voor wie ze jaren geleden een tijd heeft gewerkt en dat die nu samen met anderen een partij heeft opgericht, Leefbaar Almere, en dat die partij vanuit het niets negen zetels heeft gehaald en daarmee de grootste partij in de Almeerse gemeenteraad is geworden.

‘Al had ik niet van Nico verwacht dat hij voor een rechtse partij de gemeenteraad in zou gaan.’, zegt Lucia.

‘Daar vergis jij je in, lees maar’, haalt Wally een krant tevoorschijn. ‘of nee wacht, ik lees zelf wel wat relevante passages voor. De krant heeft Nico namelijk geïnterviewd.’

Walter bladert, vindt de juiste pagina en leest dan voor wat Nico heeft gezegd. ‘De merknaam Leefbaar hing in de lucht en die kozen we. We hadden niks met Leefbaar Nederland, wel met Leefbaar Utrecht en Hilversum. Achteraf hadden we wel eens spijt van die naam omdat je in de rechterhoek zit en wij dat niet zijn. Maar de naam Leefbaar Almere gooi je niet weg als je daarmee negen zetels wint.’

‘Dat is helder’, zegt Lucia.

‘Dit zegt Nico ook wel mooi’, leest Wally door, ‘De gemeenteraadsleden waren te deftig aan het doen. De raad nam beslissingen waar we het niet mee eens waren. Ik heb Leefbaar Almere mede opgericht omdat ze mijn stad aan het verprutsen waren. Zittende bestuurders die smeten met geld. Het was een gesloten wereldje van politici die vonden dat er geld genoeg was. We zeiden tegen elkaar: ‘Wat doen we? Gaan we ons aansluiten bij de PvdA, D66 of richten we zelf iets op?’ Dat is ook anarchistisch, je maakt je eigen plek. Pure eigenwijzigheid om niet in bestaande structuren te passen.

‘

‘Dat is wel heel typisch Nico en tegelijk typisch Almeers om het zelf te doen als je vindt dat iets niet of niet goed gebeurt’, concludeert Lucia. Wally en Lucia belanden in een discussie over welke besluiten van de gemeente Almere nou precies goed of slecht waren. Wally, nog altijd betrokken bij de stad als ambtenaar, heeft veel begrip voor de besluiten. Anneke vindt het gesprek oninteressant worden en vertrekt naar haar kamer. Lucia pakt de krant, bladert naar het interview, haar ogen gaan over de pagina. ‘Oh, dit is ook een mooie’, zegt ze. ‘Luister wat Nico zegt: ‘De gemeente ging matjes huizen uitrollen. Er waren daar geen plekje voor een ondernemer of voor een school die uitgebreid moest worden. Er was geen ruimte, ze hebben alles teveel volgebouwd. Alleen maar gebouwd en gebouwd, rijen met dezelfde soort huizen. Iedereen die belde kon daar een huis krijgen. Er was te weinig het besef dat je met bakstenen een samenleving bouwt, met bakstenen bepaalt hoe die er uit ziet. Hoeveel sociale huur je hebt, bepaalt wat voor stad je krijgt. Economie, intellectueel leven, verenigingsleven, daarom moet je middenklasse goed zijn. Lage huren trekken kansarme mensen aan en die gaan niet meer weg. Een probleem hoeft dat niet te zijn, als de gemeente daar maar aandacht aan besteed. Je zult als overheid je rol in balans moet hebben. Soms zorgzaam, soms niet bemoeien. Wonen in een bepaald pand al twee probleemgevallen, dealers of weet ik wat, en er komt een woning vrij, moet je die niet verhuren aan een derde dealer. Daar zou de gemeente rekening mee moeten houden. En dat gebeurt nu niet.’

2017, augustus, Almere

Later dan afgesproken arriveert Maarten bij het café. Gelukkig is het mooi weer en kunnen ze op het terras zitten waardoor Maarten kan roken. Hij biedt direct zijn verontschuldiging aan voor zijn verlate aankomst en gaat tegenover Anneke zitten.

‘Excuses zijn niet nodig, Maarten. Het is alleen niks voor jou om te laat te komen.’

‘Ik had een gesprek met Renate Dorrestein. En we hadden het ook over haar boek. Dat gaat over Almere.’

‘Dat heb ik toevallig pas gelezen. Een mooi boek is dat.’

‘Zeker.’

‘En waar had je het nog meer met Dorrestein over?’

‘Onder meer over elkaars favoriete boek. Dat van Renate is Slachthuis Vijf. De hilarische beschrijving van een verschrikkelijk moment in de Tweede Wereldoorlog. Allerhande bombardementen op het Duitse Dresden genoteerd door een krijgsgevangen Amerikaan.’

‘Dat klinkt heftig.’

‘Weet je wat gek was, Anneke? Dat ik aan Almere dacht... Almere wordt namelijk gebombardeerd door negatieve gedachten die vanuit het hele land afkomstig zijn. Soms voelt het als Almeerder daardoor alsof je een geallieerde krijgsgevangene bent die tussen 40/45 vastzit in een slachthuis in het Duitse Dresden. Het is als Almeerder jouw schuld niet, maar desondanks explodeert er van alles boven je hoofd. En krijgsgevangenen konden zich nog verschuilen achter de Duitsers. Wat moet je echter als Almeerder anno 2017? Je bent toch uit eigen beweging gaan wonen in die stad die je meeste landgenoten als een getto zien? Eigen schuld dat menigeen op je neer kijkt omdat je in Almere woont.’

‘Het zit je hoog, Maarten.’

Hij lacht en zegt: 'Ter relativering daarvan nog dit. Vanaf die afspraak hier naar toe fietsend kwam ik langs een typische Almeers tuinfeest. Er klonk een lied over klaverjasclub schoppen negen die in Parijs was beland. 'Geef mij maar Amsterdam', zong de hele Almeerse tuin mee.'

2017 augustus, Almere

‘Natuurlijk vind ik het onterecht dat Almere zo’n slecht imago heeft. Het is geen saaie slaapstad vol eentonigheid. Soms kun je dat mensen niet kwalijk nemen omdat ze niet beter weten. Gewoon klakkeloos napraten wat anderen zeggen. Waar ik me over opwind, is dat mensen die beter weten, zoals Almeerders, zo negatief over de stad doen.’

‘Wat dan?’

‘Een voorbeeld. Zomer vorig jaar en dit voorjaar werden er bij mij om de hoek bussen bekogeld. “Met stenen” meldde de pers terwijl het kiezelsteentjes waren. Opnieuw riepen buurtbewoners dat de Kruidenwijk een getto is en bliezen enkele gemeenteraadsleden deze kwestie op. Niet alleen de PVV schreeuwde moord en brand.

Merkwaardig was dat ook landelijke media aandacht aan dit incident besteden, deden alsof dit iets uitzonderlijks was, terwijl in allerlei andere steden bussen regelmatig werden bekogeld... Almeers burgemeester Franc Weerwind vermoedde dat busmaatschappij Connexxion de pers had gemobiliseerd om de lokale politiek onder druk te zetten; meer geld voor veiligheid van de gemeente te krijgen.

Het ontstane rumoer was zo groot dat zelfs vrienden uit het roerige Amsterdam mij vroegen hoe het was in het Almeerse Kruidenwijkgetto.

Op een door politie en gemeente georganiseerde bijeenkomst voor buurtbewoners waren gelukkig ook mensen die meldden dat de Kruidenwijk een prima wijk is en dat overal wel eens iets gebeurt, dus ook hier. In de marge van de bijeenkomst praatte ik met wat buurtbewoners. Onder meer met een meneer die mij was opgevallen door een felle uitval richting gemeente en politie. Die deden niks aan de onveiligheid, zei hij. Ik vroeg de meneer of het echt zo erg was en vertelde dat het volgens mij wel meeviel. Hij zei dat er een paar huizen verderop bij hem ingebroken was en hij

sindsdien in een fort leeft. Ik vertelde hem dat er bij mij al drie keer ingebroken was, maar ik verdomde om mij door angst te laten leiden. Ook legde ik uit dat inbreken in Almere relatief vaker voorkomt dan in een grote stad als Amsterdam omdat door alle eengezinswoningen de meeste huizen een voordeur op de begane grond hebben. De man grauwde dat ik makkelijk praten had: “Jij bent nog jong, als je mijn leeftijd hebt, piep je wel anders.”

Ik vroeg hoe oud hij was. Ik scheelde nog geen vijf jaar met hem.

In april dit jaar gebeurde er weer iets in mijn buurt: er werden drie maal ramen in gegooid. De VVD roerde zich en had het over linkse wegkijkers. Dat de PVV dat ook vond, spreekt voor zich.

Op een lokaal internetforum werd breed uitgemeten dat de Kruidenwijk alsmaar onveiliger werd. Ik mengde me in de discussie, meldde dat allerhande rapporten van de politie juist aantoonde dat het veiliger was geworden. Cijfers bewezen dat de criminaliteit afnam. Een reactie daarop was typerend: “Cijfers zeggen me niks, feiten moet ik hebben.”

Opnieuw werd de Kruidenwijk weer een agendapunt van de gemeenteraad. Ik stuurde wat raadsleden een berichtje dat ik moe werd van uitleggen dat ik niet in een getto woon. Ik vroeg die raadsleden waarom het steeds weer opgeblazen werd, waarom er telkens bang gemaakt werd. Tot slot stelde ik blij te zijn dat ik geen kind van de VVD of PVV was, want elke keer als ik bang was om te gaan slapen, hadden PVV en VVD gezegd: Ja, er zit een monster onder je bed.’

2017, augustus, Almere

‘De dood van mijn opa heeft me aan het denken gezet. En ik stond er ook in de Oude Kerk bij stil toen we daar stonden bij die eeuwenoude grafstenen. Eigenlijk weet ik niets van mijn familiegeschiedenis. Die wil ik uitzoeken.’
‘Iets uitzoeken moet voor jou als journalist toch een makkie zijn’, zegt Maarten.

‘Ik heb alleen geen idee waar ik moet beginnen.’

‘Amsterdam toch? Daar komt je vader vandaan.’

‘Ja, ik begin in Amsterdam, het gemeentearchief daar. Of de burgerlijke stand. En ik ga natuurlijk ook op internet zoeken. Ik weet waar mijn grootouders begraven zijn. En dat mijn zusje Bettie en mijn moeder in Lelystad begraven zijn. Wat ik met de as van mijn opa ga doen, weet ik trouwens nog niet, daar moet ik nog met mijn vader over praten. Maar waar het om gaat, is dat ik mijn familiegeschiedenis wil kennen. Mijn vader weet alleen dat hijzelf in Amsterdam geboren is. Verder niks. Hij denkt dat zijn vader en moeder daar ook vandaan komen maar zeker weten doet hij dat niet.’

Maarten heeft niet geluisterd naar hetgeen ze vertelt. Hij ziet haar mond bewegen en hoort de woorden die er uit komen maar hetgeen ze zegt, dringt niet tot hem door. Hij kijkt naar haar lichtrode haar, de rood gestifte lippen, de met zwart kant afgezette donkere blouse die ze draagt.

Dat hij niet naar haar luistert, is geen teken dat hij haar niet serieus neemt. In tegendeel. Hij is meer met haar bezig dan hij wil. Het is sterker dan hijzelf ondanks dat hij met zichzelf afgesproken heeft dat pad niet meer op te gaan.

De afgelopen nachten heeft hij intensief van haar gedroomd. Het waren dromen waarin hij verder gaat dan hij ooit in het echt zou durven, hij dingen tegen haar zegt die hij in het echt nooit zou durven zeggen. En ze

lacht hem niet eens uit of wijst hem op een andere manier af. Nee, ze staat open voor wat hij wil. Ze wil hetzelfde als wat hij wil.

Zij en hij doen geen dingen die onbetamelijk zijn, het gaat niet verder dan hand en hand wandelen of schouder aan schouder in het gras liggend naar een vlekkeloos blauwe hemel kijken. Zelfs in zijn dromen blijft hij netjes, tot zijn eigen verbazing.

Maar al weet hij dat het niet echt is, toch is er ook in de droom een vermanende stem in hem die blijft herhalen dat het onbehoorlijk is. En, net zo belangrijk: hij de afspraak met zichzelf niet nakomt. En, gaan de vermaningen door, hij weet toch waar dit op uit zal lopen? Op een opeenstapeling van teleurstelling, verdriet, melancholie, gemis en zelfhaat die resulteert in zelfmoordneigingen.

Wil hij dat allemaal riskeren?

Is ze dat echt allemaal waard?

Als hij in zijn dromen keihard tegen zichzelf schreeuwt dat hij de risico's kent maar voor haar het er op wil wagen, wordt hij wakker. 'Het is geen lust, het is liefde', fluisterde hij tot zijn eigen schrik. Hij was zo bezweet dat de lakens drijfnat zijn geworden en hij die midden in de nacht moet verschonen. Slapen kon hij daarna niet meer.

2017, september, Almere

Vanuit zijn slaapkamerraam kijkt Maarten naar de maan, zich afvragend of Anneke die op dat moment ook ziet. Of zal ze al slapen?

Slapen. Iets dat hij niet kan.

En als Anneke al slaapt, hoe slaapt ze dan? Onder dekens of onder een dekbed? En heeft ze een dun of dik hoofdkussen? En slaapt ze dan op haar rug of op haar buik?

Maar stel dat ze nog wakker is, waar denkt ze dan aan?

Vast niet aan hem.

Stel nou dat ze toch aan hem denkt, waar denkt ze dan aan, wat denkt ze van hem?

Zelf wordt hij gek van denken aan haar. Dat gaat dag en nacht door, of hij het nou wil of niet.

Buiten ziet hij haar overal. Ze is daar en ineens niet meer. Blijkt het bij opnieuw en beter kijken een wildvreemde vrouw.

En het gebeurt telkens weer. Bij de bakker, in de supermarkt, op de bushalte, in de bus, ja, zelfs in een café bij het treinstation van Eindhoven, waar ze toch niks te zoeken heeft.

Maarten ziet op de wekker op het nachtkastje dat het dertien over drie is.

Hij komt zijn bed uit en gaat achter zijn bureau in zijn werkkamer zitten.

Ruim vier uur later komt hij daar weer uit en leest hij wat hij, met veel schaven en schrappen, geschreven heeft. Een titel moet hij nog bedenken.

Zal hij het Anneke laten lezen en zeggen dat het over haar gaat? Maar hij kan toch niet laten blijken wat zijn gevoelens zijn? Hoe zou dat op haar over komen? Een twintig jaar oudere en tien kilo te zware man, rokend en dichtend ook nog, die zich van alles over haar in zijn hoofd haalt.

Wat verwacht hij dat ze zal doen? Verwacht hij dat ze zal zeggen: 'Kom maar Maarten, ik ben gek op verlopen types die niets van hun leven hebben

gemaakt. Blijf je slapen of zullen we eerst trouwen? Hoe zit het trouwens met je testament, ga je mij daar in opnemen?’

Hij krabt op zijn hoofd. Een testament? Hij heeft toch niks om na te laten? Een doorgezakte bank, een paar duizend gedichten, waarvan de helft in klad en slechts zo’n vijf procent daarvan is gepubliceerd. De rest vond hij zelf de moeite niet eens de moeite waard om in zijn computer in te voeren. Hij moet ophouden met dom doen. Wat moet zo’n leuke vrouw in Gods naam met een vent als hij?

Als hij vertelt wat hij voor haar voelt, is dat alleen maar pijnlijk. Daarmee brengt hij haar toch alleen maar in verlegenheid?

Buiten dat het natuurlijk romantiek van niks is. Wat is hij voor onvolwassen vent? Je gaat toch niet eerst praten met de vrouw waar je iets voor voelt over wat je voelt?

Wat is dat voor foute actie?

En al zou ze wat voor hem voelen, dan behoren ze toch eerst te beginnen met spontaan hand in had lopen of zo?

En, niet te vlug, daarna mogelijk zoenen, maar hoe dan ook, moet hij niet als op de lagere school of als een puberjongen, vragen of ze wat met hem wil.

Al zou ze iets voor hem voelen wat voor afknapper is het dan als hij het zo aanpakt?

Wat voor sukkelige indruk maakt hij op haar als hij zich gedraagt als een schooljongen?

2017, september, Almere

Orkaan Irma houdt huis in het Caribische gebied. Onder meer het eiland Sint Maarten wordt zwaar getroffen voordat de orkaan verder trekt en bij Florida aan land gaat. Daar zorgt Irma voor grote overstromingen en richt miljarden dollars aan schade aan.

Maarten legt de krant op het terrastafeltje voor hem.

‘De zoveelste keer dat orkanen of andere natuurverschijnselen voor overstromingen zorgen. In Nederland gebeurt dat gelukkig niet meer’, zegt Anneke.

‘In Nederland hebben we onze maatregelen getroffen’, zegt Harmen, ‘Als je kijkt op een middeleeuwse kaart en die vergelijkt met het Nederland van nu, zie je hoeveel land er is gewonnen, en hoeveel dijken er aangelegd zijn.

Waar ze in andere landen in gebed gingen om het water te keren, sloegen Nederlandse overheden, landbezitters, koopmannen, boeren en anderen de handen ineen.’

‘Wat bedoel je?’

‘Zeker vroeger geloofden mensen in God. Ook in Nederland. Ze gingen naar de kerk. Ook in Nederland. Maar wat ze in Nederland wel deden, en in veel andere landen niet, was dat ze samen bouwden aan dijken. In menig ander land ging ze harder tot God bidden, God om bescherming vragen, in ons land vroegen ze niet alleen aan God om gespaard te worden, maar bouwden ze ook dijken.’

‘Oh, dat. In die zin zijn de Afsluitdijk en de drooglegging typisch Nederlands wellicht.’

2017, oktober, Lelystad

Anneke kijkt naar de urn van haar opa die bovenop haar boekenkast staat. Ze weet niet wat de bestemming van de as moet worden. Haar vader heeft voorgesteld de urn in het graf van Bettie of dat van zijn moeder te plaatsen, maar hij noch Anneke weten of dat mag en kan. Nog los van de emotionele en lugubere toestanden die het openmaken van een graf met zich mee zullen meebrengen. Uiteindelijk herinnerden haar vader Wally en zij zich dat opa Walter aangegeven had dat zijn as verstrooid moest worden. Natuurlijk kan dat ook op het graf van Bettie of Annekes oma, alleen hebben ze dat idee laten varen. Er moet een betere bestemming zijn voor de as. Een gepaste plek om de as te verstrooien.

Ze heeft via internet al uren gezocht om haar familiegeschiedenis te achterhalen. Hoewel ze als journalist gewend is om op het web informatie te zoeken, besluit ze dat een speurtocht puur van internet haar onvoldoende opleverde. Archieven die eeuwen terug gaan, staan immers niet zonder meer op internet.

Daarbij wil ze in actie komen, er op uit trekken.

Vandaar dat ze naar de burgerlijke stand in Amsterdam gaat. Bij de burgerlijke stand bevestigen ze wat ze al weet: haar vader en opa zijn geboren in Amsterdam. Als ze verder vraagt en de ambtenaren van de burgerlijke stand begrijpen wat Anneke aan het uitzoeken is, verwijzen ze haar door naar het stadsarchief van Amsterdam.

In dat stadsarchief ontdekt ze dat de moeder en oma van haar opa Walter ook in Amsterdam geboren zijn. Het verst wat ze komt, de eerste die van haar familie opduikt als geboren in Amsterdam, is de in 1869 geboren

Bertina de oma van haar opa. Hoe noem je iemand van vier generaties voor je, vraagt Anneke zich af.

Bertina is in 1869 in Amsterdam geboren, in de Jordaan. Later is ze naar Waterland bij Uitdam verhuisd, met haar vader en broer Albert. Op een gegeven moment is Bertina terug verhuisd naar Amsterdam waar ze trouwde en een kind kreeg. Uiteindelijk zijn Walter, Wally en Anneke zelf haar nazaten. Over mogelijke andere familieleden kan ze niks vinden in het archief. Ook niet over de vader van Bertina, haar verre voorvader en Bertina's broer Albert kan ze niks vinden in het Amsterdamse archief. Ze moet dus naar Uitdam, naar Waterland in de hoop daar wel informatie te vinden.

Dat moet alleen wachten, want ze heeft avonddienst.

2017, oktober, Almere

‘Het kan best aan mij liggen hoor,’ zegt Maarten, ‘En misschien verwacht ik er gewoon teveel van. Maar voor mij is het nu eenmaal belangrijk. Uiteindelijk is het immers een van de dingen die mensen van dieren onderscheidt.’

‘Het is er heus wel in Almere’, zegt Anneke.

Maarten kijkt de Grote Markt rond en kijkt Anneke vragend aan.

‘Waar dan? Waar dan?’

‘Eh...’ zegt Anneke,

‘Almere geeft geld aan knutselaars, niet aan kunstenaars’, zegt Maarten fel.

‘Maar bijvoorbeeld de schouwburg en de bibliotheek krijgen toch geld van de gemeente?’

‘En waar hebben de bibliotheek en de schouwburg dat geld voor nodig?’ valt Maarten uit, ‘Voor hun gebouwen! Voor de huur, de hypotheekaflossing en het gas en licht. Toen de nieuwe schouwburg open ging, was het eerste wat de directeur achter de schermen meldde dat hij moest bezuinigen op de voorstellingen omdat het gebouw te duur was om te exploiteren. Alsof je een hele dure auto koopt en vervolgens geen geld hebt voor benzine om er mee te rijden.’

Anneke kijkt Maarten ongelovig aan, Maarten schudt zijn hoofd.

‘Het was al een dwaas idee’, gaat Maarten door, ‘om in Almere een schouwburg te bouwen met zoveel plaatsen. Er is geen volkser stad dan Almere. En het volk houdt niet van cultuur.’

‘Maar smartlappen zijn toch ook cultuur, Maarten’, zegt Anneke. |

‘Natuurlijk weet ik dat cultuur veelomvattend is’, zegt Maarten, ‘Maar weet het volk dat?’

Anneke wil iets zeggen, opent haar mond maar doet die direct weer dicht.

‘Weet je, ik ben, met mijn kritische blik op Almere meer betrokken bij die

stad dan die mensen die beweren dat alles hier goed is. Want vaak is alles goed vinden een teken dat het je geen moer uitmaakt.'

'Oh?'

'Annemarie Jorritsma, de vorige burgemeester, zei over Frankrijk dat het een mooi land is maar dat het jammer is dat er Fransen wonen. Ik zeg dat Almere een goede stad is maar het jammer is dat er Almeerders wonen.'

'Dat kun je niet menen, Maarten!'

'Ik overdrijf maar het is wel waar.'

'Jij zegt gewoon alles...'

'Zoals die keer dat ik tegen een wethouder zei dat als mensen nieuwsgierig zijn hoe Nederland er uit zou zien als Hitler de oorlog gewonnen had, ze in Almere moeten komen kijken.'

'Dat kun je toch niet maken?'

'Ach kom', protesteert Maarten, 'Dat was een grapje.'

'Maar je meende het vast ook.'

'Goed, het was half een grapje.'

2017, november, Almere

In de winkelstraten hangt de kerstverlichting al. Maarten heeft geen hekel aan winters weer. De afwisseling in de seizoenen vindt hij niet erg, al is het maar omdat hij dan het voorjaar en zomer des te meer waardeert.

Van het winterseizoen vindt hij het prettig dat het lekker is om binnen te komen als je buiten bent geweest.

Als het vriest, voelt hij dat hij leeft, zoals hij dat ook in de zomer doet, maar dan anders. Ja, de afwisseling doet hem goed eigenlijk, beseft hij, lopend naar het Stadhuisplein waar hij met Anneke afgesproken heeft.

‘Ik vind de winter niks’, zegt Anneke, ‘maar de feestdagen vind ik altijd wel gezellig, met al die lichtjes en zo.’

‘Ik houd er niet van’, zegt Maarten, die mede door de dreigende feestdagen wat somber gestemd is. Hij is melancholiek, chagrijnig, zelfs depressief.

‘Ik vind het allemaal nep, allemaal opgelegd. Je moet cadeaus kopen, moet het huis versieren, moet bij elkaar gaan zitten. Het liefst nog met de hele familie!’

‘Ik vind het fijn om met familie bij elkaar te zitten, Maarten’.

‘Ik niet en als je mijn familie zou kennen, snapte je waarom’

Als Maarten voor de zoveelste keer een monoloog houdt over wat er mis is met Almere, onderbreekt Anneke hem.

‘Hoe is dat nou gekomen dat je zo denkt? Ik heb je gegoogeld en vroeger was je heel positief over Almere. Je was lovend zelfs. Verdedigde die stad als die aangevallen of bekritiseerd werd.’

‘Dat is een lang proces geweest. Toen ik hier net woonde, vond ik het geweldig, want er kon zoveel hier. Alles was mogelijk doordat er nog niks was. Werkelijk je kon hier van alles bedenken en doen!

Tot er een moment kwam dat ik moe werd van dat je hier echt alles zelf moet

doen omdat er niks is... Je telkens weer helemaal opnieuw moet beginnen.'
Anneke drinkt haar thee leeg en vraagt of dat het enige was.

'In het begin zag ik Almere als een leuke, frisse, jonge en intelligente vrouw die vol ambitie en mogelijkheden zat. Nu weet ik dat het een al vroeg verlepte ordinaire vrouw is die haar teloorgang probeert te bedekken met te veel make up en goedkope modieuze kleding die haar te strak zit. Een oppervlakkige vrouw die geen behoefte heeft om iets van het leven te maken. Een vrouw die zich nergens in verdiept en nergens moeite voor wil doen.'
Anneke weet niet of ze moet lachen om Maartens vergelijking want het klinkt ook verdrietig. Alsof hij getrouwd is met iemand waar hij niks meer voor voelt maar niet van kan of wil scheiden.

Anneke had Maarten vooraf gezegd dat ze er "niet uitzag" omdat ze ziek was en de kapper haar haren verknipt had. Gedurende hun ontmoeting valt het Maarten niet op behalve dat ze wat bleek ziet en ietwat in zichzelf terug getrokken lijkt.

De ontmoeting zelf verloopt zoals inmiddels gebruikelijk bij Anneke en Maarten. Er is weinig gepraat om het praten zelf, hun gesprek gaat ergens over.

Als Anneke vertrekt, overvalt Maarten een gevaarlijk gevoel. Een gevaar dat hij al vaker bespeurt in combinatie met Anneke. Het is alsof hij in de buurt komt van een hel die hij nooit meer weer wil doorgaan. Hij wil nooit meer het risico lopen op die verscheurende vorm van emotie. Hij heeft afspraken met zichzelf gemaakt: geen doorwaakte nachten en tergend traag voorbijgaande dagen waarin hij aan niets anders kan denken.

Met moeite rukt hij zich los uit de omhelzing ter gelegenheid van hun afscheid. 'Ik denk aan je', zegt hij. Dat omschrijft bij lange na niet wat hij eigenlijk wil zeggen. Als hij haar weg ziet lopen, de rug vechtlustig gekromd

tegen de wind, de feestverlichte winkelstraat in, blijft Maarten haar lang na staan kijken. Hij voelt zich verloren. En leeg.

GIJSBERT (1793 Schokland)

/ \

ANNA (1821 Schokland)

BERT (1824 Schokland)

/ \

BERTA (1843 Schokland)

BERTINA (1869 Amsterdam)

ALBERT (1873 A'dam)

/ / \

GRIETJE (1861 Urk) HENK (1863 Urk) (GIJS 1891, A'dam)

BERTUS (1899 Uitdam) AAFJE (1907 Uitdam)

/ \ \

MARINUS (1881)
Amsterdam)

KLAAS (1880 Urk)

WALTER (1929)

\ \

KLAAS-JAN (1919 Urk)

WALLY (1951, Amsterdam)

\

BETTIE (1971 Lelystad) ANNEKE (1984
Lelystad)

2017, november

In het Amsterdamse stadsarchief waren Bertina en haar vader Bert het verste spoor van een voorouder dat ze daar kon vinden. Met als aanknopingspunt dat Bertina met haar vader en net als haar in Amsterdam geboren broer Albert naar Uitdam verhuisd was. Bertina was terug gekeerd naar Amsterdam en kreeg daar drie kinderen, waarvan alleen Gijs, de vader van haar opa, ouder dan vijf jaar werd en zelf trouwde. Dat had ze in Amsterdam allemaal ontdekt, maar hoe het met Albert verder gegaan is, weet ze niet. Bleef Albert in het huidige Waterland? Vandaar dat Anneke gebeld en gemaïld heeft naar de gemeente Waterland om uit te zoeken of daar iets bekend was over Bertina's vader en haar broer Albert. Na veel telefoontjes, heen en weer mailen mag ze naar het archief van Waterland, in Monnickendam, om de stukken in te komen zien.

De archivaris zelf is aangenaam verrast dat hij überhaupt iets heeft kunnen vinden. Veel archiefstukken zijn immers verloren gegaan bij diverse overstromingen.

Uit de gevonden archiefstukken blijkt dat haar voorouders woonden op een boerderij in de toenmalige gemeente Uitdam. Daar ontdekt ze dat Bert op Schokland is geboren en in 1893 in Waterland is overleden. Op Schokland, dat had ik nooit gedacht, denkt Anneke.

Ze leest dat diens zoon Albert kinderen heeft gekregen. Dus misschien is er nog familie, zijn er nog meer nazaten, hoopt Anneke.

Ze schrikt als ze leest dat Alberts zoon Bertus bij het aanleggen van de Afsluitdijk verdronken is en zijn lichaam nooit gevonden is.

Het volgende archiefstuk gaat over het kind van Aafje, de zus van Albert. Met snel kloppend hart leest ze verder. Aafje, de dochter van Albert, is in mei 1940 met haar gezin gevlucht naar Engeland omdat haar man Jood

*was. Anneke krijgt een rilling over haar rug als ze leest dat het gezin
Engeland niet heeft gehaald; de boot tot gezonken is gebracht door een
Duits vliegtuig en met man en muis is vergaan.
Zie je wel: haar familie is vervloekt!!*

2017, december, Almere

‘Mijn vrijheid is het enige wat ik heb’, geeft Maarten toe.

‘Ik ben ook bang om die te verliezen’, zegt Anneke. Ze vraagt zich ondertussen wel af, waar die vrijheid uit bestaat. De vrijheid om zich eenzaam te voelen? Maar dat zegt ze niet hardop.

Er komt een gezin met kinderen binnen waaronder een baby in een kinderwagen. Het gezin komt vlak bij Anneke en Maarten aan een tafeltje zitten. Anneke ziet Maartens gezicht betrekken.

‘Heb je een hekel aan kinderen?’ vraagt Anneke.

‘Nee, niet aan kinderen’, zegt Maarten, ‘Wel vind ik dat veel mensen zonder nadenken een kind nemen. Zonder dat ze zelf ook maar iets van het leven begrijpen. Zonder dat ze nadenken over wat er nodig is’

Anneke kijkt ietwat beteuterd. Zelf vindt ze kinderen leuk. Ze beseft dat om moeder te worden, ze eerst een relatie moet hebben, een stabiele. Want alleenstaand moeder wil ze niet zijn. Dus aan kinderen denken is een stap te ver, eerst een relatie. Ondertussen voelt ze wel dat haar biologische klok verder tikt.

‘Gezellig ben ik weer, hè?’ grimast Maarten.

‘Valt wel mee’, zegt Anneke.

‘Bij mij draait alles om het dichten, om het creëren. Kunst en cultuur zijn onmisbaar. Al denken ze daar in Almere anders over.’

‘Waarom kom jij daar steeds op terug, Maarten? Waarom is het zo belangrijk dat er kunst en cultuur is in Almere?’

‘Omdat kunst en cultuur alles over een stad, over een gemeenschap zegt! Hoe wordt daar mee omgegaan, toont aan of een gemeenschap meer is dan een verzameling mensen die toevallig op dezelfde plek wonen. Of het mensen zijn die verder kijken dan eten en een dak boven hun hoofd. Of die mensen niet bekrompen zijn, buiten de rechte lijntjes durven te kleuren.’

Hij pakt zijn tas en haalt daar een opschrijfboekje uit, er in bladerend vertelt hij dat toevallig bezig is met een gedicht daarover. Of het af is, weet hij nog niet. ‘Oh, hier is het. ”Stad zonder zelfs Koning Eenoog” heet het voorlopig.’

Dan leest hij het gedicht voor.

In gedachten verzonken kijkt Anneke weg van hem. Luistert ze wel, vraagt Maarten zich af.

2017, december, Lelystad

Buiten staat een vliegtuigmotor met verbogen propellers. Die is van een tijdens de Tweede Wereldoorlog in het IJsselmeer neergestorte bommenwerper. Het wrak is in 1975 uit de Oostvaardersplassen getakeld in aanwezigheid van de enige overlevende, de copiloot.

Anneke is net langs een standbeeld gelopen van Cornelis Lely, die uitkijkt over het mede dankzij hem veroverde land. Ze staat er stil bij dat zowel haar vader als Maarten op een naar Lely vernoemde school hebben gezeten en denkt terug aan haar eigen schooltijd, hoe overzichtelijk en hoopvol het leven toen nog was.

Ze stapt door de draaideur bij Batavialand binnen en komt in een grote hal. Van links het geluid van spelende kinderen. Die spelen met water en een grote maquette, zo leren ze de werking van sluizen, waterpompen en dergelijke. Batavialand is een museum met een levendige werf en een bijzonder studiecentrum waar bijna alle collecties van Flevoland worden bewaard. Dat weet Anneke van vorige bezoeken. Met de Museumkaart kun je gratis naar binnen, staat op een bord op de balie.

Anneke heeft nu een afspraak met Willy van der Most om die te interviewen. 2018 is namelijk een jubileumjaar omdat het dan honderd jaar geleden is dat de Zuiderzeewet werd aangenomen. Batavialand heeft een mooie programmering op de rol staan voor dat jubileumjaar. Willy is een grote vrouw met een Bourgondische inslag, die tegelijk iets “knopen door hakkends” heeft.

Nadat Anneke van alles heeft gevraagd over de plannen rond het jubileumjaar kletsen zij en Willy wat. Puur toevallig vertelt Anneke dat ze aan het uitzoeken is waar haar familie vandaan komt. Willy reageert enthousiast en zegt dat ze in haar vrije tijd wel vaker stamboomonderzoek doet. Anneke en zij praten er

nog wat over door.

Anneke vertelt wat haar onderzoek tot dan toe opgeleverd heeft, dat het oudste spoor, verre voorvader Bert, naar Urk leidt en ze binnenkort op internet verder gaat zoeken en ook naar Urk wil gaan om te kijken of ze daar iets in het archief kan vinden.

‘Mail me de namen en geboortedata van iedereen die je tot nu toe gevonden hebt, dan zal ik komend weekend kijken wat ik voor je kan vinden’, zegt Willy.

Als Anneke ’s avonds thuis is, mailt ze Willy alle gegevens. Ze verwacht echter niet dat het iets op zal leveren.

2006, september, Lelystad

Het gaat nu echt beginnen. Anneke kijkt nog een keer of haar haren goed zitten en of ze er netjes genoeg maar niet te netjes uitziet. Journalistiek is immers niet een wereld van colberts en mantelpakken. Ze ziet er al jaren naar uit maar eindelijk begint ze dan echt als journalist. Goed, het is een stageplaats bij Omroep Flevoland, maar toch zit ze dan eindelijk op een redactie

Onderweg denkt ze terug aan het gesprek dat ze had met haar stagebegeleider bij Omroep Flevoland; Berry Brinkhorst. Een grote man die ondanks zijn lengte niet het slungelige heeft dat menig lange man kenmerkt. Berry moest beslissen of Anneke stage kon lopen. De eerste minuten had hij wat afwachtend geleken. Anneke ontspande pas nadat ze het goede antwoord had gegeven op Berry's vraag wie de baas van de gemeente was. 'Inderdaad, de gemeenteraad', zei Berry tevreden, 'Had je gezegd dat de burgemeester de baas was, dan had ik je niet aangenomen voor deze stageplaats.'

Als ze zich meldt bij de receptie van Omroep Flevoland komt Berry net aanlopen. 'Goed dat je er bent. En keurig op tijd', verwelkomt hij haar. In de redactieruimte krijgt ze een bureau toegewezen. Erop ligt een stapel documenten. 'Dit zijn politierapportages over fietsendiefstallen de afgelopen maanden. Lees die eens door en kijk of er volgens jou iets opmerkelijks in zit. Iets nieuwswaardigs.'

Ze begint met lezen en voor ze het weet is het lunchtijd. Berry neemt haar mee naar de kantine en gaat tegenover haar zitten. Ze praten over de rapportages waar volgens Anneke het enige nieuws aan is dat het de gebruikelijke fietsendiefstallen zijn, wat dus geen nieuws is.

'Heel goed van je,' zegt Berry, waarna hij een hap van zijn boterham neemt. Anneke neemt een slokje van haar thee.

‘Je bent in Lelystad geboren toch?’ vraagt Berry.

‘Ja. En jij?’

‘Ik kwam vanuit Zevenaar naar Lelystad toen ik elf was. Mijn vader kon hier gaan werken bij bouwbedrijf Moes.’

‘Had je daar zin in?’

Even kijkt Berry melancholiek als hij zegt: ‘Het moment dat mijn vader vertelde dat we naar Lelystad gingen verhuizen, kreeg ik tranen in mijn ogen want ik wilde niet weg bij mijn vriendjes, school en voetbalclub. Toen duwde mijn vader een gulden in mijn hand.’ Berry lacht. ‘Die gulden hielp niet, wel het feit dat ik in Lelystad nieuwe vriendjes kreeg en op een nieuwe voetbalclub ging. Mijn wereld bestond uit school en voetbal. En met mijn vader liep ik de wacht ’s avonds bij het bouwterrein van de grijze Kempenaar, waar toen huizen werden gebouwd. Mijn vader was uitvoerder en verdiende zo een centje bij. Het sociale leven van het gezin speelde zich af op en rond het voetbalveld. Er was saamhorigheid en het was gezellig langs de lijn. Zaterdag op de voetbalclub was het hoogtepunt van de week voor het hele gezin.’

‘Jij ging hier dus wonen terwijl Lelystad eigenlijk nog in aanbouw was. Was dat voor een kind avontuurlijk?’

Berry neemt net een hap brood en stopt met kauwen. Dan kauwt hij snel verder. Als zijn mond leeg is, zegt hij: ‘Lelystad was hartstikke kaal en evengoed of juist daardoor vermaakte ik me prima. Ik liep bijvoorbeeld vaak met de hond over de zandvlakte naar de Zuigerplas. Daar ging de hond achter vogels aan. Vangen deed de hond nooit wat, want hij had de draaicirkel van een Centurion tank. En zomers had je ook De Houtrib, het buitenzwembad met zeven baden en een gigantisch grasveld. Daar heb ik heel veel tijd doorgebracht.’

Als ze allebei weer een broodje ophebben, zegt Anneke dat haar vader en

opa allebei

ambtenaar zijn. ‘Mijn opa niet meer dan, want die is al lang met pensioen. Maar die hebben het vaak over dat Lelystad, voor mijn gevoel zeggen mijn opa en vader vaak dat Lelystad door de overheid en de publieke opinie oneerlijk behandeld is en er verkeerde keuzes zijn gemaakt.’

‘Ik weet niet of dat het is’, zegt Berry, ‘maar er zijn een paar feiten. Zoals dat Lelystad in het begin een groeidoelstelling had waar geen rem op zat. Er kwamen Amsterdammers en mensen uit Overijssel, de een kwam van Jupiter, de ander van Pluto. En de grote groei van Almere was een spaak tussen de wielen. Men ging in Lelystad goedkope woningen bouwen. Daardoor werd het anoniem en monotoon. En zowat de halve Bijlmer werd in die goedkope woningen gemikt. Er gingen criminelen wonen, de onderlaag van de bevolking en dat sloeg door. In de gemeente werd te weinig geld uitgegeven, de middenstand piepte en kraakte en niemand had een oplossing. De homogeniteit van de pioniersjaren verdween achter de horizon. De saamhorigheid en het idealisme raakten in Lelystad het spoor bijster. Een te groot deel van de Lelystedelingen raakte gedesillusioneerd.’

‘Hoezo?’

‘Het bedrijfsleven stelde niks voor, er was geen werk, waardoor tweederde van de inwoners pendelde. Rond 1986 heb ik achttien maanden op het arbeidsbureau gewerkt. Ik zag daar een stoet kanslozen aan me voorbij trekken. Die mensen waren vaak depressief, de wanhoop spatte er vanaf. Later heb ik voor Het Parool een artikel gemaakt met als kop: “Leeg Lelystad laat stille getuigen achter.” Voor dat artikel interviewde ik mensen die woonden op de Zeelaan. Ik herinner me een vrouw met een grote fles sherry, om half elf ’s ochtends. Ze vroeg of wij ook wat wilden.’

‘Wat triest’, zegt Anneke.

Dat erkent Berry.

Dan staat hij op, de pauze is voorbij. Als hij met Anneke meeloopt naar haar bureau vertelt hij dat Lelystad ook raar op de kaart staat. ‘Lang is de idylle gekoesterd dat de Markerwaard er zou komen, alleen is dat landbouwgebied er niet gekomen, daardoor ligt Lelystad nog altijd geïsoleerd.’

2007, Almere

Jan-Klaas werkt nog altijd bij Karmac. Zijn adoptieouders zijn inmiddels overleden. Vlak na elkaar, zoals dat vaker gebeurt met echtparen die langdurig erg aan elkaar gehecht zijn. Hobby's heeft Jan-Klaas niet. Eigenlijk is zijn werk zijn leven. Veel vrienden heeft hij ook niet. Meine Breemhaar is een van de weinige.

De bedaagde en bedachtzame Jan-Klaas is een tegenpool van Meine, die steeds meer een avonturier lijkt te worden als het om ondernemen gaat. De eerste grote stap werd genomen in 1998, toen Meine Karmac met een gedurfde zet overnam. Sindsdien heeft hij een heus imperium aan bedrijven opgebouwd. Soms moeten Jan-Klaas en Meine even zoeken naar het evenwicht tussen hun vriendschap en het feit dat Meine de grote baas is. Maar ze zijn dus goede vrienden. Jan-Klaas was een van de gasten toen Breemhaar voor zijn 12,5 jarig huwelijksfeest weer een stunt uithaalde. Een stunt waarbij hij opnieuw de gevestigde orde tartte. Ondanks bezwaren van verschillende kanten vertrokken er zeventientachtig vliegtuigjes met gasten van Lelystad Airport. Een gebeurtenis die als Guinness World Record is erkend en opgenomen is in het jaarboek.

Meine leidt Jan-Klaas rond op de plek van een nieuw avontuur. Een groot bedrijvencomplex in Almere Buiten. Breemhaar heeft dat gekocht van BDF, beter bekend als Beiersdorf. Die firma maakte daar shampoo en allerlei andere producten zoals Nivea en Hansaplast tot het de productie naar Duitsland verplaatste.

'Ik ga dit de Creative Campus noemen', vertelt Breemhaar, wijzend over het grote terrein met een fabriekshal en meerdere daarbij horende andere gebouwen.

'Waarom heb je dit gekocht? Je hebt nog niet eens huurders', zegt Jan-

Klaas.

‘Huurders komen heus. Zeker nadat ik het heb opgeknapt en het een nieuw imago heeft gekregen.’

‘Wat kost het je?’

‘In totaal is de investering zo’n twintig miljoen euro.’

‘Houdt het dan nooit op voor jou?’ wil Jan-Klaas weten. ‘Wanneer heb je nou eens genoeg geld?’

Meine kijkt hem aan, ogen als spleetjes, ‘Hoe lang kennen wij elkaar al?’

‘Zo’n vijftien jaar.’

‘Dan weet je toch dat het mij niet om het geld gaat? Het gaat mij niet om rijk worden. Ik hoef geen zeilboot of een tweede huis. Ik ben geen big spender. Ik ben een producent, geen consument. Het gaat mij om het systeem uitdagen. Hoe kun je producten goedkoper leveren? Hoe kan ik bedrijven efficiënter maken? Geld is daarbij niet mijn drijfveer. Geld is slechts de maatstaf om te weten of je goed of slecht draait. Want het bedrijf moet wel geld opleveren, anders wordt het een hobby.’

‘Vind je het gek, dat ik je tegenspreek?’

‘Nee hoor. Dat mag, mits je weet waar je het over hebt. Bij een directieoverleg word ik ook op momenten tegengesproken. Heb je een goed verhaal, dan zeg ik dat er wat in zit. Ik zeg ook wel eens ‘Lul niet’. Je moet je staande houden, geen slappe knieën maar wel argumenten hebben.’ Jan-Klaas bedenkt dat, hoewel hij geen slappe knieën heeft, hij minder stevig in zijn schoenen staat dan Meine. Het liefst gaat hij de confrontatie uit de weg. In tegenstelling tot Meine.

‘Weet je, Meine, dat ik heb gehoord dat ze op het stadhuis van Almere jou lastig vinden?’

‘Ik weet dat heel wat mensen mij vervelend vinden. Ik word gezien als lastpost. Niet alleen in Almere. Natuurlijk wil ook ik geliefd zijn, maar ik

begrijp het ook als mensen dat niet vinden... En Almere... Daar is Annemarie Jorritsma burgemeester en daar had ik een soort haat-liefde verhouding mee. Net als met Chris Leeuwe en Aat de Jonge , burgemeesters van Lelystad en Dronten. Maar ik heb daarvoor een spreekwoord, “Burgemeester en wethouders komen en gaan, maar Meine Breemhaar blijft hier staan.”

2017, december, Lelystad/Almere

Anneke zet het kopje in het droogrek. Zo, de afwas is ook gedaan. Ze kijkt haar woning rond. Alles is opgeruimd. Het ziet er na weken weer eens keurig uit. Ze kan weer bezoek ontvangen.

Welk bezoek dan, denkt ze. Met vrienden en familie spreekt ze nooit bij haar thuis af en een date heeft ze nog altijd niet gehad.

Ze vraagt zich af of ze nog altijd geen date wil omdat haar huidige vrijgezellenbestaan goed bevalt of dat ze gewoon niet meer durft.

En dan is het ook nog binnenkort Oudjaar, met allemaal feestjes waar zij dan als enige zonder vriend, zonder partner, verschijnt. En daar heeft ze gewoon geen zin in.

Maar waarin heeft ze dan wel zin met Oudjaar?

Nou ja, eerst maar vandaag. Over een uurtje heeft ze met Maarten afgesproken. Terwijl ze zich omkleedt, draait ze een cd van Ramses Shaffy. Heel hard zingt ze met Shaffy mee: 'Laat me, laat me! Laat me mijn eigen gang maar gaan, ik heb het altijd zo gedaan.'

Voor het café staat Maarten een shaggie te roken in alleen zijn colbert. Zijn zwarte lange winterjas ligt al in het café. Hij en Anneke omhelzen elkaar ter begroeting. 'Heb je het niet koud' vraagt Anneke.

'Welnee, ik ben warmbloedig, dat weet je toch.'

Anneke doet haar dikke winterjas uit en haar wollen sjaal en muts af. Ze schudt haar haren los. Er staat muziek op in het café. Gelukkig niet zo hard dat praten erdoor overstemd wordt. Het volume staat iets boven dat van achtergrondgeluid.

Nadat ze over het weer wat mededelingen hebben uitgewisseld - 'Het is koud maar het had kouder kunnen zijn' - raken ze direct aan de praat over van alles en nog wat.

Voor de zoveelste keer in hun gesprekken belanden ze op een gegeven moment bij Almere. Dat het een stad is waar heel veel lukt maar waar dingen ook mislukken. Op een domme manier soms.

‘Voorop staat dat heel veel lukt’, zegt Maarten, ‘Er zijn in Almere meer dan 75.000 woningen. Meer dan 200.000 mensen hebben een dak boven hun hoofd dat niet lekt. Muren die overeind blijven hoe hard het ook waait. Er zijn winkels waar je van alles kunt kopen, kroegen waar het goed toeven is. En toch...’

‘En toch wat’, zegt Anneke.

‘Ik ben niet religieus’, zegt Maarten, ‘Laat staan bijgelovig en toch geloof ik soms dat Almere een vervloekte stad is.’

Anneke wijst naar het caféraam, richting buiten. Droog constateert ze dat Almere er aardig uit ziet voor een vervloekte stad.

Maarten lacht.

‘Over vervloeken gesproken’, zegt Anneke, ‘Ik ben aardig ver gekomen met mijn familiestamboom en ik vraag me wel eens af of mijn familie vervloekt is, achtervolgd wordt door het water. Ga maar na. Het water heeft levens geëist in mijn familie. Allerlei voorouders, mijn zusje Bettie...’

‘Oh ja... Vandaar dat je niet kunt of wilt zwemmen’, zegt Maarten.

‘Het is toch opvallend hoeveel familieleden door het water omgekomen zijn?’

‘Nederland was vroeger nog meer dan nu vol water, dus is het niet onlogisch dat hier mensen verdrinken. In bergachtige landen zullen er meer mensen dood gaan doordat ze te pletter vallen...’

‘Je gelooft niet in zulke dingen?’ vraagt Anneke.

‘Ik ben niet gelovig, maar zekerheidshalve schrijf ik God wel met een hoofdletter.’

Anneke lacht.

‘Ik weet niet of ik gelovig ben,’ zegt Anneke, ‘Sommige geloven hebben wel iets. Die zeggen dingen die waar zijn.’

‘Niet stelen, niet liegen, niemand doodmaken, eerlijk zijn. Dat zijn wat mij betreft waarden en voorschriften die weliswaar in menig religie belangrijk zijn, maar ik heb geen god nodig om me daar aan te houden.’

‘Daar heb je gelijk in. Alleen bedoel ik wat ze bovennatuurlijke dingen noemen. Zoals reïncarnatie. Dat zou bijvoorbeeld een hoop verklaren.’

‘Wat zou dat verklaren dan?’

‘Nou, stel dat ik in reïncarnatie zou geloven dan is het logisch dat jij en ik zoveel van elkaar aanvoelen en begrijpen.’

‘Omdat we elkaar kennen van een vorige leven,’ zegt Maarten.

‘Ja! En dat we hebben afgesproken om in dit leven weer met elkaar om te gaan.’

Lachend zegt Maarten: ‘En aangezien jij zelden op tijd bent, kwam jij gewoon twintig jaar later dan ik.’

Na die woorden zinkt Maarten weg in zijn gedachten. Wat als Anneke twintig jaar eerder was geboren? Dan was er in ieder geval geen groot leeftijdsverschil tussen haar en hem. En als hij haar twintig jaar eerder had ontmoet, zou zijn leven er dan hebben uitgezien? Zou hij dan een relatie met haar hebben? Of zou Anneke dan een van de vrouwen zijn met wie hij iets gehad had? Zou ze dan een van die vrouwen zijn waardoor hij op zijn huidige leeftijd vindt dat alleen zijn het beste voor hem is? Zich al decennia vastberaden ver van een relatie houdt?

‘Luister eens’, zegt Anneke, Maarten uit zijn gedachten halend. Ze wijst naar de boxen waar muziek uit komt. Hij laat het liedje tot zich doordringen. Anneke krijgt tranen in haar ogen. Maarten vraagt wat er is. Zacht zegt ze: ‘Ik herken zoveel in dit nummer.’

Over tafel legt Maarten zijn hand op die van haar. Ze trekt haar hand terug

en zegt: 'Laat me maar.'

Zanger Ramses Shaffy haalt weer uit. 'Laat me mijn eigen gang maar gaan', klinkt weer door de kroeg.

Maarten denkt dat hij natuurlijk Anneke haar eigen gang wil laten gaan.

Maar haar laten? Dat nooit.

2018, januari, Almere

Ze bestellen allebei warme chocomel, Maarten wil daar slagroom bovenop, Anneke niet. Als de ober de bestelling op het cafétafeltje neerzet, vertelt Anneke net dat ze eigenlijk weg wil van haar woning, dat die te klein is en ze daar nu al zo'n vijftien jaar woont, maar niet verhuizen kan. Als journalist verdient ze namelijk geen hoog salaris en er zijn lange wachtlijsten voor huurwoningen.

Maarten neemt een slok chocomel en denkt na. Hij bedenkt dat hij een huis wil kopen voor haar. Daar zal ze dan wel alleen moeten wonen, want samen in een huis, dat zal niet gaan, besluit hij. Dat ligt niet aan Anneke, maar aan hem, hij hoort alleen te zijn.

Hij is voor zichzelf regelmatig al slecht gezelschap laat staan voor een ander. Plus hij heeft een dagritme dat je beter een nachtritme kunt noemen. Meestal staat hij niet op voor twee uur 's middags maar dat komt omdat hij zelden voor zes uur 's ochtends naar bed gaat. Dat wordt nog een probleem, denkt Maarten, want voor je het weet, gaat Anneke opmerkingen maken over zijn slaaptijden. En vragen het hoeveelste shaggie het is dat hij opsteekt, waarom hij zelden groenten eet en nog meer van dat gezeur. Hij neemt nog een slok.

Maar hoe moet hij dat huis betalen? Hij is al blij dat hij van zijn eigen woning de huur kan betalen. En als dichter kan hij alleen het hoofd boven water houden omdat hij veel optreedt, soms voor vijftig euro exclusief reiskosten, en vaak ook nog bij gelegenheden, recepties of zo, waar de helft van de mensen door hem heen praat. Soms krijgt hij van zijn uitgever af en toe een boek om te redigeren, als redacteur.

Dus hoe moet hij een huis voor Anneke betalen? Ik moet dan een dichtbundel maken die zo goed verkoopt dat hij minimaal twee ton aan royalty's opbrengt, besluit hij.

Twee ton aan royalty's? Hij realiseert zich dat hij dan dus honderdduizend dichtbundels moet verkopen terwijl vijfhonderd verkochte dichtbundels in Nederland al als veel wordt gezien.

Of wacht: wat natuurlijk ook kan, is twintig dichtbundels schrijven dan heeft hij die twee ton ook bij elkaar... Maar dat duurt wel even want hoewel hij vrijwel elke dag een gedicht schrijft, vindt hij dat er slechts eens per vijf of tien dagen iets bij zit dat goed genoeg is... Wat een gedoe zeg om aan geld te komen zodat hij een huis voor Anneke kan kopen!

'Wat kijk je moeilijk' zegt Anneke.

2018, januari, Almere

Als de chocomel op is, wil Maarten een koffie en Anneke thee.

Diep in gedachten verzonken drinkt Maarten zijn koffie op, af en toe een blik op Anneke werpend, die zich daar ongemakkelijk onder voelt.

Dat hij haar kent en gevoelens voor haar gekregen heeft, kan hij niet ongedaan maken. Al weet hij dat wat hij over haar denkt en van haar wil nergens toe leidt.

Het is een mist, geen grijze maar een roodachtige, en hij weet niet hoe hij er uit moet komen, hoe hij weer helder zicht kan krijgen. Ondertussen tast hij maar wat rond terwijl hij tegenover Anneke doet alsof hij de weg kent. Hij ziet wat er gebeurt maar weet niet waarom dat is, snapt het rationeel niet. Kan er met zijn hoofd niet bij, daar gaat iets mis, in het denken.

Hij betwijfelt of hij het wel zo redt. Of hij niet hulp nodig heeft. Van wie en waaruit zou die hulp moeten bestaan? Moet hij naar de huisarts gaan en zeggen: ‘Dokter, alsjeblieft, het gaat niet goed zo met mij. Ik zit in een situatie die te zwaar, te ingewikkeld is voor een gevoelig en alleenstaand dichter. Help me dokter want ik ga er onherroepelijk aan onderdoor.’

Die woordkeuze alleen al doet hem walgen van zichzelf. Hij moet gewoon niet moeilijk doen. Zich niet aanstellen, zich vermannen. Al meer dan vijftig jaar houdt hij het vol, dus waarom zou hem dat nu dan niet lukken?

Alleen en ongebonden zijn is waar hij in gelooft. Hij heeft jaren lang van alles moeten doorstaan om te komen waar hij nu is. Zijn huidige situatie is hem te veel waard om op het spel te zetten.

En toch doet hij dat!

Waarom?

Waarom?

En het idiote is dat hij het zichzelf allemaal aangedaan heeft, ze heeft hem niet aangemoedigd, dus is het zijn schuld, is het aan hem om zichzelf te

redden, hij heeft zichzelf er aan laten wennen, dus nu moet hij maar leren om zonder te kunnen .

Als Maarten zijn zwijgen doorbreekt, berijdt hij al snel weer zijn stokpaardje, waar Anneke moe van begint te worden.

Maarten zegt dat iedereen van het begin af aan welkom was in Almere maar dat slechts een bepaald slag daar naar toe wilde. En dat was niet de maatschappelijk bovenlaag of de intellectuele top. ‘En het resultaat daarvan zien we om ons heen: een ziellose stad die door het hele land veracht wordt.’

‘Maar Maarten, het gaat nu toch goed in Almere? Er willen steeds meer mensen hier komen wonen. Almere is niet zielloos. Ik ben het zwaar oneens met je!’

‘Anneke, er zijn twee dingen waar ‘het volk’ een hekel aan heeft: intellect en kunst. Almere is de meest volkse stad die ik ken, en ik voel het aan den lijve dat intellectuelen en kunstenaars hier niet gewenst zijn, sterker: die veracht worden en gemaand worden zich of stil te houden of te vertrekken.’

‘Is het echt zo erg, Maarten?’

‘Luister: als Almere een mens zou zijn, zou het een eunuch zijn, zo’n gecastreerde bewaker van een harem, iemand die onvruchtbaar is.’

2018, januari, Lelystad

Anneke kijkt naar buiten. De door gele lantaarns verlichte straat is leeg. Ze rekt zich uit. Zal ze naar bed gaan? Ze is weliswaar moe, maar vreest dat ze niet kan slapen, gaat liggen piekeren over haar leven.

Vijf minuten later heeft ze alle informatie die ze heeft verzameld voor zich op haar eettafel uitgespreid. Willy, van Batavialand, heeft ook gespeurd, die heeft zich er in verdiept met verstand van zaken. Anneke heeft inmiddels heel veel ontdekt, mede dankzij de door Willy opgedoken informatie, waaronder zelfs een krantenknipsel over een mijnramp.

De gevonden informatie gaat terug tot 1825 in Schokland. In 1859 moesten de voorouders van Anneke van dat toenmalige eiland vertrekken. Vanuit Urk verspreidden hun nazaten zich via Amsterdam en later Uitdam. Grietje ging voor Cornelis Lely werken en haar zoon Marinus was zelfs secretaris van hem in diens ministerstijd, heeft Willy voor Anneke achterhaald.

Marinus werkte voor Lely tot 1923. Daarna had de ongetrouwde Marinus nog regelmatig contact met Lely, die nog altijd bezig was met waterbouwkundige werken. Het laatst dat ze elkaar zagen, was in 1928. Hoewel waterbouwkunde Marinus nog altijd interesseerde, was hij letterlijk de diepte ingegaan. Marinus was zich bezig gaan houden met mijnbouw. Hij was op 13 juli 1928 ondergronds in Limburg, in de staatsmijn Hendrik. In het zuiden van Limburg, in Brunssum. Daar had hij op aanbeveling van Lely in 1923 een functie gekregen. Dankzij zijn werklust, intelligentie en gedrevenheid was hij hoofdinspecteur geworden. Hij was geen man die alleen maar op kantoor werkte maar regelmatig de mijnen bezocht die onder zijn verantwoordelijkheid vielen. Zodoende was hij in de mijn, honderden meters onder de grond toen mijngas explodeerde en hij en twaalf

anderen bij de daardoor veroorzaakte instorting om het leven kwamen.

In bed denkt Anneke voor de zoveelste keer terug aan haar familiegeschiedenis. Hoe haar voorouders gevochten hebben om niet door het water uitgeroeid te worden. Stopt het bij haar wat haar betreft? En is dat iets om alleen door haar te laten beslissen? Moet ze niet mee laten wegen dat haar voorouders al eeuwen moeite hebben gedaan om te blijven bestaan en een volgende generatie neer te zetten?

2012, Dronten

Jan-Klaas zit thuis. Hij is net terug van zijn werk. De laatste tijd merkt hij dat dingen hem zwaarder dan vroeger vallen. Dat is niet zo vreemd want hij is al over de zestig. Het is bijna zes uur en hij zet de tv aan om te kijken wat Omroep Flevoland aan nieuws te melden heeft. Ineens ziet hij het hoofd van Meine op het journaal. De nieuwslezeres vertelt dat Meine Held van Flevoland is geworden.

Jan-Klaas schaterlacht. Nog lachend belt hij naar Meine. Wanneer die opneemt, zegt Jan-Klaas: ‘Zo, Held van Flevoland!’

‘Mooi toch’, reageert Meine droog. Jan-Klaas kent hem goed genoeg om iets van trots en tevredenheid in zijn stem te horen.

‘Hoe is dat nou weer ontstaan, Meine? En wat houdt dat in, Held van Flevoland?’

‘Omdat de provincie vijftientig jaar bestaat, organiseerde Omroep Flevoland een verkiezing om te bepalen wie volgens mensen de held van Flevoland is. Natuurlijk waren belangrijke mensen als Cornelis Lely genomineerd en Ali B, die rapper uit Almere. Kennelijk kon je ook op mij stemmen, maar tijdens de verkiezingsperiode bungelde ik onderaan de lijst met mensen op wie gestemd kon worden. Dat vond ik lullig. Er stonden ook anderen op, zoals Bert Gijsberts, een ondernemer en gedeputeerde Andries Greiner. Die hadden dertig stemmen en ik wilde echter minimaal meer stemmen dan die twee. Dat liep uit de hand, en ik kreeg honderden stemmen. Je moet wel bedenken dat ik erg actief en bekend ben in Flevoland. Bestuurder ben bij onder meer VNO-NCW en ASV Dronten, ondernemer bij de KMM Groep en als vastgoedverhuurder van het MAC3PARK. En zoals je op Omroep Flevoland kunt lezen, wacht, ik citeer ze even: ‘De verkiezing werd gekenmerkt door een hoog aantal ongeldige stemmen. Bij de telling waren van de bijna 7.000 stemmen meer dan 2.500

ongeldig.’

‘Ongeldige stemmen, Meine?’

‘Er was wat gesjoemel met stemmen. Mensen, niet Bert en Andries trouwens, hebben talloze keren op zichzelf gestemd en daardoor scoorden ze hoog. De verkiezing werd stil gelegd en alles werd nagekeken. Toen won ik, was ik de Held van Flevoland, met de meeste geldige stemmen en Ali B als goede tweede.’

‘En nu?’

‘Nu niks, ik vond de uitdaging leuk en het resultaat goed. ‘

2018, januari

De redactie zit in een zogeheten kantoortuin. Op de hoofdredacteur en wat managers na heeft niemand zijn eigen kantoor. Verspreid over de redactieruimte, tussen een paar grote en kleine bloemloze planten, staan vijf bureaus en een grote tafel met zes werkplekken. Allemaal voorzien van een stopcontact. Verbinding met internet gaat via wifi, iedereen werkt met een laptop en bellen doet iedereen met zijn eigen mobieltje. Soms, als er meerdere mensen tegelijk aan het telefoneren zijn, vindt Anneke dat storend. Aan één van de muren twee grote kaarten. Eentje van Lelystad en een kaart van Flevoland en het zuidelijk deel van Friesland en het westelijk deel van Overijssel en Gelderland.

Anneke heeft bij het apparaat net thee gehaald als haar telefoon gaat. Het is Willy van Batavialand.

‘Ik heb goed en slecht nieuws!’ zegt Willy enthousiast.

‘Vertel’, zegt Anneke.

‘Je weet toch dat we een van je voorvaderen, Klaas-Jan niet konden vinden? Althans, dat we niet konden achterhalen wat er van hem geworden was?’

‘Ja’, zegt Anneke nieuwsgierig.

‘Nou, het goede nieuws is dat ik nu weet wat er van hem geworden is.’

‘Hij was geboren in 1921 dus hij zal inmiddels dood zijn, denk ik.’

‘Dat zeker. Ik heb ontdekt dat hij met zijn vrouw verdronken is bij een zeiltocht op het IJsselmeer.’

Anneke krijgt het ineens ijskoud. Ze gaat op haar bureaustoel zitten. Pakt een pen van haar bureau die ze haast stuk knijpt. ‘Verdronken zeg je? Verdronken? Het zal verdorie niet. De zoveelste in mijn familie die door water weggejaagd of zelfs dood is!’

‘Ja wel een naar idee hè...’ zegt Willy meelevend.

‘Maar was dat het goede nieuws?’, vraagt Anneke, die het liefst ophangt om in afzondering op het toilet te gaan zitten huilen.

‘Nee, nee, ik heb echt goed nieuws’, zegt Willy, ‘Want Klaas-Jan heeft een zoon gekregen die Jan-Klaas heet. Die kon ik eerst niet vinden omdat hij geadopteerd is na de dood van zijn ouders en die gegevens niet zomaar openbaar zijn. Bovendien heeft hij door de adoptie ook nog een andere achternaam gekregen. Maar ik heb hem gevonden. En hij leeft nog! Kinderen heeft hij niet, dus jij bent echt de laatste in de lijn, maar hij leeft dus nog wel. Ik heb zelfs zijn adres en telefoonnummer voor je!’

GIJSBERT (1793 Schokland)

/ \

ANNA (1821 Schokland)

BERT (1824 Schokland)

/ \

BERTA (1843 Schokland)

BERTINA (1869 Amsterdam)

ALBERT (1873 A'dam)

/ / \

GRIETJE (1861 Urk) HENK (1863 Urk) (GIJS 1891, A'dam)

BERTUS (1899 Uitdam) AAFJE (1907 Uitdam)

/ \ \

MARINUS (1881
Amsterdam)

KLAAS (1880 Urk)

WALTER (1929)

\ \

KLAAS-JAN (1919 Urk)

WALLY (1951, Amsterdam)

\ \

JAN-KLAAS (1951, Bant
Lelystad) ANNEKE (1984 Lelystad)

BETTIE (1971)

2018, januari, Dronten

Jan-Klaas kijkt zijn keurig nette woonkamer rond. Ook de rest van zijn woning is netjes. Hij heeft een was gedraaid en heeft die net opgehangen. Wat hij nu moet doen, weet hij niet.

Sinds zijn pensionering heeft hij in niet veel dingen zin meer. Het hoeft voor hem allemaal niet meer. De dagen duren te lang en hij heeft weinig te doen. Jan-Klaas is niet zozeer teleur gesteld, want hij is tevreden over hoe zijn leven verlopen is. Als kind wilde hij boer worden tot hij dat in de puberteit niet meer wilde. Grote plannen heeft hij eigenlijk nooit gehad. Ja, zo min mogelijk gedoe aan zijn hoofd, en een rustig bestaan. Ambities had hij niet echt. Min of meer toevallig was hij in de administratie gaan werken nadat hij gemerkt had dat de toenemende administratie van de boerderij hem makkelijk afging. Dat hij uiteindelijk Hoofd Administratie bij Karmac werd was niet zijn keuze. Hij had die functie aanvaard omdat niemand anders het wilde en kon. Natuurlijk wist Jan-Klaas dat hij de benodigde kennis in huis had, alleen het leiding geven had hij altijd wat ongemakkelijk gevonden.

Meerdere malen had hij dan ook in het laatste tiental jaren van zijn werkzame bestaan een promotieaanbod van Meine afgeslagen. Jan-Klaas wilde niet aan nog meer mensen leiding geven, niet nog meer verantwoordelijkheid.

‘Ik ben niet bangig’, zegt hij hardop in zijn stille woonkamer. Hij schrikt iets van het geluid van zijn eigen stem. Al een paar dagen heeft hij niemand gezien of gesproken. Omdat hij is opgegroeid als enig kind op een wat afgelegen boerderij is hij altijd wat moeite blijven houden in de omgang met mensen. En de wereld is veranderd, de polder is veranderd, de mensen zijn veranderd. Jan-Klaas heeft de polder beplant zien worden, dorpen en steden zien ontstaan, wegen en bruggen aangelegd zien worden. De polder

is volwassen geworden en hijzelf oud.

‘Ik ben gevormd door de polder’, zegt hij. ‘En door de angst van mijn moeder. Die altijd bang was dat ik net als mijn echte vader en moeder jong zou sterven.’

2018, januari, Almere

Omdat hij het thuis niet meer uithield, is Jan-Klaas in zijn auto gestapt. Gedachteloos is hij naar Biddinghuizen en later richting Zeewolde gereden. Hij overweegt om door te rijden naar Almere Haven en daar in een kroeg aan de havenkom koffie te drinken. Hij besluit dat niet te doen want al zit hij binnen in de kroeg, de wetenschap nabij een grote wateroppervlakte te zijn, zal hem ongemakkelijk doen voelen. Daarom neemt hij de afslag Almere Buiten en rijdt naar de Vaart, het grote bedrijventerrein.

Op de Creative Campus aan de Bolderweg parkeert hij zijn auto, gaat een groot gebouw binnen, stapt in de lift en belt aan bij het kantoor. Joke Bloos, de directiesecretaresse doet de deur open. Ze kijkt verheugd als ze ziet dat het Jan-Klaas is.

‘Hij zit stukken te lezen en heeft over drie kwartier een overleg’, zegt Joke, ‘voor jou maakt hij vast even tijd.’

Ze klopt aan en zegt: ‘Er is bezoek voor je.’

In een grote kamer, met daarin onder meer een vergadertafel voor twaalf personen, zit Meine achter zijn bureau. Hij komt direct overeind als Jan-Klaas achter Joke de kamer binnen stapt.

Ze zitten al een tijdje aan de grote tafel te praten, Joke heeft voor de tweede keer koffie gebracht, als Jan-Klaas Meine vraagt of Meine zijn gelaten en wat melancholieke houding herkent.

‘Ja, maar ik ben ook niet meer dezelfde als vroeger, mensen veranderen’, zegt Meine na kort nagedacht te hebben.

‘Wat bedoel je?’

‘Rond mijn vijftigste ben ik serieuzer geworden. Het geld kwam voor die tijd met miljoenen binnen, maar ging er ook met miljoenen weer uit. Dat deed ik vaak zonder nadenken vroeger. De laatste tien jaar ben ik pas echt

bewuster als ondernemer. Daarvoor was ik een avonturier, ik nam risico's. Hoewel Mieke me menig maal voor al te gekke sprongen heeft behoed.'

'Je vrouw houdt je bij de les. Dat weet ik.'

'Zonder Mieke was ik niet zo stabiel geweest. Zonder Mieke zou ik...'

Meine zwijgt, lijkt iets weg te moeten slikken. Dan slaat hij zacht met zijn handen op tafel en zegt glimlachend dat Mel, Bob en Rik, zijn kinderen, ook zorgen dat hij normaal blijft doen, gewoon geniet van dingen.

'En het ouder worden, speelt dat ook mee bij het serieuzer worden?' vraagt Jan-Klaas.

'Dat kan er mee te maken hebben. Wat ik zeker weet is dat ik me rond 2010 teveel op de hals gehaald heb. Ik had naast dat ik eigenaar was van verschillende bedrijven ook meerdere bestuursfuncties, was voorzitter bij van alles, plus ik kreeg last van de crisis. Net als de rest van het land trouwens. Het groeide me boven het hoofd en ik raakte bijna de grip kwijt. Ik voelde dat ik anders moest gaan werken. Ik veranderde van een flamboyante ondernemer in een wat minutieuzer ondernemer. Ik stopte met goed geld naar kwaad geld gooien. Ik ben nu meer doordacht.'

'Ik ben tevreden over mijn leven hoor, Meine, daar niet van. Ik heb geen spectaculair bestaan gehad, dat wilde ik ook helemaal niet hebben. Dus nogmaals, ik ben tevreden. En jij?'

'Voor een dorp ben ik ver gekomen, voor een land of de wereld niet. Als ik niet lui was, had ik het verder geschopt.'

'Lui? Jij? Man zeker vroeger werkte je tachtig tot honderdtwintig uur per week!'

'Geestelijke luiigheid, daar heb ik het over. Neem mijn studie. Ik heb mijn kandidaats, wat ze tegenwoordig bachelor noemen, in anderhalf jaar gehaald terwijl ik dat in een jaar had gekund. In dienst hetzelfde. Ik ging in dienst en wilde geen officier worden. Ik moet later nog genoeg leiding

geven, dacht ik. Daarom wilde ik ook niet op een tikcursus, want ik kreeg later een secretaresse, dacht ik. Ik zat zestien dagen in dienst toen ik al straf kreeg. Als ik iets niet leuk vind, doe ik het gewoon niet. Ik doe geen dingen die ik niet zie zitten. Later gaf dat ook problemen. Je moet je immers aanpassen, alleen denk ik dat ik de regels bepaal, dus pas ik me niet aan. Niet omdat ik wil dwarsliggen, nee, omdat ik denk dat het zo moet. Ik geloof in mijn eigen waarheid, accepteer niet dat een ander dat niet ziet.’ ‘Je bent een aparte kerel’, lacht Jan-Klaas, ‘En een goede kerel.’

‘Ik heb nooit gepretendeerd dat ik normaal ben. Ik ben geen einzelgänger, wel licht autistisch, maar dat is elke goede ondernemer.’

‘Hoe dan ook: je bent ver gekomen.’

Meine haalt zijn schouders op en zegt zacht: ‘Had ik me aan kunnen passen, was ik nu misschien wel wereldwijd directeur van IBM.’

Gedurende enige minuten is het stil. Drinken ze hun koffie.

Meine glimlacht en zegt: ‘Jaren geleden waren mijn moeder en ik op een feestje en zij wist niet dat ik vlak bij haar stond toen iemand haar vroeg hoe het met me ging. ‘Hij heeft nog altijd geen vaste baan’, zei mijn moeder.

2018, januari, Dronten

Anneke is zenuwachtig. Aan de telefoon, toen ze hem belde om een afspraak te maken, had hij aardig geklonken, maar toch heeft ze een knoop in haar buik. Ze vindt dat niet gek want het is niet niks als je, zoals zij, op het punt staat voor het eerst een ver familielid te ontmoeten. Iemand met dezelfde lijn, van Schokland gekomen en op Urk beland. Alleen niet, zoals haar vader en daarvoor, via Amsterdam weer in Flevoland beland maar nooit buiten de polder geweest. Nota bene wonend in Dronten niet ver van haar geboorteplaats Lelystad!

Vlak voordat ze bij Jan-Klaas in Dronten aanbelt, besluit ze dat ze wil voorkomen dat de zenuwen haar parten gaan spelen, Daarom zal ze voor zichzelf doen alsof ze komt om hem te interviewen, haar werk aan het doen is.

Als Jan-Klaas de deur voor haar opendoet, heeft Anneke even de neiging om hem te omhelzen. Hij kijkt haar strak aan en steekt zijn hand uit. Ze stelt zich voor, als hij haar hand weer los heeft gelaten, voelt hij even aan de knoop van zijn stropdas. Zijn overhemd is gestreken, ziet Anneke.

Het is een keurig opgeruimde woonkamer, waar alles zijn vaste plek lijkt te hebben. De krant ligt op tafel, precies de lijn van de tafelrand volgende. Naast de krant, evenwijdig daaraan, de afstandsbediening. Er staat geen tv of radio aan. Tegen het raam hoort ze de net opgekomen regen zich melden.

‘Mijn echte vader en moeder kan ik me amper herinneren. Eigenlijk zelfs helemaal niet’, vertelt Jan-Klaas, ‘Ik weet dat mijn vader, Klaas-Jan van Urk kwam maar meer weet ik niet.

De beelden die ik van mijn echte ouders heb, zijn gebaseerd op foto’s van ze en de dingen die mijn adoptieouders over ze hebben verteld.’

‘Was dat moeilijk, te weten dat je geadopteerd bent?’ vraagt Anneke.

‘Ik zie mijn vader en moeder als mijn echte vader en moeder. Ook nog nadat ze mij vertelden dat ik geadopteerd ben. Misschien komt het er omdat ik toch familie ben. Mijn moeder, mijn echte moeder, was de zuster van mijn adoptiemoeder. En ik was al vanaf mijn geboorte bij ze.’

Ze wil nog meer allerlei persoonlijke dingen vragen. Of hij het leuk vindt dat hij ineens een achternichtje blijkt te hebben. En ze wil vertellen dat ze erg blij is dat zij, naast haar vader, nog meer familie blijkt te hebben. Ze durft dat niet omdat Jan-Klaas stuurs en afhoudend overkomt.

‘Wat herinnert u zich nog van vroeger?’ vraagt ze dan maar.

Waarom gebruik ik ineens, denkt Anneke, net zei ik nog je.

‘Ik weet dat we nog in Bant woonden en we met de buurman in diens auto mee reden om een kijkje te nemen bij Dronten, op de plek waar de nieuwe boerderij zou komen. Je moest vanuit Bant over Kampen naar Biddinghuizen rijden want de Ketelbrug was er nog niet. Dronten was net in aanbouw.’

Het lukt Anneke niet, zelfs niet als ze doet of ze aan het werk is. Er gaat van alles door haar hoofd maar ze slaat dicht. Zeg dat je het leuk vindt hem te ontmoeten, zeg dat je blij bent een famililid ontdekt te hebben, vraag anders wat, vraag wat, schreeuwt het in haarzelf.

‘Ik eh... Vindt u dat eh... Niet iedereen mocht zomaar in de Noordoostpolder komen wonen. En later niet zomaar in de polder rond Dronten. Er was selectie, daar moesten uw adoptievader en adoptiemoeder, uw ouders, ook aan meedoen. Vindt u dat niet gemeen?’

‘Dat was toen gebruikelijk hoor, meisje. Ze kwamen bij mijn moeder in de keukenkastjes kijken en er werd ook gevraagd bij welk kerkgenootschap je hoorde. Vader was ooit gereformeerd, later hervormd. Want het ging bij die selectie niet alleen om de centen en kwaliteit, je moest ook willen

meebouwen aan de gemeenschap. Ik werd als kind ook meegenomen in de gemeenschapszin die de kracht van de polder was. Die selectie was nodig omdat er nu eenmaal een bepaald slag mensen nodig was in de polder om daar te kunnen slagen.'

'U heeft daar geen naar gevoel bij?'

'Welnee! Of je wel of niet een boerderij toegewezen kreeg, was voor mij als kind een spannende tijd. Je had nog geen communicatie zoals nu, we hadden geen tv, alleen een telefoon en vader en moeder waren heel zenuwachtig toen de bekendmaking naderde. Ik voelde dat er iets ging gebeuren. We zaten in Bant aan de keukentafel, er kwam een bode van de Rijksdienst en die bezorgde een brief waarin stond dat we een nieuwe boerderij toegewezen kregen. De zaak ontplofte, zo blij waren we!'

Waarom, denkt Jan-Klaas, kan ik niet laten merken dat het een verrijking van mijn leven is dat ik nog een nichtje blijf te hebben? Hoe fijn ik het vind om te weten dat ik nu niet meer alleen ben. Ik altijd heb gedacht dat ik geen familie meer had... Die Anneke lijkt me een aardige vrouw, waarom heb ik ook bij haar moeite met contact leggen? Waarom kan ik niet gewoon zeggen dat ik het fijn vindt dat ze op bezoek komt?'

'U vindt het dus echt niet oneerlijk die selectie?' vraagt Anneke.

'Vandaag de dag zou het niet meer kunnen. Dat weet ik ook wel. De tijden zijn veranderd. En dat kan goed zijn. Maar het kan ook slecht zijn. Want neem van mij aan dat een project als de inpoldering van Flevoland vandaag de dag niet meer gaat gebeuren. Als wij nu de polder hadden moeten maken, was er geen zak van terecht gekomen. Nu zouden we vastlopen in allerlei democratisch gedoe. Met als resultaat dat er niks gebeurt.'

2018, februari, Almere

Op de warme chocomel heeft Maarten slagroom. Anneke niet. Ze zitten op het verwarmd terras van een café op de Grote Markt. Het is zaterdagmiddag en de stad is vol met mensen die met boodschappentassen beladen zijn. Er is een constante stroom mensen die uit, zoals het genoemd wordt, het nieuwe stadshart komt. Hema, Primark, New Yorker, MediaMarkt, Burger King en McDonalds, alle merken trekken aan Anneke en Maarten voorbij.

‘Maarten, hoe meer ik er over nadenk, hoe bozer ik word. Afschuwelijk die selectie zeg!’

‘Ja?’

‘Het mensen selecteren op bepaalde punten is... Is... Is...’

‘Je bekijkt het verleden teveel met de moraal en gewoontes van deze tijd.’

‘Het is toch onvoorstelbaar?’

‘Ik vind dat je het verleden niet puur met de moraal en gewoontes van deze tijd kunt beoordelen of zelfs veroordelen. Weeg ook mee wat "normaal" was in die tijd. Ik zeg niet dat ik het verleden geheel goed keur, alleen kun je het niet slechts met de ogen van nu bekijken. Tot de milieubeweging opkwam, vonden we rijden in een auto op benzine of diesel niet vreemd. Nu nog rijden de meeste auto's op die brandstoffen. Over niet te lang zullen we allemaal elektrisch rijden en vinden we het onvoorstelbaar dat we ooit op benzine en diesel hebben gereden. Zullen we dan in toekomst alle benzinerijders beulen en dergelijke noemen?’

Zelf heb ik overigens geen auto. Nooit gehad ook.’

‘Maar het is toch niet te geloven dat de overheid toen bepaalde wie er wel of niet de Noordoostpolder in mochten? En daarvoor was het ook al. Je weet dat ik heb uitgezocht hoe mijn stamboom in elkaar zit. Weet je waarom mijn voorouders toen ze van Schokland moesten vertrekken naar

Urk en niet zoals zoveel anderen naar Kampen zijn gegaan ? Omdat ze eigenlijk niet welkom waren in Kampen! Schokkers mochten alleen in een armzalige wijk buiten de stadsmuren wonen!

'Anneke, selectie is van alle tijden. Wat dacht je allereerst van natuurlijke selectie? Niet alleen dat zieke en zwakke dieren sterven, maar ook dat bepaalde diersoorten of gewassen uitsterven als ze zich onvoldoende aanpassen aan al dan niet gewijzigde omstandigheden?'

'Het recht van de sterkste?'

'Zo kun je het ook noemen. Feit is dat Moeder Natuur aan selectie doet.'

'Ja, maar dat de overheid dat doet, Maarten! Gelukkig gebeurt dat in deze tijd niet meer.'

'Gebeurt dat niet meer? Heb je de laatste jaren de politiek gevolgd? Hoe vaak gaat het niet over vluchtelingen, asielzoekers of hoe je ze ook wilt noemen? En nee, het is heus niet alleen een zeer rechtse partij als de PVV die het daar over heeft. Ook CDA, VVD en de ChristenUnie, D66 en al die anderen. Ook in Almere speelt dat, dus ook op lokaal niveau.'

Er lopen drie jonge meisjes langs. Of zijn het al vrouwen? Ze hebben alle drie een hoofddoek op. Maarten denkt terug aan die keer dat de PVV een hoofddoekverbod in Almere wilde.

'Ik wil niet lullig doen, Anneke, maar de overheid selecteert nog steeds. De laatste jaren zijn we in Nederland heel erg bezig met vluchtelingen. Wie er wel of niet ons land binnen zou mogen komen, wie er wel of niet in ons land mag wonen. Dan gebruiken we termen als economische migranten tegenover asielzoekende vluchtelingen. Want die noemen we gelukzoekers. Die laten we niet toe omdat ze niks toevoegen aan ons land. Die zullen hier geen werk vinden, geen bestaan op kunnen bouwen. Ze redden het niet en zullen geld gaan kosten omdat ze van een uitkering afhankelijk zijn.

En dat, Anneke, zijn precies de redenen waarom toen veel boeren de selectie

voor de Noordoostpolder niet door kwamen. Nee, uitkeringen zouden ze niet krijgen als het mislukte, maar de redeneringen die bij de selectie van toen golden zijn dezelfde als nu. Er werd gekeken of iemand een toekomst in de polder had en een bijdrage aan de maatschappij kon leveren.'

'Het geldt nu voor mensen die ons land binnen willen komen...'

'De Noordoostpolder was toen nieuw land waar die mensen binnen wilde komen...'

'En toch vind ik het wat anders want dit gaat om mensen van buiten...'

'Concentreren we ons op mensen die bijvoorbeeld al in Almere wonen. Een sociale huurwoning krijg je niet als je teveel geld verdient en een vrijstaand huis in Overgooi mag iedereen kopen, mits je er het geld voor hebt.'

Er komen twee vrouwen het terras op lopen. Aan een tafel vlak bij Anneke en Maarten gaan ze zuchtend zitten hoewel het terras vrij leeg is en overal plek is. Ze hebben elk twee volle tassen. 'Het kostte allemaal wel duur', zegt de oudste van de twee vrouwen. 'Meid, hou op', reageert de ander, 'en ik heb al zo weinig geld nadat de rekeningen van het gas en licht betaald zijn. Om van de huur maar niet te spreken.'

Maarten bedenkt dat ook huren steeds hoger worden, ook die van sociale huurwoningen. Zoals in veel gemeentes in Nederland is er in Almere vaak gesteggel tussen de PvdA en de VVD. De een wil zo veel mogelijk sociale huurwoningen, de ander zo weinig als mogelijk.

'Maarten, koopwoningen of huurwoningen is toch geen selectie van hogerhand? Iedereen mag toch overal gaan wonen?'

'Ja, maar vooral nee, want de overheid bepaalt wat de inkomensgrens is voor een sociale huurwoning en bepaalt op welke plek wat voor woningen komen. In het Almeerse Overgooi hadden ze allemaal sociale huurwoningen kunnen plannen, laten bouwen maar dat hebben ze niet gedaan. Dus is er een soort selectie van wie daar wel of niet kan gaan wonen.'

‘Los van of ik dat met je eens ben, snap ik wat je bedoelt. ‘

‘En wat dacht je van jouw eigen woonplaats, Anneke? Lelystad wil niet dat er nog goedkope koopwoningen worden gebouwd. De gemeente wil de middenklasse in Lelystad zo vergroten. Ik snap dat wel want Lelystad kampt natuurlijk al jaren met hoge werkloosheid. Logisch dat de gemeente probeert in te grijpen door mensen met een mooi inkomen naar de stad te lokken. En het gebeurt overal. In Zaanstad bijvoorbeeld is het door de gemeente verboden dat mensen zonder diploma of met een strafblad in bepaalde wijken gaan wonen.’

‘Nou je het zegt...’

‘Vandaar mijn punt dat selectie van alle tijden is en ook nu nog door gaat.’

2018, februari, Lelystad

Hoewel het twaalf jaar geleden is dat hij bij Omroep Flevoland haar stagebegeleider was, heeft Anneke contact gehouden met Berry. Eens in de zoveel tijd drinken ze samen wat. Meestal, zoals nu, in Lelystad. Ze zitten binnen bij een café tegenover het ziekenhuis. Het loopt tegen drie uur en het is niet druk in de café. Anneke en Berry hebben een plek aan een tafeltje vlakbij de ingang, links van de deur, uit de tocht maar ze zien wel wie er binnen komen.

Ze wisselen wat lokale nieuwtjes uit en bespreken het wel en wee van mensen die ze allebei kennen.

Als ze zich, voor de zoveelste keer sinds ze elkaar kennen, verbazen over hoeveel wederzijdse kennissen ze hebben, constateert Berry, ook niet voor het eerst, dat Lelystad een groot dorp is.

‘Dat vind ik niet altijd leuk’, zegt Anneke. Om vervolgens Berry te vragen of hij nooit heeft overwogen om te verhuizen.

‘Ik heb er nooit aan gedacht om uit Lelystad weg te gaan’, antwoordt Berry, ‘Mijn jeugdvrienden wonen hier nog. We zijn verknocht aan elkaar en aan de stad. Het gevoel en de sfeer is goed.’

‘Dat is een compliment voor een stad toch als mensen die er zijn opgegroeid er blijven wonen.’

‘Zeker, Anneke. En jijzelf bent hier toch geboren en getogen en woont ook nog altijd in Lelystad. Dan bevalt het je kennelijk.’

Op dat moment komt er een jongen binnen, zijn haar is extreem kort. In zijn nek staat groot 0320 getatoeëerd; het kengetal van Lelystad en omliggende gemeentes.

‘Het bevalt me in Lelystad, maar niet om nou zover als die jongen te gaan...’ zegt Anneke zacht. Dan vertelt ze dat ze graag een groter huis wil.

‘Met mijn salaris ben ik helaas afhankelijk van een sociale huurwoning en

die ligt niet voor het opscheppen.'

'Men is duurdere woningen gaan bouwen, er is gekozen om kapitaal naar de stad te halen, de kuststrook langs het Markermeer te ontwikkelen.'

'Ja, dat merk ik, Berry, dat er duurdere woningen gebouwd worden.'

'Oh, er wordt ook nog sociaal gebouwd. Helaas is er nu schaarste in alle woningen. Voor een sociale huurwoning moet je vijf jaar wachten.'

'Helaas ja.'

'Iets anders: is er inmiddels een man in je leven? Of ben je nog altijd vrijgezel?'

'Nog altijd alleen. Maar het staat me steeds vaker tegen.'

'Wacht even. Je zei dat er geen man in je leven is, maar je spreekt toch heel vaak af met hoe heet hij, Maarten Luther?'

'Maarten Luger.'

Anneke zwijgt en kijkt om zich heen. Dan neemt ze een slokje thee, zet haar kopje weer neer om het direct weer op te pakken en nog een slokje te nemen.

'Maarten Luger ja, die bedoel ik', zegt Berry.

Ze pakt het theelepeltje dat naast haar theekopje ligt en roert de thee, hoewel er geen suiker in zit.

Dan staat ze op. 'Even naar het toilet.'

2018, februari, Lelystad

Als Anneke terug komt van het toilet en weer zit, vraagt Berry of ze voor de krant nog met interessante artikelen bezig is.

‘Nou’, zegt Anneke, ‘Of er een echt artikel in zit, weet ik niet, maar ik ben bezig met het imago van Lelystad.’

Berry laat zijn schouders iets zakken en wil net vertellen dat Lelystad lang, veel te lang, een negatief imago heeft gehad als de deur van het café opengaat. Er stapt een niet grote oudere meneer binnen. Zijn haarkleur zit op de rand van blond en zilvergrijs. ‘Daar hebben we William van der Meulen, de voormalige marketingman van Lelystad’, zegt Berry. William komt naar hun tafeltje toe en geeft ze een hand. ‘Dit is Anneke’, stelt Berry haar voor. ‘Ik ken haar al als kind’, zegt William, ‘Ik heb lang geleden met haar opa gewerkt op het stadhuis. De eerste keer dat haar opa en ik elkaar spraken, herinner ik me nog als de dag van gisteren. Dat was in de kantine. En ik ben nog wel eens op zijn verjaardag geweest.’

Berry zegt dat het grappig is dat William net binnen komt op het moment dat ze het hebben over het imago van Lelystad. Want daar weet William als oud-pr en marketingman natuurlijk alles van.’

William antwoordt: ‘Negatieve zaken van Lelystad kwamen steeds weer in de schijnwerpers. Dat kwam ook door de journalistiek. Een stuk verdwijnt in het archief, een volgende journalist duikt in dat archief en komt alleen maar negatieve aspecten tegen van een kwart eeuw geleden. Als jonge, beginnend journalist durf je je niet te verzetten tegen wat in het archief staat. Dat negatieve gedoe is nu grotendeels achter de rug.’

‘Ik vind dat William daar wel een punt heeft’, zegt Berry, ‘Gemakzuchtige knipselkrantjournalistiek kwam inderdaad voor. Lelystad was immers een makkelijk slachtoffer voor een smakelijk verhaal, waarbij diepgang en context vaak ontbraken.’

‘Wat helpt,’ gaat Berry door, ‘is dat er sinds een paar jaar gelukkig een kentering is doordat Lelystad zich is gaan richten op haar sterke kanten. De centrale ligging in het land, veel goedkope bedrijfsruimte en achttien kilometer kustlijn, want een van de troeven is het water. Er zijn een overslaghaven, jachthavens en een prachtige passantenhaven. Die passantenhaven is geschikt voor riviercruises want de gebruikelijke bestemmingen van die riviercruises zoals Amsterdam en Enkhuizen knappen uit hun voegen. En vanuit Lelystad kun je naar Enkhuizen, Kampen en Schokland.’

‘Dat is waar’, zegt Anneke.

‘Vergeet niet’, gaat Berry door, ‘dat Lelystad een valse start heeft gemaakt. Er waren toen ze begonnen met Lelystad twee stromingen, waarvan er eentje op het land wilde bouwen en de ander vanuit het water wilde bouwen, aan de kust met bouwen wilde beginnen. Die won aanvankelijk niet.’

‘Dat is een tekentafelverhaal’, zegt William, ‘Door de watersnoodramp van 1953 bouwde je in die tijd niet aan het water. Daarom is besloten Lelystad een paar kilometer landinwaarts te bouwen. Maar je hebt gelijk dat in het verleden Lelystad onvoldoende gebruik heeft gemaakt van het water. Je had daar veel meer mediterraan, watergebonden kunnen bouwen. Dat was beter voor de kwaliteit van de stad geweest.’

Met een blik richting Anneke en Berry of het goed is, trekt William een stoel achteruit en schuift bij hun aan. Het valt Anneke op dat William ondanks zijn leeftijd nog veel energie en enthousiasme uitstraalt. Hij is eigenlijk een contrast met Berry. Niet dat die oud overkomt maar Berry heeft veel meer de uitstraling van een beschouwer, iemand die kalm gadeslaat wat er gebeurt en er dan verslag van uitbrengt.

‘Eindelijk heeft Lelystad gekozen voor een inhaalslag op kwaliteit en

kapitaal', zegt Berry, 'Want we zitten tot op de dag van vandaag met nakomelingen van mensen die leefden op een bestaansminimum. Duidelijk werd dat het op deze manier niet verder kon. De stad een geheel moest worden. De gemeente koos om de bestaande stad op te kalefateren en niet aan de randen bij te bouwen. Ze ging kijken hoe je de economie kunt stimuleren. Dat was moeilijk, want de twee woningbouwverenigingen in Lelystad hadden liquiditeitsproblemen, dus die gingen woningen verkopen om het hoofd boven water te houden. Je moet zorgen dat je mensen trekt die geld hebben, die vertellen dan weer aan andere mensen met geld hoe het hier is. We zijn van gemankeerde stad naar volwassen stad gegaan. En we hadden het al over dat het een groot dorp is waar iedereen elkaar kent. Je hebt hier ondernemende mensen die de aard van de Lelystedeling kennen. Die weten wanneer en waarin ze moeten investeren, een bedrijf op moeten zetten, die hebben daar geen marktonderzoek voor nodig. En wat dacht je de mensen die door hebben dat je in Het Gooi een miljoen betaalt voor een vrijstaand huis en je dat hier voor drieënhalve ton kunt kopen? En dan staat het nog aan de bosrand ook!'

De weinige keren dat Anneke in de zogeheten Randstad is, valt het haar inderdaad op dat Lelystad tussen allerlei natuur ligt en die natuur ook in de stad zichtbaar is. Niet alleen de bos en vlaktes rond Lelystad zijn groen, in de stad zelf heb je vaak ook meer het idee dat je in een plattelandsgemeente bent dan in een met huizenhoog beton volgeplempte stad.

William knikt naar Berry en stelt: 'Nu zeggen mensen uit de Randstad: in Lelystad krijg je veel meer volume voor lagere prijzen. En een groot bedrijf als Inditex heeft laatst 23,5 hectare grond gekocht. Die keken alleen naar beschikbaarheid en of het bestemmingsplan het toeliet. Lelystad is prima bereikbaar met trein en over de snelweg.'

'Hoewel ze allebei nieuwe steden zijn, lijkt Almere levendiger dan Lelystad

door de komst van studenten sinds hogeschool Windesheim daar zit', zegt Anneke.

William kijkt snel rond en zegt dan: 'Windesheim zou eigenlijk naar Lelystad komen. Burgemeester Leeuwe had Windesheim naar Lelystad gehaald, maar als burgemeester van Almere wilde Annemarie Jorritsma dat in haar stad hebben. En Jorritsma wist dat als er een HBO in Lelystad zou zijn, de kans zeer klein was dat er ook een in Almere zou komen, helemaal met alles wat er al in Amsterdam en Utrecht is. Dus is Jorritsma als burgemeester voor Almere gaan lobbyen. Zij had betere contacten in Den Haag als oud-minister. Anders had Windesheim dus, zoals eigenlijk afgesproken, in Lelystad gezeten.'

Anneke denkt aan dat Maarten eens zei dat Almere een heel grote mond heeft en hij zich daar aan ergert. Ze vraagt William hoe hij daar naar kijkt. 'Er loopt over Nederland een onzichtbare streep, die gaat precies over Lelystad', zegt William, 'De ene kant heb je de economische motor, aan de oostkant de mooie woongebieden. In het westen heb je Amsterdam en in Almere zitten veel Amsterdammers, dus begrijp ik wel dat Almere een wat grote mond heeft.'

Ze praten met zijn drietjes door over de verschillen en overeenkomsten tussen Almere, Lelystad en de rest van Flevoland. Zo belanden ze bij de verschillen tussen vroeger en nu. Anneke denkt aan haar ontmoeting met haar familielid Jan-Klaas, die had gezegd 'Als wij nu de polder hadden moeten maken, was er geen zak van terecht gekomen. Nu zouden we vastlopen in allerlei democratisch gedoe.'

Anneke oppert dat een groot project als de Flevopolder niet meer mogelijk zou zijn. 'Kijk maar naar het niet door gaan van de Markerwaard.

William is dat niet met haar eens 'Als de nood hoog is, zou de politiek zo

weer zo'n beslissing als het Zuiderzeeproject nemen. De Markerwaard komt heus weer aan bod. Over een paar jaar telt Nederland 19 miljoen mensen. Daar moet je ruimte voor hebben. Je gaat problemen krijgen als je tegen de Randstedeling zegt dat hij maar naar Noord-Groningen moet verhuizen. Is de Markerwaard er, dan is de afstand acceptabel voor mensen, gaan Randstedelingen daar in hun nieuwe huizen wonen. Ja, die Markerwaard zal weer aan bod komen.'

2018, 20 maart, 11:15 uur, Lelystad

Anneke oogt kwetsbaar. Hoewel haar huis niet groot is, lijkt ze in haar eigen omgeving nog kleiner, denkt Maarten. Hij doet een stap naar voren, pakt haar hand en trekt Anneke tegen zich aan. Haar fris ruikende haren kriebelen in zijn neus. Dan doet Anneke een stap achteruit. 'Ik vind jou...', begint Maarten.

'Alsjeblieft, niet nu', reageert Anneke.

Onzeker kijkt Maarten rond. Hij is voor het eerst in de woning van Anneke. Eigenlijk vindt hij dat raar want ze gaan al drie jaar intensief met elkaar om maar hij is nog nooit bij haar thuis geweest. Zij ook niet bij hem, beseft hij direct.

Hij ziet dat er een traan uit Annekes oog druppelt.

'Je bent eenzaam', zegt hij, 'laat mij die eenzaamheid wegnemen.'

'De soort eenzaamheid waar jij het over hebt, kun jij niet wegnemen bij mij', zegt Anneke. Maarten pakt haar vast en wil haar knuffelen. Ze ontwormt zich er echter direct aan. 'Toe Maarten, we moeten zo weg. Het is nog een eindje rijden.'

'Ik heb iets geschreven', zegt Maarten, 'En dat gaat over jou. En over mij. Over jou en mij.'

Hij haalt een uitgeprint gedicht uit zijn tas en geeft het aan Anneke, terwijl twijfel hem overvalt. Is het niet alleen een slecht gedicht, maar ook nog eens clichématig emotioneel verwoord?

Na het gelezen te hebben, geeft Anneke het gedicht terug.

'Houd het maar. Het is voor jou', zegt Maarten.

'Ik weet niet wat ik er mee moet. Ik moet hier over nadenken, want dat heb ik tot nu toe niet gedaan, geloof ik', zegt Anneke.

Maarten zegt dat hij buiten een shaggie gaat roken.

Als hij voor de deur staat, en halverwege het shaggie is, stopt er een auto

Er komt een man uit, die drie huizen verderop aanbelt. De man heeft de motor laten lopen en zijn autodeur staat open.

Er komt muziek uit de auto. De Stones. Maarten herkent het nummer: She's so cold. Mick Jagger zingt over een man die in vuur en vlam staat voor een vrouw, de vrouw blijft daar koud onder. IJskoud.

'Zo kun je het ook bekijken', zegt Maarten tegen zichzelf. Dan gooit hij zijn shaggie op de grond en trapt dat met zijn voet uit. Zijn voet gaan heen en weer, vermorzelt het shaggie zo dat er haast geen spoor meer van over blijft.

2018, 20 maart, 14:29 uur, Schokland

Vorbij Lelystad zijn ze de Ketelbrug over gereden. Anneke achter het stuur. Naast haar, op de passagiersstoel, zit Maarten. Hij heeft de urn met haar opa erin op schoot. Anneke kijkt af en toe opzij naar Maarten die de urn vreemd vasthoudt. Stevig alsof hij bang is hem te laten vallen en tegelijk afstandelijk alsof hij de urn liever niet aanraakt. Dan richt ze haar aandacht weer op de voor haar onbekende weg want ze gaan ergens heen waar ze nog nooit geweest is.

Maarten heeft het voor haar uitgezocht. De doden op de oude gereformeerde begraafplaats in Schokland, waar haar voorouders lagen, zijn er niet meer. In 1940 zijn alle zogeheten stoffelijke resten opgegraven voor “anatomisch en volkenkundig onderzoek”. Het waren naamloze graven, zonder grafsteen of zerk. In 2003 zijn echter de 147 destijds opgegraven Schokkers herbegraven in de ruïne van de kerk op de zuidpunt van Schokland.

Onderweg passeren Maarten en Anneke regelmatig palen met daarop een afbeelding van een vliegtuig of boot. Maarten vertelt dat die borden aangeven dat daar iets bijzonder is gevonden, een scheepswrak of resten van een vliegtuig, neergestort in WOII.

Een bord langs de weg meldt dat ze recht door moet voor de Gesteentetuin in het Schokkerbos en Museum Schokland. ‘Daar moeten we niet naar toe, naar Museum Schokland zijn we vanmiddag immers al geweest’, zegt Maarten. Hij gebaart dat ze linksaf moet.

Dan zijn ze er.

Bij de parkeerplaats een paal met een bordje met een vliegtuig er op. Ook hier is er in de oorlog dus eentje neergestort, beseft Anneke. Vanaf de

parkeerplaats is het een paar honderd meter lopen. Het laatste stukje gaat omhoog en dan is ze op een van de verhogingen, een van de terpen waar de mensen woonden. Het waait. Er zijn weliswaar wat bomen om de wind te breken maar die heeft in het lege polderlandschap een flinke aanloop kunnen nemen om op krachten te komen.

‘Het waait bijna altijd’, zegt Maarten, die rondloopt alsof hij er de weg kent, hier heel vaak is geweest en hier niet, net als Anneke, voor het eerst is. Anneke weet het nu allemaal. Dat haar verre voorvaderen van Schokland zijn gekomen. Een onherbergzaam bestaan dat nog zwaarder was dan het leven elders dat al heel zwaar was.

Zij is de laatste generatie. Na haar komt er niemand meer.

Op een begraafplaats lijkt het altijd stiller dan het eigenlijk is. Natuurlijk: niemand loopt er luid zingend en vrolijk dansend rond. Maar dat gebeurt buiten de begraafplaats ook zelden.

Deze begraafplaats is nog stiller. Hij ligt op het zuidelijkste punt van wat ooit Schokland was. Er omheen slechts de stille polder.

Eerder die dag heeft Maarten haar een nagebouwde loopplankendam laten zien. Een houten paadje vlak achter de palendam die het eiland moest beschermen. Doordat het eiland vrijwel altijd en overal drassig was, kon je alleen over de loopplankendam lopen zonder natte voeten te krijgen. Omdat het een smal paadje van houten planken was, kon je elkaar niet passeren.

En kwam je iemand tegen die de andere kant op moest, dan zat er niks anders op dan elkaar stevig vast te houden en zo om elkaar heen te draaien.

De Schokkerdans, werd dat genoemd, lachte Maarten .

Hij heeft zich goed voorbereid op vandaag, veel er over gelezen. Dat is typisch Maarten: hij wil veel weten en als het om Anneke gaat, is geen moeite hem te veel.

De bomen rondom zijn de afgelopen decennia geplant om de contouren van het voormalige eiland aan te geven, vertelt hij. Ze staan nu op het zuidelijkste punt. Een paar meter verderop, achter de bomen, ligt het land laag. Op dat lagere land groeien verschillende soorten gewas, volgens Anneke allemaal onkruid. Maar ze kan zich vergissen. En ze is hier trouwens niet om de natuur te bewonderen of te zeggen welke gewassen er groeien.

Er ligt een overblijfsel van een gebouw. Iets anders kan ze de kerkruïne niet noemen. Afgebrokkelde stenen muren, grotendeels fundamenteën, die vreemd genoeg nog wel een geheel vormen. Elf, twaalf bakstenen hoog. Hier en daar lager. Een meter hoog, schat Anneke. De contouren van de kerk zijn nog duidelijk te zien. De ingang met stenen treden makkelijk te herkennen. Naast de ingang een bordje waarop staat dat het een grafmonument is en niet betreden mag worden.

Anneke blijft in gedachten verzonken staan. Vaag hoort ze Maarten iets vertellen over dat vroeger bij huwelijken de bruidegom een stenen bruidspijp kreeg. Die van klei gemaakte pijp werd met bloemen versierd. De bruid moest dan tabak in de pijp doen en die voor de bruidegom aansteken. Dat gebeurde allemaal voorzichtig want als de pijp brak, zou er geen huwelijksgeluk zijn.

Anneke vindt het zorgzaam en lief dat Maarten dat allemaal heeft uitgezocht maar haar hoofd is bij iets heel anders. En waarom begint hij eigenlijk uitgerekend nu over huwelijken? Maarten zal toch niet een reden hebben om het onderwerp trouwen aan te kaarten?

Door Maarten heeft ze meer vertrouwen in zichzelf gekregen, realiseert Anneke zich. Eigenlijk heeft ze door hem beseft hoe eenzaam ze is en dat ze dat niet meer wil zijn. En ze weet, voelt dat ze een goede en bij haar

passende man zal vinden. Ze kijkt weer naar Maarten.

Het is een lieve man. Een slimme man. Een intelligente man. Hij begrijpt haar en zij begrijpt hem. Ik heb veel aan hem. Wat als hij en ik?

Er schiet Maarten te binnen wat hij vannacht gedroomd heeft die paar uurtjes dat hij slapen kon. In de droom is hij in een groot huis, dat van Anneke is. Het is vrijstaand en bestaat uit drie verdiepingen. Vier als je de kelder meetelt. In de kelder allemaal kantoren, werkruimtes en een vergaderzaal waar mensen, die Maarten niet kent, in bespreking zijn. Anneke stelt Maarten stuk voor stuk aan al die mensen voor maar meer dan zijn naam kan hij niet uitbrengen. Anneke leidt hem rond door de rest van het huis, dat twintig meter breed en veertig meter diep is. Via een trappenhuis met veel marmer belanden ze op de bovenste verdieping, die half zolder is en half bestaat uit kamers. Anneke doet een kamerdeur open. Binnen in de kamer staat een op Anneke lijkende vrouw voor een grote spiegel. De vrouw is bezig met het aantrekken van een trouwjurk. 'Je redt het verder wel', zegt Anneke tegen Maarten. Dan stapt ze in een lift die verwerkt is in een antiek ogende kledingkast. De lift gaat omhoog hoewel ze op de bovenste verdieping zitten.

Als Maarten even later in die lift wil stappen, is die te krap voor hem. Om er in te passen wurmt hij zich naar binnen. Het hout van de lift breekt door het duwen van Maarten. Ineens verschijnt Anneke weer. Ze kijkt naar het afgebroken hout van de lift. 'Maarten', zucht ze geïrriteerd, 'dat is een kast hoor. Dat zie je toch wel.'

Anneke kijkt langdurig naar Maarten die in gedachten verzonken is. Hij is dichterbij, dringt duidelijker dan ooit tot haar door. En hij kan niet zonder zijn eenzaamheid, zonder zijn afzondering. Stel dat hij en ik samen...

Anneke tuurt in de lucht alsof daar de oplossing voor haar vragen schuilt. Hoewel Anneke Maartens visie op mensen, de manier waarop hij naar het leven kijkt, grotendeels begrijpt, omdat die overeenkomsten heeft met haar denkwijze, vindt ze hem te zwart in zijn denken, te somber in zijn houding. En dat leeftijdsverschil... Dat hij twintig jaar ouder is, is nu overkomelijk, nu hij net vijftig is, maar wat als zij zelf straks vijftig is? Dan is hij over de zeventig en een echte oude man. En zoals hij leeft, zullen met de ouderdom zeker de onvermijdelijke gebreken komen, als hij überhaupt de zeventig haalt.

Ze is Maarten erg dankbaar, want door hem is ze meer over zichzelf te weten gekomen. Ze heeft geleerd van de gesprekken met hem. En daardoor heeft ze ontdekt wat ze wil.

Ze neemt een besluit. Of het lukt, weet ze niet, maar ze wil een relatie. En waarschijnlijk zelfs kinderen. Maar niet met Maarten. Ze gaat op zoek naar een man. En die zal ze vinden ook. Daarvan is Anneke overtuigd. En ze gaat op zwemles. Zij zal niet verdrinken, ook daarvan is ze overtuigd.

Ik moet een knoop doorhakken, denkt Maarten. Zo kan het niet langer. Het is het een of het ander. Allebei tegelijk maakt me gek. Ik kan niet volhouden in een situatie die me benauwt. Ik kan niet blijven op een plek die me verdrietig maakt en frustrereert. En het maakt niet uit door wie of wat dat komt. Ik kan de wereld niet veranderen, maar wel de situatie waarin ik me bevind.

De wind doet haar zwart-wit gestreepte lange jurk opwaaien. Er loopt een koude rilling over haar rug, ondanks dat ze een dikke jas, een trui en een maillot aan heeft.

Of komt die rilling doordat ze beseft waar ze is?

Ze doet nog een paar stappen richting de afgebrokkelde stenen die de resten van het gebouw vormen. Bij wat de ingang was, stopt ze en kijkt vragend

naar Maarten. Alsof ze hem om toestemming vraagt. Maarten weet waarom ze hier is, wat Anneke hier wil doen. Haast onmerkbaar knikt hij.

Hier moet haar opa naar toe, hier hoort hij voorgoed te zijn, weet Anneke nu zekerder dan ooit.

Ze stapt de kerkruïne in, loopt naar gedenksteen, de urn stevig vasthoudend. Ze schroeft de dop van de urn af en langzaam schudt ze de as er uit.

‘Ik heb een besluit genomen’, zegt Anneke terwijl ze Maarten ernstig aankijkt.

‘Ik ook’, zegt Maarten, ‘Ik ga weg uit Almere. Ver weg.’

Nawoord

Flevoland is een bijzonder gebied. Op Schokland en Urk na is dit nieuwe land iets meer dan tachtig jaar oud.

Er wordt veel over de provincie Flevoland gezegd. Veel daarvan is halve of hele onzin.

Alles in dit boek is desondanks waar. Volgens mij dan.

Bepaalde zaken en gebeurtenissen in dit boek verrasten mij. Hoewel ik bijvoorbeeld weet dat een ieder dood gaat, overviel het mij soms als het daadwerkelijk gebeurde. Net zoals hetgeen wat zich afspeelt tussen Anneke en Maarten onverwacht kwam en ik nieuwsgierig was naar hoe dat verder zou gaan.

Ongetwijfeld zullen er mensen zijn die zich opwinden over bepaalde uitspraken in dit boek. Troost u: ook ik ben het niet met alles wat ik schrijf eens.

De genoemde historische feiten kloppen. Er zijn meerdere overstromingen geweest, de Afsluitdijk is aangelegd en zowel Cornelis Lely als het naar hem vernoemde lyceum hebben echt bestaan. Hetgeen Cornelis Lely zegt, komt echter uit mijn fantasie voort. Net als personages als Gijsbert, Anna, Grietje, Jan-Klaas, Anneke en Maarten.

Niet aan mijn brein maar uit hun ouders ontsproten zijn, al dan niet bij name voorkomende, mensen als Nico van Duijn, William van der Meulen, Berry Brinkhorst, Meine Breemhaar en Bert Gijsberts. Veel van de jeugd van Jan-Klaas is trouwens gebaseerd op wat Bert Gijsberts mij over zijn jeugd vertelde.

Er staan in dit boek zaken die met elkaar in strijd zijn. Als schrijver ben ik me daar uiteraard van bewust. Sterker nog: ik heb daar bewust voor

gekozen omdat ik de hele (voor)geschiedenis van het Zuiderzeeproject wilde bestrijken, want mensen maken de geschiedenis en mensen zeggen en doen nu eenmaal tegenstrijdige dingen.

“De” geschiedenis kennen, is overigens een groot goed dat een mens de wereld om hem of haar heen beter kan doen begrijpen. Met dit boek hoop ik daar een bijdrage aan te leveren.

Wie meer wil weten, of de geschiedenis wil zien, moet trouwens eens Museum Schokland of Batavialand bezoeken.

Het idee voor *Van Schokland gekomen* ontstond in het voorjaar van 2017 en sindsdien heb ik er onafgebroken tot mei 2018 aan gewerkt. In mijn eentje. Die versie is gepubliceerd door Uitgeverij De Twaalfde Provincie. Daar ben ik Willy van der Most nog altijd dankbaar voor.

Er zijn jaren voorbijgegaan sindsdien. En als ik het boek in die tussenliggende periode doorlas, kwam ik wel eens iets tegen dat ik anders had willen doen. Ook waren er enkele hoofdstukken die ik toe wilde voegen.

Deze tweede herziene versie geeft me daar de kans voor.

Dat betekent niet dat ik zonder hulp en ondersteuning zat en daar dankbaar voor ben. Neem Willy van der Most, die direct enthousiast was over het boek toen het nog slechts een idee was. En Henk Pruntel, Simon Blokker en Ernestine Kossmann; mijn drie gedreven redacteuren. Of meelezer Babette Brouwer.

Verder speelden bij het tot stand komen van dit boek nog anderen een rol. Bijvoorbeeld doordat ze mij te woord wilden staan of op andere wijze hielpen: Nico van Duijn, Berry Brinkhorst, William van der Meulen, Bert

Gijsberts, Meine Breemhaar, Patricia van Drongelen, Maurice Zirkzee, Ton Broekhuis, Carolijn de Rooij en Eduard Ehrhardt. Bij deze tweede herziene versie was ook nog een motiverende rol weggelegd voor Jop Fackeldey en Patriek Hofstra van de provincie Flevoland.

En natuurlijk Arno van den Kieboom van Uitgeverij Keytree.

Bij het schrijven in het algemeen zijn er ook mensen die mij daarbij aanmoedigden en stimuleerden. Om er maar een paar in willekeurige volgorde te noemen: Erica van Langen, Pieter Spoelstra, Bob Vernooy, Ronald Spanier, Norma van der Horst (die tevens namens Normafotografia de prachtige omslag verzorgde), Marjolein van der Heide, Jeroen Timmermans, Hans Timmermans en Leon van Egmond (mijn partners in Echte Mensen).

En uiteraard kon ik altijd rekenen op mijn vrouw, de voor mij onmisbare Annemarie Eijkman (A.F.A.P.).

Mario Withoud

Almere, Flevoland, voorjaar 2023